# GAZETA ADMINISTRACJI

## MIESIĘCZNIK POŚWIĘCONY PRAWU PUBLICZNEMU ORAZ ZAGADNIENIOM ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Nr. 5A 1947

NUMER SPECJALNY POŚWIĘCONY OMÓWIENIU DZIAŁALNOŚCI MINISTERSTWA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W LATACH 1944 – 1946

WARSZAWA
WYDAWNICTWO
MINISTERSTWA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

## WARUNKI OGŁASZANIA PRAC W „GAZECIE ADMINISTRACJI"

1. Redakcja przyjmuje wyłącznie prace pisane na maszynie, na jednej stronie arkusza, z odstępem między wierszami i z marginesem.
2. Redakcja zastrzega sobie prawo przeprowadzania zmian w układzie, skrótów i zmian stylistycznych w nadesłanych pracach.
3. Artykuły drukowane w „Gazecie Administracji" są wyrazem osobistych poglądów autorów.
4. Wydrukowane prace oraz wszelkie materiały i notatki są honorowane.
5. Autorzy mogą otrzymać na specjalne zamówienie odbitki swych prac za opłatą kosztów ich wykonania.
6. Redakcja przyjmuje do druku jedynie prace poprzednio nigdzie nie drukowane.
7. Redakcja rękopisów nie zwraca.
8. Prace do druku (w 2 egzemplarzach) należy nadsyłać pod adresem Redakcji „Gazety Administracji" Warszawa, ul. Rakowiecka 4 (Ministerstwo Administracji Publicznej) pokój Nr 127.

Nr 5 A ROK XXIV

# GAZETA ADMINISTRACJI

## MIESIĘCZNIK

**POŚWIĘCONY PRAWU PUBLICZNEMU ORAZ ZAGADNIENIOM ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ**

Warszawa NUMER SPECJALNY 1947 r.



## T R E Ś C:

## OD REDAKCJI

*Numer niniejszy jest numerem specjalnym, poświęconym, omówieniu rozwoju organizacyjnego i prac Ministerstwa Administracji Publicznej w czasie od 21. VII. 1944 r. do 5. II. 1947 r., tj. w okresie działalności Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Rządu Tymczasowego R. P. i Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej.*

*Okres ten uległ już zamknięciu. Po przeprowadzeniu bowiem wyborów do Sejmu Ustawodawczego i obraniu przez Sejm Prezydenta Rzeczypospolitej Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej ustąpił w dniu 5 lutego 1947 r., a w miejsce jego powołany został przez nowoobranego Prezydenta nowy Rząd. Tym samym zakończony został okres Rządów o charakterze tymczasowym.*

*Pora więc na zebranie i podsumowanie osiągnięć Ministerstwa Administracji Publicznej w tym okresie pierwszych prac nad odbudową organizacji władz administracji ogólnej oraz organów samorządu terytorialnego, zlikwidowanych w czasie okupacji hitlerowskiej. Prace te dokonywane były w najtrudniejszych warunkach, początkowo jak najskromniejszymi siłami, jeżeli zaś zachodzące trudności zostały zwalczone, tak że w stosunkowo krótkim czasie zdołano odbudować i uruchomić aparat organizacyjny Ministerstwa oraz władz administracji ogólnej i samorządu terytorialnego, to zasługa w tym przede wszystkim tej garstki pracowników, którzy, mierząc siły na zamiary nie dając się odstraszyć trudnościom, akcję odbudowy rozpoczęli i konsekwentnie ją prowadzili. Ich to ofiarnej pracy i społecznemu nastawieniu zawdzięcza ona swe powodzenie.*

*„Gazeta Administracji", której zadaniem jest odzwierciedlanie życia i osiągnięć administracji publicznej, poświęca powyższej akcji odbudowy tego życia na odcinku Ministerstwa Administracji Publicznej niniejszy numer specjalny.*

*Warszawa w marcu 1947.*

# ZARYS ROZWOJU ORGANIZACYJNEGO i DZIAŁALNOŚCI MINISTERSTWA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

w okresie od 21. VII. 1944 r. do 5. II. 1947 r.

## CZĘŚĆ PIERWSZA

## Zarys rozwoju organizacyjnego

### Rozdział I.

### Okres Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (21. VII. 44 r. — 1. I. 45 r.)

I Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (Dz. U. R. P. Nr 1, poz. 1) powołała do życia 13 resortów, a wśród nich resort Administracji Publicznej, którego Kierownikiem został Stanisław Kotek-Agroszewski.

Resort ten przejął zasadniczo zakres działania dawnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z ograniczeniami wywołanymi przejściem części kompetencji tego Ministerstwa do nowoutworzonych resortów, jak resortu Bezpieczeństwa Publicznego oraz Informacji i Propagandy. Natomiast zakres działania resortu Administracji publicznej powiększył się o sprawy wyznaniowe, przejęte przez ten resort po przedwojennym Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Z biegiem czasu nastąpiły dalsze zmiany, z których najważniejszymi są: przejście do Ministerstwa Odbudowy spraw budowlanych, zarządu gmachami i placami państwowymi oraz administracji miernictwa i pomiarów kraju (Główny Urząd Pomiarów Kraju), do Prezydium Rady Ministrów spraw statystyki państwowej (Główny Urząd Statystyczny) i kontroli prasy (Główny Urząd Prasy, Publikacji i Widowisk).

Zasięg terytorialny resortu Administracji Publicznej w okresie lubelskim rozciągał się tylko na część terytorium Polski, mianowicie na terytorium wyzwolone już wówczas spod okupacji niemieckiej, a to na całe województwo lubelskie i części województw:

białostockiego, warszawskiego, kieleckiego, oraz na powiaty dawnego województwa lwowskiego, z którego utworzono województwo rzeszowskie.

II. Pierwszy Kierownik resortu Administracji Publicznej Stanisław Kotek-Agroszewski pełnił funkcje Kierownika resortu od chwili powołania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego do dnia ustąpienia w grudniu tegoż roku. Zastępcami jego byli: ppłk. Edward Ochab od 21 lipca 1944 r. i Adam Ostrowski od 23 września 1944 r.

III. Resort Administracji Publicznej zaczęto organizować bezpośrednio po wejściu w życie wymienionej wyżej ustawy. Początkowo personel jego składał się z kilku osób.

Prócz zgłaszających się dawnych pracowników, angażowano także siły pracownicze nowe, referendarskie i kancelaryjne.

Z końcem 1944 r. były już zorganizowane i podjęły normalną pracę wszystkie organizacyjne jednostki resortu a więc:

Departament I (Organizacyjny), Departament II (Polityczny), Departament III (Samorządu), Departament IV (Administracyjny), Departament V (Wyznaniowy), Departament VI (Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności), Departament VII techniczno-budowlany, Inspektorat Główny, Biuro Wojskowe, oraz Biuro Personalne.

Sekretariat Kierownika resortu i Kancelaria Główna weszły organizacyjnie w skład Departamentu I.

Praca nad zorganizowaniem resortu odbywała się w szczególnie trudnych warunkach. Dotkliwie dawał się odczuwać brak potrzebnej ilości wykwalifikowanych pracowników oraz brak odpowiednich pomieszczeń. W jednym gmachu przy ulicy Spokojnej w Lublinie, (dawnej lubelskiej Izby Skarbowej) mieściła się zarówno Krajowa Rada Narodowa ze swoim Prezydium i Biurem Kontroli jak i wszystkie resorty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (z wyjątkiem Obrony Narodowej), a nadto i Urząd Wojewódzki lubelski. W gmachu tym dla resortu Administracji Publicznej przypadło tylko dziesięć pokoi. Dość powiedzieć, że w jednym z nich, co prawda najobszerniejszym, mieściły się razem Inspektorat Główny, Kancelaria resortu z Biurem Podawczym, oddziałem maszyn i ekspedycją, Biuro Wojskowe i Intendentura. W pokoju tym pracowało łącznie 16 osób.

Dalszym brakiem, niezmiernie utrudniającym pracę, był niemal zupełny brak zbiorów obowiązujących przepisów prawnych, jak Dziennik Ustaw, Manitor Polski, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i t. p. Przy załatwianiu więc spraw bieżących, gdy zachodziła potrzeba wyszukania jakiegoś przepisu, trzeba było nieraz odbywać prawdziwą pielgrzymkę po całym gma-

chu, aby wreszcie w którymś z biur znaleźć potrzebny tom Dziennika Ustaw, czy inne wydawnictwo. Wkrótce udało się wypożyczyć jeden komplet Dziennika Ustaw i niepełny zbiór Dziennika Urzędowego Ministerstwa Spraw Wewnętrzych, a w kilka tygodni potem nabyto drugi komplet Dziennika Ustaw i wydawnictwo Ministerstwa Sprawiedliwości „Ustawodawstwo Polskie 1918 — 1934 r.". To były zaczątki Biblioteki Ministerstwa Administracji Publicznej, liczącej obecnie już ponad 10.000 tomów.

IV. W tych trudnych warunkach wydawano pierwsze instrukcje dla władz i urzędów podległych resortowi, ustalano zasady wewnętrznego urzędowania i załatwiano sprawy wymagające decyzji centrali resortu. Ogółem wydano w tym okresie dwadzieścia kilka pism okólnych o charakterze instrukcyjnym, jak np. o przestrzeganiu przez władze administracji ogólnej właściwości rzeczowej i terytorialnej, o pokrywaniu kosztów utrzymania Milicji Obywatelskiej, o polityce personalnej, o finansach związków samorządowych, o dotacjach z funduszów państwowych dla związków samorządowych, o układaniu budżetów oraz szeregu zarządzeń z dziedziny biurowości.

W omawianym okresie ogólna liczba pracowników resortu Administracji Publicznej stale wzrastała — w listopadzie wynosiła już 62 osoby, w grudniu zaś 88 osób.

W drugiej połowie grudnia 1944 r. Kierownik resortu Administracji Publicznej Stanisław Kotek-Agroszewski wobec dłuższej choroby ustąpił z zajmowanego stanowiska, a kierownictwo resortu sprawowali wymienieni już wyżej jego zastępcy.

## Rozdział II.

### Okres Rządu Tymczasowego R. P.
### (1. I. 1945 r. — 28. VI. 1945 r.)

I. Ustawą z dnia 31 grudnia 1944 r. w miejsce Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego powołany został przez Krajową Radę Narodową Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej, przy czym na stanowisko Ministra Administracji Publicznej powołany został płk. Józef Maślanka. Funkcje zastępców pełnili nadal ppłk. E. Ochab, i A. Ostrowski.

II W dniu 12 stycznia 1945 r. rozpoczęła się ofensywa wojsk Armii Czerwonej i Wojsk Polskich, która przyniosła wyzwolenie Kielc, Krakowa, Warszawy, i innych terenów na zachód od Wisły. Z Ministerstwa Administracji Publicznej zostali wówczas delegowani w charakterze pełnomocników Rządu celem objęcia

władzy na wyzwolonych obszarach ppłk E. Ochab do Kielc i A. Ostrowski do Krakowa.

Przez pewien czas do powrotu ppłk. Ochaba zastępował nieobecnego wówczas Ministra Maślankę p. o. dyrektor Departamentu II Zygfryd Sznek. Po powrocie Ministra Maślanki przybył z Warszawy inż. Stanisław Tołwiński, powołany na stanowisko podsekretarza stanu w miejsce Adama Ostrowskiego.

III. Od chwili podjęcia ofensywy i w miarę stopniowego wyzwalania kraju stawało się aktualnym zagadnienie przeniesienia siedziby Rządu Tymczasowego z Lublina. Najpierw wysuwano Łódź jako tymczasową stolicę, później zapadło postanowienie Rządu o przeniesieniu jego siedziby do Warszawy, pomimo jej straszliwego zniszczenia.

We wszystkich resortach, a także w Ministerstwie Administracji Publicznej rozpoczęto przygotowania do przeprowadzki. Wydano potrzebne zarządzenia, rozsyłane — wobec nieregularnej jeszcze komunikacji kolejowej, pocztowej i telegraficznej, — przeważnie za pomocą kurierów.

Wreszcie wieczorem dnia 21 lutego wyruszył z Lublina olbrzymi pociąg, w którym pomieściło się całe Ministerstwo Administracji Publicznej i części innych resortów. Podróż z Lublina do Warszawy przy ówczesnych warunkach jazdy i przeciążeniu szlaków kolejowych pociągami wojskowymi, trwała do południa dnia 23 lutego, po czym zaczęło się przewożenie samochodami akt, umeblowania biurowego i urzędników na Pragę, do gmachu przy zbiegu ulic Targowej i Wileńskiej, stanowiącego przed wojną siedzibę Okręgowej Dyrekcji P. K. P. W gmachu tym znalazły pomieszczenia niemal wszystkie ministerstwa i Prezydium Rady Ministrów. Gmach nie był jeszcze w całości odnowiony, nie działało też jeszcze centralne ogrzewanie. Przez parę tygodni pracowano w zimnie, — w niektórych pokojach nawet przy nieoszklonych oknach.

W gmachu tym Ministerstwo Administracji Publicznej otrzymało 23 pokoje, co w porównaniu z dziesięcioma, którymi rozporządzano w Lublinie, było już wielkim postępem i pozwoliło na jakie takie rozmieszczenie poszczególnych biur.

IV. W warunkach zatem o wiele lepszych toczyła się dalsza praca nad organizacją Ministerstwa oraz podległych mu władz i urzędów. Zaraz po urządzeniu się w nowym lokalu przystąpiono z polecenia podsekretarza stanu ppłk. E. Ochaba do opracowania projektu statutu organizacyjnego Ministerstwa, nad którym rozpoczęto prace jeszcze w Lublinie.

Według opracowanego projektu Ministerstwo Administracji Publicznej składać się miało z 7 Departamentów i 3 Biur, do liczby

których zaliczono również Inspektorat Główny przemianowany na Biuro Inspekcji. Projekt ten utrzymywał zasadniczo stan wytworzony faktycznie jeszcze w Lublinie.

Jakkolwiek projekt powyższy (następnie kilkakrotnie przerabiany) nie został dotąd zatwierdzony przez Radę Ministrów, przecież ustalony w nim podział Ministerstwa Administracji na departamenty, biura i wydziały, utrzymał się dotychczas ze zmianami, wywołanymi między innymi przejściem Departamentu VII Techniczno-Budowlanego do utworzonego dekretem z dnia 24. maja 1945 r. Ministerstwa Odbudowy, do którego zakresu działania weszły sprawy budowlane, — oraz zlikwidowaniem (w lipcu. 1945 r.) Departamentu VI Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności.

Niezależnie od prac nad statutem organizacyjnym Ministerstwa podjęto w tym okresie w Departamencie I również prace nad wzorowych statutem dla urzędów wojewódzkich i nad przepisami normującymi organizację starostw.

V. Ministerstwo Administracji Publicznej działalnością swoją obejmowało w omawianym okresie cały obszar Państwa wraz z przejętymi do tego czasu od Armii Czerwonej obszarami Ziem Odzyskanych. Obszar ziem dawnych obejmował 11 województw a to: warszawskie, białostockie, lubelskie, krakowskie, kieleckie, łódzkie, śląskie, poznańskie, pomorskie i nowoutworzone rzeszowskie ponadto zaś województwo gdańskie. Ziemie Odzyskane, zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 marca 1945 r. podzielono na 4 okręgi administracyjne: Śląsk Opolski, Śląsk Dolny, Pomorze Zachodnie i Prusy Wschodnie (Mazury), rządzone przez Pełnomocników Okręgowych (Wojewodów) i Obwodowych (starostów).

VI. W związku z uchwałą Rady Ministrów z dnia 12 marca 1945 r. powołująca specjalną komisję do opracowania zasad zorganizowania administracji Ziem Odzyskanych, rozpoczęto także odpowiednie prace w Ministerstwie Administracji Publicznej i wzięto udział w Komisji, składającej się z przedstawicieli Biura Ziem Zachodnich przy Prezydium Rady Ministrów oraz delegatów niektórych ministerstw. Zadaniem tej Komisji było opracowanie tez dotyczących administracji Ziem Odzyskanych. Na posiedzeniu tej Komisji uchwalono tezy, że:

1) — administracja ta ma być jak najrychlej i całkowicie zespolona z administracją wewnątrz kraju, oraz, że,

2) — we władzach administracji ogólnej I i II instancji na terenach odzyskanych ma być przeprowadzone najdalej idące zespolenie władz, nie wyłączając organów I i II instancji Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, dla którego przedstawicieli proponowano w wymienionych władzach stanowiska I zastępców kierowników tych władz.

Tezy te były następnie w toku odnośnych prac organizacyjnych przedmiotem rozważań Biura Ziem Zachodnich i innych czynników, jakkolwiek nie zostały zastosowane w całości przy organizowaniu władz na Ziemiach Odzyskanych.

Uchwałą Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1945 r. wyznaczony został Minister Administracji Publicznej na Generalnego Pełnomocnika Rządu dla Ziem Odzyskanych.

VII. Na posiedzeniu Rady Ministrów, odbytym w dniu 11 kwietnia 1945 r., uchwalono przyjęcie rezygnacji chorego od dłuższego czasu Ministra Administracji Publicznej płk. Józefa Maślanki. Na opróżnione po nim stanowisko powołany został tą samą uchwałą podsekretarz stanu ppłk. Edward Ochab. W związku z tą zmianą na opróżnione stanowisko podsekretarza stanu mianowany został Aleksander Kaczocha-Józewski.

Jedną z dalszych uchwał, powziętą na tym samym posiedzeniu Rady Ministrów, postanowiono włączenie istniejącego dotychczas przy Prezydium Rady Ministrów Biura Ziem Zachodnich do Ministerstwa Administracji Publicznej w związku z wyznaczeniem Ministra Administracji Publicznej na Generalnego Pełnomocnika Rządu dla Ziem Odzyskanych. Na następnym zaś dwudniowym posiedzeniu Rady Ministrów (12 i 13 kwietnia) uchwalono podporządkowanie temu Ministerstwu także Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, którego dyrektor, Władysław Wolski, powołany został równocześnie na stanowisko podsekretarza stanu w Ministerstwie Administracji Publicznej z zachowaniem dotychczasowych funkcji Generalnego Pełnomocnika Rządu dla spraw repatriacji. W tym ostatnim charakterze podlegały podsekretarzowi stanu Wolskiemu urząd do spraw repatriacji ludności polskiej z Z. S. R. R. i urząd do spraw repatriacji obywateli polskich z Zachodu z siedzibami w Warszawie w lokalu Ministerstwa Administracji Publicznej.

Na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 16 maja 1945 r. przyjęto rezygnację podsekretarza stanu inż. Tołwińskiego w związku z objęciem przez niego stanowiska Prezydenta m. st. Warszawy i jednocześnie powołano w jego miejsce dr. Aleksandra Żaruka-Michalskiego.

W okresie tym zgłosił się do służby szereg dawnych urzędników b. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, co wpłynęło na usprawnienie i wydajność pracy Ministerstwa.

## Rozdział III.

### Okres Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej

(28. VI. 1945 r. — 5. II. 1947)

I Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 28 czerwca 1945 r. na posiedzeniu Rady Ministrów podał się do dymisji — a w miejsce jego utworzony został Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej, który w tymże dniu odbył swe pierwsze posiedzenie. W Rządzie tym resort Ministerstwa Administracji Publicznej objął Dr. Władysław Kiernik.

W chwili objęcia stanowiska Ministra przez D-ra Kiernika podsekretarzami stanu w Ministerstwie Administracji Publicznej byli wymienieni już wyżej: Władysław Wolski, Dr Aleksander Żaruk-Michalski i Aleksander Kaczocha-Józewski. Ten ostatni na skutek zgłoszonej rezygnacji wkrótce przestał pełnić swe czynności w Ministerstwie a rezygnacje jego została przyjęta przez Radę Ministrów w diu 25 października 1945 r.

W lecie 1945 r. podsekretarz stanu Władysław Wolski mianowany został również Generalnym Komisarzem dla spraw akcji przesiedleńczej i osiedleńczej.

W strukturze organizacyjnej Ministerstwa zaszły w 1945 r. zmiany o tyle, że na podstawie wyników lustracji Departamentu VI, zarządzonej w maju 1945 r. przez Ministra ppłk. Ochaba, Minister Dr Kiernik decyzją z dnia 31 lipca 1945 r. zarządził likwidację Departamentu VI i włączenie jego agend do Departamentu IV (Administracyjnego), dla których w tym departamencie utworzono odpowiedni wydział. Dało to znaczne oszczędności w budżecie Ministerstwa.

Likwidacji uległ następnie także Główny Inspektorat Pożarnictwa, utworzony w Lublinie w listopadzie 1944 r. i podlegający bezpośrednio kierownikowi resortu. Inspektorat ten w marcu 1946 r. włączono również do Departamentu IV jako „Wydział ochrony przed pożarami i innymi klęskami".

II Wzrost gospodarczych agend Ministerstwa wymagał również reorganizacji Intendentury. Uległa ona przekształceniu w Wydział gospodarczy w ramach Departamentu I (Organizacyjnego).

W maju tego roku Ministerstwu Administracji Publicznej przydzielono gmach na Mokotowie przy ul. Rakowieckiej 4, który uległ w czasie powstania 1944 r. niewielkiemu stosunkowo zniszczeniu.

W rekordowym czasie sześciu tygodni gmach ten odrestaurowano i już 20 lipca 1945 r. przeniesiono tu biura Ministerstwa z Pragi.

W czasie tym większość pracowników Ministerstwa mieszkała na Pradze, co wobec braku jeszcze wówczas komunikacji tramwajowej, było bardzo uciążliwe, jakkolwiek od chwili przeniesienia biur Ministerstwa z Pragi uruchomiono własną komunikację samochodami ciężarowymi. Aby te uciążliwości złagodzić, przeprowadzono też odremontowanie szeregu budynków na mieszkania dla pracowników w pobliżu gmachu Ministerstwa.

Ponadto w 1945 r. wydzierżawiono i odremontowano w Świdrze-Zdroju domy wypoczynkowe dla pracowników Ministerstwa, zaś w 1946 r. dom wypoczynkowy w Sopocie.

III W jesieni 1945 r. zostało rozwiązane zagadnienie administracji Ziem Odzyskanych. Mianowicie dekretem z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych (Dz. U. R. P. Nr 51, poz 295) utworzone zostało „na okres przejściowy, dopóki tego wymagać będą potrzeby nadzwyczajne" Ministerstwo Ziem Odzyskanych, do którego zakresu działania weszła m. in. administracja tych ziem w tym sensie, że do właściwości Ministra Ziem Odzyskanych należą wszystkie sprawy, które poza tym obszarem należą do właściwości Ministra Administracji Publicznej.

Zarazem do Ministerstwa Ziem Odzyskanych włączony został Państwowy Urząd Repatriacyjny, który, jak już wyżej wspomniano, podporządkowany był Ministrowi Administracji Publicznej.

IV. Działalność i osiągnięcia Ministerstwa Administracji Publicznej w całym tym okresie oraz prace poszczególnych Departamentów i Biur przedstawione są w części drugiej.

VI. W następstwie przeprowadzonych w dniu 19 stycznia 1947 r. wyborów do Sejmu Ustawodawczego i wybrania przez Sejm w dniu 5 lutego 1947 r. Prezydenta Rzeczypospolitej, Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w dniu tym ustąpił, a w miejsce jego mianowany został nowy Rząd, w którym tekę Ministra Administracji Publicznej objął dotychczasowy Premier Rządu Jedności Narodowej Edward Osóbka-Morawski.

---

W całym tym okresie sprawozdawczym odbudowy państwowości po blisko sześciu latach wyniszczającej i dezorganizującej całe życie polskie okupacji hitlerowskiej, stawał przed Ministerstwem Administracji Publicznej szereg trudnych zadań i problemów, wymagających rozwiązania. W czasie okupacji zlikwidowana została całkowicie polska administracja państwowa, zniesiony samorząd terytorialny, a całe życie społeczne oraz działal-

ność stowarzyszeń i organizacji społecznych uległy likwidacji lub zahamowaniu. Zmiana granic Państwa i wysunięcie ich głęboko na zachód oraz będące ich wynikiem przemiany struktury narodowościowej i przesunięcia w rozmieszczeniu ludności wywołały cały szereg nowych zagadnień i zwiększyły wydatnie ciężar i doniosłość zadań Ministerstwa Administracji Publicznej.

Działalność Ministerstwa i jego organów w tym zakresie zostanie omówiona w dalszych rozdziałach. Tu ograniczymy się tylko do wskazania na te dziedziny, które w pierwszym rzędzie wymagały jaknajszybszego wydania koniecznych zarządzeń, a więc przede wszystkim na akcję odbudowy władz administracji ogólnej I i II instancji, zapewnienia im odpowiedniej obsady personalnej i nadania właściwego kierunku ich działalności w warunkach odpowiadających postulatom i zadaniom demokratycznego państwa, jako też tym potrzebom społecznym, wywołanym okupacją i skutkami wojny, które domagały się jak najrychlejszego uwzględnienia. Do tych zadań należała też odbudowa samorządu terytorialnego i dostosowania jego działalności do nowego ustroju opartego na instytucji rad narodowych, jako też sharmonizowanie samorządu z działalnością organów administracji rządowej.

Na pierwszy plan wysuwał się też postulat odbudowy praworządności po okresie okupacji, w czasie której była ona całkowicie przekreślona. Waga i społeczna doniosłość tego postulatu były stale doceniane przez Ministerstwo a działalność jego organów w kierunku odbudowy praworządności znajdzie również swój wyraz w dalszych rozdziałach.

# CZĘŚĆ DRUGA

## Działalność poszczególnych departamentów i biur.

### Rozdział I.

### DEPARTAMENT I. ORGANIZACYJNY.

Departament I. Organizacyjny zaczęto organizować od chwili utworzenia Resortu Administracji Publicznej, a zatem jeszcze w okresie lubelskim. W okresie tym departament I nie miał jeszcze wszystkich obecnych wydziałów. Wyodrębnione były w osobny wydział tylko sprawy budżetowe i gospodarcze, reszta zaś spraw załatwiana była przez dwóch urzędników, pracujących pod bezpośrednim kierownictwem dyrektora.

Ścisły podział na wydziały nastąpił dopiero po przeniesieniu siedziby Rządu do Warszawy. W szczególności Departament podzielony został na Wydziały: Organizacyjno-Prawny, Ogólny, Budżetowy i Gospodarczy. Ponadto w skład Departamentu wchodzi samodzielny referat podziału terytorialnego oraz Sekretariat Ministra.

#### Wydział Organizacyjno — Prawny.

Działalność Wydziału Organizacyjno-Prawnego związana była zasadniczo z organizowaniem Ministerstwa i urzędów podległych oraz z pracami legislacyjnymi.

#### Organizacja Ministerstwa Administracji Publicznej.

Pierwsze prace nad organizacją Ministerstwa oraz ważniejsze zmiany w tej organizacji przedstawione zostały w części pierwszej. Tu omówiona będzie tylko sprawa statutu organizacyjnego Ministerstwa, opracowanego przez Wydział Organizacyjno-Prawny.

Pierwszy projekt tego statutu skierowany został w maju 1945 r. do Ministerstwa Sprawiedliwości, celem poddania go obradom Komisji Prawniczej, a następnie skierowania na Radę Ministrów.

Ustalenie statutu organizacyjnego Ministerstwa w tym czasie okazało się jednak przewczesne. Wobec bowiem konieczności przeprowadzenia dalszych zmian w strukturze organizacyjnej Ministerstwa, projekt,

uchwalony już przez Komisję Prawniczą i skierowany na Radę Ministrów, został z Prezydium Rady Ministrów wycofany. Dopiero po przeprowadzeniu powyższych zmian organizacyjnych opracowany został w porozumieniu z poszczególnymi departamentami i biurami drugi projekt statutu organizacyjnego, dotychczas również jeszcze nie zatwierdzony.

Podkreślić należy, iż definitywne ustalenie statutu organizacyjnego Ministerstwa Administracji Publicznej napotykało na trudności także i z tego powodu, że dotychczas nie zostały ogłoszone akty ustawodawcze o zakresie działania niektórych Ministerstw a między innymi również i Ministerstwa Administracji Publicznej.

### Organizacja urzędów wojewódzkich i starostw.

Urzędy wojewódzkie i starostwa, organizowane na ogół według schematu organizacyjnego sprzed września 1939 r., przejść musiały poważne przeobrażenia organizacyjne w związku z nowymi aktami ustawodawczymi ograniczającymi albo rozszerzającymi zakres działania władz administracji ogólnej. W przypadku ograniczania tego zakresu Wydział Organizacyjno-Prawny pracował ze strony Ministerstwa Administracji Publicznej nad rozgraniczeniem kompetencji między władzami administracji ogólnej a nowoutworzonymi urzędami, w przypadku zaś rozszerzenia — nad tworzeniem nowych jednostek organizacyjnych w urzędach wojewódzkich i starostwach.

Ograniczało zakres działania władz administracji ogólnej utworzenie dekretum z dnia 15 sierpnia 1944 r. wojewódzkich i powiatowych urzędów ziemskich, utworzenie wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa oraz utworzenie dekretem z dnia 5 lipca 1946 r. Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk.

Rozszerzało natomiast zakres działania władz administracji ogólnej zespolenie z nimi terenowych organów nowoutworzonych Ministerstw Aprowizacji i Handlu, Kultury i Sztuki, Odbudowy, Głównego Urzędu Pomiarów Kraju, Głównego Urzędu Planowania Przestrzennego oraz Biura Odszkodowań Wojennych, tudzież objęcie nowych agend tych ministerstw i urzędów.

Niedługo pozostawała poza zespoleniem administracja rolnictwa i reform rolnych. Dekretem z dnia 12 sierpnia 1946 r., wykonanym zarządzeniem Ministrów: Rolnictwa i Reform Rolnych, Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 24.I.1947 r., zespolone zostały z powrotem urzędy ziemkie z władzami administracji ogólnej. Zespolone zostały również sprawy motoryzacyjne Zarządzeniem Ministrów Komunikacji, Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 12 listopada 1946 r.

utworzone zostały w urzędach wojewódzkich dla załatwiania tych spraw wydziały motoryzacyjne, mające przejąć funkcje dotychczasowych okręgowych (wojewódzkich) urzędów samochodowych. Obwodowe (powiatowe) urzędy samochodowe mają wejść w skład starostw.

Z zakresu działania Ministra Administracji Publicznej zorganizowane zostały w urzędach wojewódzkich wydziały: ogólny, społeczno-polityczny, samorządowy, administracyjny, budżetowo-gospodarczy (dwa ostatnie nie we wszystkich urzędach wojewódzkich) oraz wydział wojskowy.

Oczywiście przy tworzeniu nowych jednostek organizacyjnych istotną rzeczą było, poza nadaniem im właściwej struktury organizacyjnej, rozgraniczenie ich kompetencji z funkcjonującymi już wydziałami względnie referatami. Sprawy te wymagały stałej korespondencji i wyjaśnień. Ciągłej ingerencji i wyjaśnień wymagało również dostosowanie organizacji urzędów wojewódzkich i starostw do jednego z zasadniczych wymogów zespolenia: aby wspólna dla całego urzędu wojewódzkiego czy starostwa jednostka organizacyjna obsługiwała te urzędy pod względem osobowym, budżetowym i gospodarczym. Istniała bowiem stała tendencja ze strony wydziałów fachowych w urzędach wojewódzkich do tworzenia u siebie własnych jednostek organizacyjnych do załatwienia tych spraw (np. w jednym z urzędów wojewódzkich w końcu 1945 r. natrafiono na 11 jednostek organizacyjnych do załatwiania spraw budżetowo-rachunkowych).

W tym stanie ciągłych zmian w zakresie działania władz administracji ogólnej i w strukturze organizacyjnej urzędów wojewódzkich i starostw opracowanie ramowego statutu organizacyjnego dla tych urzędów napotykało na trudności. Prace nad tym zagadnieniem rozpoczęto w pierwszych miesiącach 1945 r. Opracowany projekt rozesłano Wojewodom w listopadzie 1945 r. do wypowiedzenia się. Po uwzględnieniu opinii Wojewodów i zaszłych w międzyczasie zmian, projekt w nowym brzmieniu poddano pod obrady na zjeździe Wojewodów w maju 1946 r., a następnie ostateczny jego tekst przesłano w sierpniu 1946 r. do Prezydium Rady Ministrów celem uzgodnienia. W związku z powstałą w międzyczasie koncepcją zespolenia urzędów ziemskich, wydanie tego statutu uległo zahamowaniu.

Z ważniejszych prac organizacyjnych Wydziału Organizacyjno-Prawnego wymienić nadto należy ostateczne załatwienie sprawy funkcjonowania starostw grodzkich jako oddzielnych jednostek organizacyjnych administracji rządowej i włączenie ich agend do odpowiednich jednostek organizacyjnych biur zarządów miejskich (okólnik Nr. 51 z dnia 12 listopada 1946 r.).

### Prace legislacyjne.

Udział Wydziału Organizacyjno-Prawnego w pracach legislacyjnych Ministerstwa polegał na: 1) współpracy z właściwymi wydziałami przy opracowywaniu przez nie projektów aktów prawodawczych, 2) koordynacji działalności poszczególnych wydziałów przy opiniowaniu nadesłanych do uzgodnienia projektów aktów prawodawczych, opracowanych przez inne Ministerstwa oraz przy formułowaniu ostatecznego stanowiska Ministerstwa Administracji Publicznej, 3) opracowywaniu projektów aktów prawodawczych przez Wydział Organizacyjno-Prawny w porozumieniu z zainteresowanymi wydziałami.

Jeśli chodzi o pierwszą kategorię aktów prawodawczych, to wymienione one są przy omawianiu działalności poszczególnych departamentów i biur. Co do drugiej kategorii, to współpraca dotyczyła opiniowania projektów: a) wszystkich dekretów i rozporządzeń Rady Ministrów, b) innych aktów prawodawczych, które miały być wydane w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej, lub w których wydaniu Ministerstwo było zainteresowane.

Wydział Organizacyjno-Prawny samodzielnie opracował między innymi projekty następujących aktów prawodawczych:

— rozporządzenia z dnia 9 maja 1945 r. w sprawie wykonania dekretu o powszechnym obowiązku świadczeń osobistych na rzecz odbudowy miasta stołecznego Warszawy,
— rozporządzenia z dnia 25 maja 1945 r. w sprawie rehabilitacji osób wpisanych do III i IV grupy niemieckiej listy narodowej lub do grupy t.zw. „Leistungs-Pole“,
— rozporządzenia z dnia 17 lipca 1945 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10.XII. 1932 r. o rejestracji stowarzyszeń,
— rozporządzenia z dnia 3 października 1945 r. o załatwianiu spraw wojskowych poruczonych władzom administracji ogólnej,
— rozporządzenia z dnia 4 kwietnia 1946 r. o utworzeniu ekspozytury starostwa powiatowego warszawskiego we Włochach,
— oraz projekt niewydanego dotychczas dekretu o zakresie działania Ministerstwa Administracji Publicznej.

Nadto Wydział Organizacyjno-Prawny brał udział w posiedzeniach Komisji Prawniczej w Ministerstwie Sprawiedliwości przy rozpatrywaniu projektów aktów prawodawczych, którymi Ministerstwo Administracji Publicznej było zainteresowane.

### Inne prace.

Poza wymienionymi wyżej pracami o charakterze ściśle organizacyjnym i legislacyjnym, Wydział Organizacyjna-Prawny wykonał szereg innych prac. Między innymi zajął się unormowaniem obowiązków władz

administracji ogólnej przy przeprowadzaniu akcji przesiedleńczej na Ziemie Odzyskane i ich stosunku do rad społecznych osadnictwa spółdzielczo-parcelacyjnego (okólnik Nr. 43 z dnia 9.IX. 1946 r.) oraz współpracował przy wydaniu zarządzeń Ministrów Ziem Odzyskanych i Administracji Publicznej (w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych) w tych sprawach.

## Wydział Ogólny.

W pierwszym okresie Wydział Ogólny zajmował się przede wszystkim sprawami, związanymi z okresem wojennym, jak ewakuowanie ludności z terenów zagrożonych działaniami wojennymi, interwencje w sprawach mieszkaniowych, aprowizacyjnych itp. Prace Wydziału w późniejszym okresie wybitnie się rozwinęły i objęły cały szereg dziedzin poniżej szczegółowo omówionych.

W celu należytego zorganizowania biurowości wydano zarządzenia o czynnościach kancelaryjnych (zarządzenie wewnętrzne Nr. 4 z dnia 22.I. 1945 r.), o przechowywaniu akt (zarządzenie wewnętrzne Nr. 5 z dnia 12 maja 1945 r.) oraz o organizacji kancelarii Ministerstwa (zarządzenie wewnętrzne Nr. 1 z dnia 5 marca 1946 r.).

Dalsza działalność Wydziału zmierzała do usprawnienia działalności władz administracji ogólnej oraz ich współpracy z władzami niezespolonymi. W tej dziedzinie na szczególną uwagę zasługuje współpraca z organami Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w akcji przesiedlenia ludności z terenów przeludnionych oraz repartiantów ze Wschodu na tereny nowoodzyskane. Przeprowadzenie akcji przesiedleńczej, powierzone Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu, wymagało wydatnej współpracy władz administracji ogólnej, samorządu oraz czynnika społecznego. Aby skoordynować tę działalność w terenie i zapewnić szybkie i planowe zaludnienie nowoodzyskanych terenów — wydano okólnik Nr. 2 z dnia 23 kwietnia 1945 r., ujmujący i normujący całokształt tej akcji przez:

1) powołanie do życia komitetów przesiedleńczych z wojewodami i starostami na czele, oraz

2) zapewnienie pomocy ze strony administracji ogólnej placówkom Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, polegającej na zmobilizowaniu środków transportowych, dostarczeniu żywności, środków sanitarnych, oraz czasowych pomieszczeń dla repatriantów. Okólnik ten stał się podstawą całej akcji przesiedleńczej, aż do czasu objęcia jej przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych.

Akcją o znaczeniu ogólno-państwowym w ramach współpracy z innymi władzami była rejestracja szkód wojennych, zapoczątkowana już w kwietniu 1945 roku. Współdziałając z Biurem Odszkodowań Wojen-

nych przy Prezydium Rady Ministrów, przeprowadzono rejestrację strat indywidualnych, a następnie strat ogólnych.

Samodzielnie Wydział przeprowadził rejestrację strat w mieniu administracji publicznej, związków religijnych i stowarzyszeń i zakomunikował je w dniu 17.IX. 1946 r. Biuro Odszkodowań Wojennych. Straty te wyniosły ogółem 1.914.619.900 złotych, (według wartości przedwojennej), z tego:

| | | |
|---|---|---|
| w administracji . . . . . | | 204.412.900 zł |
| (jednostek poszkodowanych | 460) | |
| w związkach religijnych . . . | | 1.451.042.600 zł |
| (jednostek poszkodowanych | 2.472) | |
| i w stowarzyszeniach . . . . | | 259.164.400 zł |
| (jednostek poszkodowanych | 2.833). | |

Zagadnieniem o doniosłym znaczeniu było usunięcie wątpliwości, powstałych w okresie powojennym w odniesieniu do stanowiska wojewody i starosty jako reprezentantów Rządu.

Wątpliwości te powstały na skutek niewłaściwej interpretacji przepisów dekretu P. K. W. N. z dnia 21 sierpnia 1944 r. o trybie powoływania władz I i II instancji, ustawy z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych oraz rozporządzenia Prezydenta R. P. z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej. W świetle powyższych przepisów poczęło wytwarzać się przekonanie, że stanowisko wojewody i starosty, jako reprezentantów Rządu, utraciło swój dawny charakter. W kwestii tej uzyskano autorytatywne wypowiedzenie się Prezydium Rady Ministrów, idące po linii poglądów Ministerstwa. Według opinii Prezydium Rady Ministrów, wyrażonej w piśmie z dnia 30 sierpnia 1945 r. (Nr. 13—1—4), wojewoda nadal występuje na powierzonym mu terenie jako reprezentant Rządu i szef administracji ogólnej, przy czym przysługują mu uprawnienia, przewidziane w rozporządzeniu Prezydenta Rzpl. z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej (Dz. U. R. P. Nr. 80, poz. 555 z 1936 r.). W dekrecie P. K. W. N. z dnia 21 sierpnia 1944 r. uległ bowiem zmianie w stosunku do ustawodawstwa przedwojennego jedynie tryb powoływania i odwoływania wojewodów oraz ustanowienie zależności wojewodów od rad narodowych pod względem kontroli społecznej oraz w sprawach samorządowych.

W związku z zakończeniem okresu wojennego — stały się aktualne takie zagadnienia, jak rozminowanie terenów, podjęte przez czynniki wojskowe, ochrona linii wysokiego napięcia oraz sprawa zwolnienia budynków szkolnych przez władze i instytucje nie związane ze szkolnictwem. Każde z tych zagadnień — chociaż podjęte przez właściwe do tego władze — wymagało ścisłej współpracy władz administracji ogólnej. Toteż w sprawach tych Ministerstwo Administracji Publicznej

wydało podległym władzom administracji ogólnej szereg wskazówek i instrukcji.

Unormowano też współpracę terenowych władz administracji ogólnej z urzędami likwidacyjnymi w dziedzinie zabezpieczenia mienia opuszczonego i porzuconego. Dużo starań poświęcono również akcji poszukiwania rodzin i osób zaginionych w związku z wojną.

Dział spraw t. zw. niezastrzeżonych innym departamentom był ilościowo największy. Były to sprawy: np. samowolnego zajmowania budynków mieszkalnych przez wojsko, strat spowodowanych przez wojsko, sprawy zasiłków, rent, rekwizycji w związku ze świadczeniami rzeczowymi i osobistymi, zmiana czasu letniego i zimowego, dysponowanie spornym mieniem poniemieckim będącym w posiadaniu władz, usunięcie napisów niemieckich i t. p.

Aby ułatwić Ministerstwu wgląd w działalność urzędów podległych — unormowano okólnikiem Nr. 15 z dnia 26 maja 1945 r. kwestię sprawozdawczości. Okólnik ten zobowiązał wojewodów do przedkładania miesięcznych sprawozdań sytuacyjnych, ilustrujących sytuację polityczną i gospodarczą na terenie województw oraz o stanie organizacyjnym i działalności urzędów wojewódzkich.

W okresie od czerwca do grudnia 1946 roku zakres działania Wydziału uległ znacznym przeobrażeniom. Szereg spraw „ogólnych" przeszedł do innych komórek organizacyjnych Ministerstwa, natomiast do agend Wydziału wszedł dział planowania, w związku z czym utworzono specjalne referaty: 1) spraw taboru samochodowego i 2) rozdzielnictwa towarów reglamentowanych dla władz podległych i związków samorządowych.

Do końca 1946 r. Ministerstwo przydzieliło podległym urzędom 1.070 samochodów oraz 30 motocykli.

Sprawa dostatecznego zaopatrzenia w tabor samochodowy władz podległych i związków samorządowych jest jeszcze daleka od rozwiązania. Zależeć ono będzie od przywozu nowych samochodów. W opracowaniu są sprawy etatów samochodowych dla władz podległych, zcentralizowania gospodarki samochodowej w urzędach wojewódzkich, sprawa sprzedaży wozów nie nadających się do użytku oraz wymiany zużytych wozów z darów U. N. R. R. A.

Na podstawie ramowej instrukcji Centralnego Urzędu Planowania Ministerstwo Administracji Publicznej w szeregu pism ogólnych, wydanych w ciągu 1946 r., przede wszystkim zaś w okólniku Nr. 44 z dn. 10.X.1946 r. L. dz. I. OOg. 7711/46. uregulowało szczegółowo akcję przydziałów artykułów reglamentowanych.

Akcją zaopatrzenia w artykuły reglamentowane Ministerstwo obejmuje: urzędy wojewódzkie i podległe im władze administracji ogólnej, związki samorządu terytorialnego oraz ich przedsiębiorstwa i zakłady użyteczności publicznej, wreszcie straże pożarne.

Rozdziałowi podlegają artykuły hutnicze, metalowe, włókiennicze, skórzane, chemiczne, papier, paliwa płynne, węgiel i inne.

Oprócz wymienionych instytucji obejmuje akcja również zatrudnionych w nich pracowników (około 200 tys. członków straży pożarnych, 100 tys. pracowników związków samorządowych oraz 8 tys. pracowników administracji ogólnej).

W okresie dotychczasowej działalności uzyskano i rozprowadzono w teren m. in.:

1.024.100 mtr. materiałów włókienniczych,
5.000 sztuk koców,
4.000 sztuk artykułów odzieżowych,
12.000 kg. skóry (przeważnie pasowej i technicznej przeznaczonej dla zakładów użyteczności publicznej, należących do związków samorządu terytorialnego),
5.500 par butów typu wojskowego,
7.000 par drewniaków,
4.000 sztuk kurtek futrzanych,
1.666 ton papieru.

Z artykułów chemicznych:

4.400 par butów gumowych,
2.709 par opon i dętek,
764 par opon i dętek rowerowych,
52,5 ton karbidu,
15.355 kg. mydła,
30 ton chloru,
100 kg. minii ołowianej,
50 kg. klingierytu.

i t. p.

Oprócz przydziałów dla urzędów podległych i zakładów użyteczności publicznej uzyskano z Ministerstwa Aprowizacji i Handlu na podstawie decyzji Prezydium Rady Ministrów również przydziały artykułów włókienniczych dla Ministerstwa i jego pracowników.

Artykuły te rozdzielono w porozumieniu z Komisją Odzieżową miejscowego Koła Związku Zawodowego.

Rozdzielnictwo węgla obejmuje:

1) zaopatrzenie w węgiel na cele przemysłowe zakładów użyteczności publicznej związków samorządowych, jak: wodociągi i kanalizacje, zakłady oczyszczania miast, zakłady komunikacyjne, piekarnie i łaźnie miejskie i t. p.,

2) zaopatrzenie w węgiel pracowników zakładów użyteczności publicznej (deputaty, wynikające z umów zbiorowych).

W okresie sprawozdawczym Ministerstwo rozdysponowało między zakłady użyteczności publicznej (obejmując do listopada 1945 r. włącz-

nie również i Ziemie Odzyskane) około 20 tys. ton węgla dla około 300 zakładów.

Na pracownicze deputaty węglowe rozdzielono 9.059 ton węgla, obejmując zaopatrzeniem około 20 tysięcy pracowników.

Do czynności Wydziału, poza rozdzielnictwem, przybyło ważne zadanie organizacji wczasów pracowniczych. Problem ten został rozwiązany w ten sposób, że w grudniu 1945 r. uruchomiono dwa domy wypoczynkowe dla pracowników Centrali oraz władz podległych i samorządu, a mianowicie: dom w Kudowie-Zdroju dla 150 osób, w Świdrze dla 45 osób. Domy te są czynne przez cały rok. Nadto w czerwcu 1946 r. uruchomiono na sezon letni dom wypoczynkowy w Sopocie również dla 45 osób. Aby umożliwić normalne funkcjonowanie domów wypoczynkowych, uzyskano na ten cel odpowiednie kredyty, a ponadto w Ministerstwie Aprowizacji i Handlu przydziały żywnościowe według norm, przewidzianych dla wczasów. Uprawnienia osób korzystających (członkowie i ich rodziny) unormowano w piśmie okólnym z dnia 11.II.1946 roku — o domu wypoczynkowym w Kudowie-Zdroju oraz w regulaminach dla domów wypoczynkowych. Ogółem w ciągu 1946 r. wykorzystano w Kudowie 13.627 osobodniówek, w Świdrze 5.228, w Sopocie 900.

Następnym z kolei ważnym zagadnieniem pracowniczym, którym zajmował się Wydział, stał się problem poprawy bytu pracowników. Wydział brał stały udział w pracach Komisji Mieszanej Płac, powołanej do uregulowania tego zagadnienia i wysunął na niej szereg postulatów, uwieńczonych pozytywnym rezultatem.

Oprócz wyliczonych już czynności, wzięto udział w ważnej i wysoce aktualnej w okresie powojennym akcji zwalczania potajemnego gorzelnictwa. Doceniając doniosłe znaczenie walki z samogonem zarówno z uwagi na zdrowie obywateli, jak również na poważne straty w gospodarce narodowej, Ministerstwo Administracji Publicznej pismem z dnia 9 lipca 1946 r. nałożyło na władze państwowe i samorządowe obowiązek ścisłej współpracy z władzami skarbowymi i bezpieczeństwa przy tępieniu i ujawnianiu produkcji i handlu bimbrem.

Okólnikiem Nr. 64 z dnia 22 listopada 1945 roku o oznakach i pieczęciach władz, urzędów i instytucji unormowano w oparciu o odnośne przepisy prawne sprawę oznak i pieczęci państwowych, usuwając dowolność w tej dziedzinie przez określenie wymiarów pieczęci, ilości ich i rodzaju, sposobu przechowywania oraz materiału, z jakiego mają być sporządzane.

Ogółem wydał Wydział do podległych Ministerstwu władz i urzędów w 1945 r. okólników 22 i pism okólnych 130, a w 1946 r. — okólników 10 i pism okólnych 102.

W ramach organizacyjnych Wydziału Ogólnego mieści się Kancelaria Główna i Biblioteka.

## Kancelaria Główna

Kancelaria Główna w latach organizacji Ministerstwa aż do końca 1945 roku centralizowała wszystkie czynności manipulacyjne całego urzędu. Wpływ spraw w roku 1944 wynosił 1566, w roku zaś 1945 — 20997 spraw.

Od 1 stycznia 1946 r. z powodu znacznego wzmożenia się wpływu spraw utworzono odrębne kancelarie departamentowe, a Kancelaria Główna objęła agendy biura informacyjno-podawczego, biura wysyłkowego, archiwum akt całego Ministerstwa, czystopisarnię, powielanie okólników, skorowidz okólników i zarządzeń wewnętrznych oraz ewidencję wpływów.

Wpływ spraw w 1946 roku wynosił 40.745 spraw — z czego przypadło na Departamenty:

| | |
|---|---|
| Organizacyjny | 9.603 |
| Polityczny | 5.219 |
| Samorządu | 8.049 |
| Administracyjny | 7.108 |
| Wyznaniowy | 1.615 |
| Biuro Personalne | 4.500 |
| „ Wojskowe | 4.140 |
| „ Inspekcji | 511 |

## Biblioteka

Bogata dawniej Biblioteka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych została w czasie wojny zniszczona, wobec czego nowopowstałe Ministerstwo znalazło się bez koniecznych pomocy, jaką stanowi biblioteka urzędowa. Zaczątkami Biblioteki Ministerstwa były z trudem zdobywane nieliczne roczniki Dzienników Ustaw oraz przygodnie nabywane dzieła prawnicze. Biblioteka w ścisłym znaczeniu zorganizowała się dopiero w kwietniu 1945 r.

Poza nielicznymi zakupionymi dziełami, podstawą Biblioteki stał się księgozbiór b. Związku Powiatów R. P. Księgozbiór ten został skatalogowany, przy czym włączono do niego nowonabyte dzieła.

W roku 1946 Biblioteka nabyła znaczniejszą ilość wartościowych dzieł naukowych. Wiele wysiłku poświęcono też skompletowaniu Dzienników Ustaw, potrzebnych w pracy Wydziałom Ministerstwa i urzędom podległym.

Zbiory Biblioteki, stale uzupełniane, wynosiły w dniu 1.I.1947 r. 10.191 tomów z działów prawa konstytucyjnego i administracyjnego, orzecznictwa Sądu Najwyższego i N. T. A., samorządu, społeczno-politycznego i ekonomii.

Do zakresu działania Biblioteki należy m. in. zakup książek, ich katalogowanie, kompletowanie podręcznych bibliotek wydziałowych, zao-

patrywanie wydziałów w Dz. Ustaw, Dzienniki Urzędowe Ministerstw, prasę codzienną i periodyczną oraz jej rozdział, a nadto Administracja Dziennika Urzędowego Ministerstwa.

Jak ze statystyki wypożyczeń wynika, w 1946 roku było 3.350 czytelników, obrót książek zaś osiągnął cyfrę 6.527.

## Wydział Budżetowy.

We wrześniu 1944 r. utworzono w Ministerstwie Departament Finansowo-Gospodarczy. Departament ten podzielono na następujące działy: kasowy, rachunkowy, kontroli rachunków, asygnowania zaliczek w teren, gospodarczy i transportowo-samochodowy.

Celem ujednostajnienia pracy w terenie zwołano we wrześniu 1944 r. konferencję kierowników wydziałów finansowo-gospodarczych w urzędach wojewódzkich i uzgodniono główne wytyczne pracy w tej gałęzi administracji.

Do programu pracy powyższego Departamentu należały w tym czasie — organizacja pracy finansowo-gospodarczej wewnątrz Resortu, organizacja wydziałów finansowo-gospodarczych w urzędach wojewódzkich, układanie budżetu dla Centrali i województw, nawiązanie łączności z władzami i urzędami podległymi przez specjalnych kurierów finansowych oraz rozdział zaliczek na organizowanie administracji w kraju.

W listopadzie 1944 r. Departament Finansowo-Gospodarczy włączono do Departamentu I — jako Wydział Budżetowo-Gospodarczy.

W miarę przybywania wyzwolonego terenu rozrastały się agendy Wydziału, przy czym główną uwagę poświęcono założeniu ksiąg kasowo-rachunkowych, wydaniu szeregu instrukcji w sprawach budżetowo-gospodarczych dla podległych urzędów, przeprowadzaniu inspekcji i wprowadzeniu planowej i oszczędnej gospodarki funduszami.

Obecnie w zakres działania Wydziału Budżetowego wchodzi:

1) czuwanie nad planowością, oszczędnością i celowością gospodarki finansowej Zarządu Centralnego Ministerstwa i podległych urzędów,
2) udział w projektowaniu zarządzeń, powodujących wydatki ze Skarbu Państwa,
3) udział w komisjach zakupu i przetargu,
4) inspekcja w działach budżetowo-gospodarczych podległych urzędów,
5) opracowywanie szczegółowych instrukcji i zarządzeń w sprawach budżetowo-gospodarczych dla władz administracji ogólnej,
6) układanie preliminarzy budżetowych,
7) podział kredytów między urzędy podległe,
8) sprawdzanie, akceptowanie i likwidacja rachunków,
9) likwidacja uposażeń i innych należności pracowników (zapomogi nagrody i t. p.),

10) rozrachunki z tytułu ubezpieczeń społecznych pracowników,
11) prowadzenie systematyczne rachunkowości,
12) kontrola dochodów skarbowych z zakresu resortu Ministerstwa Administracji Publicznej,
13) wyjednywanie kredytów dodatkowych, przenoszenie kredytów między paragrafami budżetowymi Centrali i władz podległych.

Co się zaś tyczy działalności Ministerstwa Administracji Publicznej w okresie do dnia 1 stycznia 1946 r. na obszarze Ziem Odzyskanych przed przejęciem administracji tych ziem przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych, to w dziale II budżetu M. A. P. przewidziany był osobny § 17, z którego pokrywano wydatki administracyjne 4-ch Pełnomocników Rządu na powyższy teren, a to w Olsztynie, w Koszalinie, w Lignicy i w Katowicach (dla Śląska Opolskiego).

W dziale III pokrywano wydatki administracyjne Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Łodzi — i w dziale IV takież wydatki Biura Ziem Zachodnich przy Zarządzie Centralnym Ministerstwa Administracji Publicznej do dnia 31 grudnia 1945 r.

W tymże czasie, t. j. do dnia 31.XII.1945 r. kredyty z działu II § 17 i działu III były rozprowadzane przez Zarząd Centralny Ministerstwa Administracji Publicznej na poszczególne rachunki w Izbach Skarbowych do dyspozycji 4-ch Pełnomocników i Państwowego Urzędu Repatriacyjnego.

O ile zaś idzie o dalszą współpracę Ministerstwa Administracji Publicznej z Ministerstwem Ziem Odzyskanych, to ogranicza się ona obecnie oficjalnie jedynie do wypłaty ludności na Ziemiach Odzyskanych t. zw. zasiłków wojskowych, przewidzianych w § 16 budżetu Ministerstwa Administracji Publicznej.

W okresie od 1 lipca 1944 r. do 31 marca 1946 r. wydatki państwowe były dokonywane na podstawie prowizoriów budżetowych, które zamykały się dla Resortu Administracji Publicznej w następujących kwotach:

**1) Od 1 lipca do 31 października 1944 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 407.849.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 26.363.340.— | „ |
| „ | III — Dep. Budowlany . . . . . . | 2.525.000.— | „ |
| „ | IV — Dep. Ewidencji Ludności . . . | 54.500.— | „ |
| | Razem: | 29.350.689.— | zł. |

**2) Od 1 listopada 1944 r. do 31 marca 1945 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 4.910.529.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 230.464.834.— | „ |

| | | | |
|---|---|---|---|
| „ | III — Dep. Budowlany . . . . . . | 7.669.400.— | „ |
| „ | IV — Dep. Ewidencji Ludności . . . | 4.639.414.— | „ |
| | Razem: | 247.684.177.— | zł. |

**3) Za kwiecień 1945 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 3.427.960.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 266.154.360.— | „ |
| „ | III — Państw. Urząd Repatriac. . . . | 53.851.000.— | „ |
| „ | IV — Biuro Ziem Zachodnich . . . . | 492.815.— | „ |
| | Razem: | 323.926.135.— | zł. |

**4) Za okres maj — czerwiec 1945 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 3.427.960.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 226.154.360.— | „ |
| „ | III — Państw. Urząd Repatriac. . . . | 53.851.000.— | „ |
| „ | IV — Biuro Ziem Zachodnich . . . . | 492.815.— | „ |
| | Razem: | 283.926.135.— | zł. |

**5) Za okres lipiec — wrzesień 1945 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 8.460.647.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 450.914.138.— | „ |
| „ | III — Państw. Urząd Repatriac. . . . | 264.912.400.— | „ |
| „ | IV — Biuro Ziem Zachodnich . .. . . | 1.198.985.— | „ |
| | Razem: | 725.486.170.— | zł. |

**6) Za okres październik — grudzień 1945 r.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . | 10.393.696.— | zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 486.154.664.— | „ |
| „ | II — Organizacja Administracji Ziem Odzyskanych . . . . . . . . . . | 122.168.706.— | „ |
| „ | III — Państw. Urząd Repatriac. . . . | 425.817.700.— | „ |
| „ | IV — Biuro Ziem Zachodnich . . . . | 1.075.000.— | „ |
| „ | V — Główny Komisarz do Spraw przesiedleńczo-osiedleńczych . . | 3.788.267.— | „ |
| | Razem: | 1.049.398.033.— | zł. |

**7) Za okres styczeń — marzec 1946 r.**

| | | |
|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . . | 16.671.549.— zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 441.222.541.— „ |
| | Razem: | 457.894.090.— zł. |

**8) Budżet za okres od 1.IV. do 31.XII. 1946 r.**

| | | |
|---|---|---|
| Dział | I — Zarząd Centralny . . . . . . . | 54.044.500.— zł. |
| „ | II — Województwa i Starostwa . . . | 1.168.534.800.— „ |
| | Razem: | 1.222.579.300.— zł. |

W stosunku do ogólnej sumy budżetu administracyjnego Państwa za ten ostatni okres, który wyraża się sumą 35.345.477.500 zł., wydatki całego Resortu Administracji Publicznej wynoszą niecałe 3½ procent.

W budżecie ostatniego okresu (od 1.IV. do 31.XII.46 r.) były preliminowane i wypłacone ponadto dotacje dla związków samorządowych w kwocie 310.500.000 zł. (w okresie poprzednim 1.I. — 31.III.1946 r. dotacje te wyniosły sumę 180 milionów, w obu więc okresach łącznie datowano samorządy z budżetu Ministerstwa Administracji Publicznej sumą 490.500.000 zł.).

## Wydział Gospodarczy

### Powstanie i rozwój Wydziału Gospodarczego

Z chwilą utworzenia biur Resortu Administracji Publicznej, powstała konieczność zaopatrzenia ich w niezbędny sprzęt biurowy, materiały piśmienne i środki lokomocji. Toteż, jako jedna z pierwszych komórek organizacyjnych, została powołana Intendentura. Po przeniesieniu siedziby Resortu z Lublina do Warszawy, zakres działania Intendentury znacznie się rozszerzył, a to z uwagi na wypływające coraz to nowe zagadnienia, jak: zakwaterowanie i aprowizacja pracowników Ministerstwa oraz zwiększający się tabor samochodowy. Silny wzrost prac w tych dziedzinach stworzył konieczność wyodrębnienia spraw samochodowych od pozostałych. Tak więc już w początkach marca 1945 r. Intendentura została podzielona na dwa działy: 1. właściwą intendenturę (z kwaterunkiem i aprowizacją) oraz 2. dział samochodowy.

W następnym jednak miesiącu (kwiecień 1945 r.) oba te działy, jako ściśle się zazębiające, zostały połączone w Wydział Gospodarczy z podziałem na referaty: intendentury, samochodowy, aprowizacyjny i kwaterunkowy, a w miarę rozwoju Wydziału — dalsze: stołówki, remontowo-budowlany, straży, zakupów, kontroli, majątku rolnego i administracji domów.

Naczelnym zadaniem Intendentury w początkach jej działalności było jak najszybsze zaopatrzenie biur Resortu w umeblowanie i materiały piśmienne, zorganizowanie pomocy fachowej dla różnych napraw, oraz współudział przy wyposażeniu t. zw. „grup operacyjnych", wysyłanych w styczniu i lutym 1945 r. na wyzwalane stopniowo od wroga tereny.

Z chwilą przeniesienia siedziby resortu do Warszawy, zajęto się rozmieszczeniem poszczególnych biur w nowym lokalu, oraz dalszym zaopatrzeniem ich w sprzęt biurowy i materiały piśmienne. Ponieważ pracownicy Ministerstwa przybyli z Lublina, a także i nowoprzyjmowani nie mieli w Warszawie mieszkań, przeto uzyskano dla nich szereg kwater na mieście. Poza tym zajmowano się rozdzielnictwem kart żywnościowych miejskich i tzw. suchego prowiantu oraz specjalnych przydziałów żywnościowych.

Jakkolwiek nowe pomieszczenia biurowe obejmowały znacznie większą liczbę pokoi niż poprzedni lokal w Lublinie, to jednak z dnia na dzień wzrastające agendy Ministerstwa oraz powiększające się kadry pracownicze wymagały uzyskania dla Ministerstwa bardziej dogodnego pomieszczenia.

Na podstawie decyzji Rządu o przeniesieniu siedzib poszczególnych Ministerstw na teren Warszawy lewobrzeżnej, został znaleziony odpowiedni gmach dla Ministerstwa (maj 1945 r.) i przyznany z tym, że jedną trzecią część tego gmachu przydzielono Ministerstwu Informacji i Propagandy. Był to gmach przy ul. Rakowieckiej Nr. 4, mieszczący w czasie okupacji koszary S.S. Gmach ten był nieznacznie zniszczony (trzy bomby), lecz wewnątrz zdewastowany. W ramach remontu wykonano tynki, podłogi, drzwi i ramy okienne, instalację elektryczną i sygnalizacyjną, odwodniono i osuszono podziemia, sprowadzono i zmontowano nowe kotły centralnego ogrzewania, wyremontowano instalację wodociągową, kanalizacyjną i centralnego ogrzewania, odnowiono wnętrza, wyreperowano dachy, odbudowano garaże oraz przystosowano kuchnię i stołówkę. Największą trudność sprawiało odwodnienie i osuszenie (wobec braku pomp) oraz naprawa rur ściekowych. Wszystkie te prace wykonano w krótkim czasie, bo w ciągu zaledwie 6-ciu tygodni od chwili rozpoczęcia, oddając do użytku 130 pomieszczeń. Z dniem 20 lipca 1945 r. rozpoczęto już normalne prace w nowym lokalu.

Z kolei skierowano wysiłek na zaopatrzenie biur w sprzęt i urządzenia, materiały i przybory piśmienne, maszyny do pisania i liczenia, tabor samochodowy oraz uzbrojenie i umundurowanie straży ochrony gmachu.

W międzyczasie czyniono starania o przydział lokali na terenie Warszawy lewobrzeżnej na mieszkania dla pracowników, w konsekwencji czego uzyskano część kwater w drodze nakazów oraz dom przy ul. Rejtana 14 i bloki domów Spółdzielni Bud.-Mieszkaniowej Urzędników b. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przy ul. Rakowieckiej 59 59-a, Akacjo-

wej 2, 4, 6, 8, 10, Fałata 2, 4, 7, 9, 11, 13 i 15 oraz Łowickiej 51 i 53. Wobec wyczerpania kredytów na rok budżetowy 1945 r. przystąpiono na razie jedynie do remontu budynku przy ul. Rejtana 14, przeznaczając go na mieszkania służbowe dla urzędników Ministerstwa. Bloki zaś domów Spółdzielni zabezpieczono tylko od dalszego niszczenia.

W tym czasie wybudowano też stację benzynową, zorganizowano warsztat samochodowy, stolarski, ślusarski oraz fryzjernię, jak również założono na tyłach posesji ogród warzywny i kwiatowy, zaopatrując go w 50 okien inspektowych i prowizoryczną cieplarnię.

Ostatnim wreszcie w roku 1945 etapem głównych prac, poza urządzeniem jeszcze kąpieliska dla pracowników, było zaopatrzenie gmachu oraz pracowników w opał na zimę.

W roku 1946 praca Wydziału Gospodarczego poza normalnym tokiem spraw bieżących, była skierowana w następujących kierunkach:

1) odbudowy bloków domów Spółdzielni,
2) wykonania w gmachu dalszych potrzebnych urządzeń,
3) konserwacji gmachu, oraz
4) uzyskania majątku rolnego.

Bloki domów Spółdzielni zostały w okresie powstania warszawskiego doszczętnie wypalone, tak, że były to tylko zgliszcza, wymagające całkowitej odbudowy. Z braku kredytów prace te nie mogły być prowadzone z należytym wysiłkiem i we właściwy sposób. Dopiero w okresie letnim 1946 r. osiągnęły one należyte tempo, tak, że we wrześniu tegoż roku można już było oddać do użytku pierwszą serię budynków o łącznej liczbie 244 izb. Pozwoliło to pomieścić 98 pracowników z rodzinami, udzielając im poza tym pomocy transportowej w postaci samochodów i siły roboczej.

Do odbudowy pozostała jeszcze druga seria domów, której zakończenie przewiduje się w roku bieżącym. W chwili obecnej odbudowano już z tej serii w 80 proc. — 112 izb.

W pierwszych miesiącach 1946 r. wyremontowano i oddano do użytku w gmachu Ministerstwa: pomieszczenie noclegowe (dla przyjezdnych urzędników), dźwig osobowy oraz kuchenny, jak również świetlicę i powielarnię; portiernię zaś zaopatrzono w specjalne urządzenie, podobnie jak i bibliotekę ministerialną, zaopatrując ją w szafy, półki, kartoteki, oświetlenie i t. p. Mimo znacznych trudności zakupiono i sprowadzono centralę telefoniczną oraz założono nową instalację telefoniczną, co pozwoliło na uruchomienie 90 aparatów wewnętrznych i 4 miejskich.

W ramach konserwacji gmachu wybudowano nowe ogrodzenie od ulicy, wyremontowano dawne z boku posesji, zabezpieczono przed niszczeniem wszelkie części żelazne, jak drzwi, rury, zbiorniki, grzejniki, kraty, ogrodzenia i t. p., wymieniono na nowe dwa kominy żelazne od kuchni, założono siatki na okna od podziemi, wyreparowano gzymsy

i fartuchy przyokienne, wstawiono okna zimowe oraz wykonano cały szereg innych drobniejszych napraw i remontów.

Nosząc się z zamiarem umożliwienia dostaw podstawowych artykułów żywnościowych dla potrzeb stołówki, uzyskano przydział majątku rolnego Bielice koło Sochaczewa. Niestety, majątek ten zdewastowany w okresie wojny, nie mógł już w 1946 r. spełnić swej roli, gdyż wymagał wyłożenia znacznych sum na zagospodarowanie (remont i naprawa zabudowań, zakup inwentarza ruchomego oraz żywego i t. p.). Tym niemniej przeprowadzono żniwa i zbiory jesienne oraz akcję siewną. W IV-ym kwartale 1946 r. uruchomiono na terenie majątku gorzelnię, zaopatrując ją w odpowiednie zapasy surowca. W okresie letnim w majątku tym została zorganizowana przez Koło Ligi Kobiet (pracowniczek Ministerstwa) kolonia letnia dla dzieci pracowników Ministerstwa.

Niezależnie od tego dostarczono Urzędom Generalnego Pełnomocnika dla Spraw Repatriacji odpowiednich pomieszczeń w gmachu Ministerstwa na biura i magazyny. Ponadto udzielano pomocy Spółdzielni Pracowników Ministerstwa „Odrodzenie", Kołom Związku Zawodowego i Ligi Kobiet Pracowników Ministerstwa, jako to: środków transportowych, magazynów i innych pomieszczeń, siły fachowej i roboczej, inkasa gotówkowego i t. p.

### Dane statystyczne prac Wydziału Gospodarczego

Zakresu działania Wydziału Gospodarczego i wykonywanych przez niego prac, z uwagi na ich specyficzny charakter, nie można odzwierciedlić ścisłymi danymi co do ilości spraw załatwionych. Większość bowiem spraw natury gospodarczej nie daje się ująć w cyfry i liczby akt, gdyż wymagają one szeregu czynności przedwstępnych lub pochodnych, wykonywanych nie w drodze pisemnej.

Niektóre cyfry za okres od 1 września 1945 r. do końca 1946 roku przedstawiają się następująco:

— 498 wpływów akt w IV kwartale 1945 r. i 2758 w roku 1946,
— 386 zakupionych różnego rodzaju sprzętów biurowych,
— 35 zakupionych i zainstalowanych gaśnic płynowych i pianowych,
— 1000 wykonanych różnych robót stolarskich, ślusarskich i elektrotecznicznych,
— 15 zakupionych samochodów osobowych i 16 ciężarowych,
— 838.157 kilometrów przejechanych przez samochody osobowe i ciężarowe,
— 165.925 kg. zużytej benzyny,
— 15 kapitalnych, 600 średnich i 1500 mniejszych remontów i napraw samochodów we własnym warsztacie,
— 7.518.645 zł. wydatkowanych na zakup paliwa do samochodów oraz na artykuły piśmienne, gospodarcze i t. p.,
— 79.839 wydanych śniadań, 94.642 obiadów i 20.170 kolacji.

### 5. Samodzielny Referat Podziału Terytorialnego

Samodzielny Referat Podziału Terytorialnego Państwa został zorganizowany w czerwcu 1945 r.

Do zakresu działania i głównych zadań Referatu należy:

1) załatwienie koniecznych zmian bieżących w podziale administracyjnym Państwa,

2) opracowanie projektów nowego podziału terytorialnego Państwa na: województwa, powiaty i gminy.

W ciągu roku 1946 zakres prac przeprowadzanych w Referacie rozszerzył się przez wzięcie udziału w przygotowawczych pracach:

3) delimitacyjnych w odniesieniu do wschodniej i północnej granicy Państwa,

4) toponomastycznych w związku z ustanowieniem przy Ministerstwie Administracji Publicznej Komisji dla Ustalania Nazw Miejscowości (Głównej i Regionalnych).

W ramach pierwszego punktu zakresu działania przygotowano i ogłoszono aktów prawodawczych:

| | w roku 1945 | w roku 1946 |
|---|---|---|
| w sprawach utworzenia województw | 2 | — |
| zmiany granic województw | 4 | — |
| „ „ powiatów | 2 | 1 |
| zmiany granic miast i zaliczenia do rządu miast | — | 2 |
| zmiany granic gmin, zniesienia gmin i tworzenia nowych | 1 | 4 |
| zmiany nazw | — | 4 |
| Razem: | 9 | 11 |

Ważniejsze zmiany terytorialne przeprowadzone w powyższych latach przedstawiają się następująco:

1) utworzono województwo gdańskie z całości terytorium b. Wolnego m. Gdańska oraz z 6 powiatów wyłączonych z województwa pomorskiego. Obszar tego województwa został następnie zwiększony przez przyłączenie 5 nowoodzyskanych powiatów;

2) utworzono województwo rzeszowskie z 13 powiatów b. województwa lwowskiego i z 4 powiatów wyłączonych z województwa krakowskiego;

3) przeprowadzono zmianę granic województw: krakowskiego, kieleckiego, śląskiego, warszawskiego i białostockiego przez przesunięcie przynależności terytorialnej niektórych powiatów oraz lubelskiego przez przyłączenie do powiatu tomaszowskiego gm. wiejskiej Tarnoszyn;

4) zmieniono granice miasta Łodzi przez włączenie do jego obszaru niektórych gmin (miejskiej i wiejskich) z powiatu łódzkiego i brzezińskiego;

5) zniesiono powiat janowski w województwie lubelskim i utworzono pow. kraśnicki;

6) utworzono nowe gminy w województwach: rzeszowskim (w pow. niżańskim z zaliczeniem do rzędu miast), krakowskim (w pow. bialskim i wadowickim), warszawskim (w pow. płockim);

7) przeprowadzono zmianę granic niektórych gmin wiejskich w woj. warszawskim (w powiecie grójeckim).

Obecny podział terytorialny Państwa obejmuje 16 województw, w tym 2 grodzkie, oraz 302 powiaty, w tym 32 grodzkie.

Prace nad przygotowaniem projektu nowego podziału Państwa na województwa oparto na założeniach, że

1) nowy podział winien się wiązać w sposób istotny i konsekwentny z całą przebudową organizacyjną Rzeczypospolitej (zmiana struktury wewnętrznej gospodarczej i społecznej), która z państwa typowo geograficznie przejściowego, łączącego wschód z centrem Europy, przekształciła się na państwo środkowo-europejskie, z państwa o ostrych kontrastach wewnętrznych demograficznych, gospodarczych i narodowościowych, zmieniła się na państwo, gdzie cechy te tracą swą ostrość i przeciwstawność;

2) obszar Rzeczypospolitej należy traktować jako całość jednolitą, w której podkreślanie granic z roku 1939 przy wprowadzaniu nowego podziału byłoby działaniem niewłaściwym, niezgodnym z interesem państwa i pomniejszającym wartość takiego podziału w perspektywach przyszłości.

Poza tym wytycznymi dla wykonywanej w ten sposób pracy były względy komunikacyjne, demograficzne i gospodarczego planowania oraz — w ograniczonej mierze — życzenia ludności, które, idąc po linii bądź zmian, bądź zachowania aktualnego stanu, rzadko się liczą z konsekwencjami w przyszłości. Natomiast względy narodowościowe mogły po raz pierwszy w Polsce stanąć poza nawiasem elementów decyzji.

Projekt podziału Państwa na województwa został opracowany z uwzględnieniem powyższych zasad i przy zastosowaniu naukowych metod badań w dwóch alternatywach, każdej z nich z odpowiednim umotywowaniem. Nie mógł on jednak stać się przedmiotem uzgodnień międzyministerialnych — z uwagi na postanowienia dekretu z dn. 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych. Na zasadzie tego dekretu Ministerstwo Ziem Odzyskanych objęło na czas przejściowy organizację administracji oraz samą administrację całości Ziem Odzyskanych, nie wyłączając nawet powiatów przekazanych do administrowania (uchwała Rady Ministrów z dn. 7.VII.1945 r.) wojewodom: gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu.

W tym stanie rzeczy urzędowe rozpoznanie projektu Ministerstwa Administracji Publicznej, projektu obliczonego na dłuższe trwanie oraz

wprowadzenie go w życie musiało być odłożone do czasu, gdy na Ziemiach Odzyskanych ustanie potrzeba utrzymywania podziału terytorialnego, obliczonego wyłącznie na okres przejściowy.

Drugą z kolei kwestią, do której przeanalizowania i opracowania przystąpił Samodzielny Referat, było przeprowadzenie zmian granic gmin stosownie do zmienionych warunków nowej rzeczywistości, interesu ludności i nowych potrzeb gospodarczych.

Materiał przygotowawczy dla tej pracy musiał być wzięty z terenu. Toteż, posyłając przy piśmie okólnym z dnia 4.IV.1946 r. L. dz. I. OT. 2957 46 szczegółowe pouczenie instrukcyjne i wzory kwestionariuszy do wypełnienia, Ministerstwo poruczyło wojewodom i starostom zebranie z terenu podstawowego materiału niezbędnego dla dalszych badań i prac. Prace te, długie i żmudne, znajdują się w toku. Wymagają one z powodu swej drobiazgowości znacznego nakładu czasu i sił pracowniczych technicznych do założenia kartoteki dla około 3 tysięcy gmin i kilkunastu tysięcy gromad. Z wykonaniem i zakończeniem tych prac ściśle się wiąże i jest od niego uzależnione wprowadzenie koniecznych zmian granic powiatów.

Niezależnie od tego w Samodzielnym Referacie Podziału Terytorialnego opracowano i przygotowano projekty utworzenia kilku nowych powiatów, projekty zmiany granic województw krakowskiego i śląskiego, łódzkiego i kieleckiego, ponadto opracowano rozporządzenia i ustawy w tych sprawach, ogłoszone już w Dzienniku Ustaw.

Znaczny też był udział Samodzielnego Referatu w pracach delimitacyjnych w stosunku do granicy wschodniej i północnej. Wprawdzie Ministerstwo Administracji Publicznej bezpośrednio tymi sprawami (jako organ władzy państwowej) się nie zajmowało, były one jednak wykonywane jako projekty dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Ziem Odzyskanych oraz polskiej grupy członków komisji delimitacyjnej, pozostającej pod kierownictwem Wiceministra Dr Żaruk-Michalskiego.

Dla wschodniej granicy wykonano projekt przebiegu kordonu granicznego na mapie w podziałce 1:300.000 na całej przestrzeni od Suwalszczyzny aż po źródliska Sanu z odpowiednim umotywowaniem piśmiennym oraz ze wskazaniem zmian najbardziej pożądanych i istotnie ważnych odnośnie projektu linii schematycznej, którą dały narady moskiewskie.

Dla granicy północnej projekt przebiegu kordonu granicznego opracowano jeszcze szczegółowiej, bo według map w podziałce 1:100.000 i to w dwóch alternatywach, z dodaniem obszernych motywów wyjaśniających. Obecnie w związku z podejmowaniem prac delimitacyjnych na obszarze b. Prus Wschodnich projekt ów jest wysoce aktualny.

Pozyskanie wielkich przestrzeni Ziem Odzyskanych na zachodzie, na których trzeba wprowadzić kilkadziesiąt tysięcy nazw, bądź opartych

na zapisach i dokumentach historycznych, bądź też używanych jeszcze obecnie przez autochtonów w formie czystopolskiej lub skażonej, bądź wreszcie nowych, pociągnęło za sobą pracę nazewniczą w rozmiarach niespotykanych dotąd w historii. Organizację tej pracy przyjęło na siebie Ministerstwo Administracji Publicznej. Powołana została do życia w początkach roku 1946 przy Ministrze Administracji Publicznej Komisja Ustalania Nazw Miejscowości: Główna oraz dwie Komisje Regionalne w Krakowie i Poznaniu.

Na trzech trzydniowych posiedzeniach Komisji Głównej, odbytych w marcu, czerwcu i październiku 1946 r. w Warszawie, ustalono około 4.000 nazw miejscowości, z których blisko 2.500 nazw po zatwierdzeniu ich przez Ministrów Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych zostały już ogłoszone w Monitorze Polskim

Gromadzenie i porządkowanie materiałów nazewniczych dla prac Komisji Ustalania Nazw Miejscowości (Głównej i Regionalnych), prowadzenie kartoteki (polsko-niemieckiej i niemiecko-polskiej) nazw miejscowości, będących w opracowaniu oraz nazw zatwierdzonych i ogłoszonych w Monitorze Polskim, jak również zorganizowanie całości prac toponomastycznych wchodzi również w zakres działania Samodzielnego Referatu.

### Sekretariat Ministra

Do zakresu działania Sekretariatu Ministra należą sprawy zlecone przez Ministra, sprawy reprezentacji oraz wynikające ze stosunku Ministra do Sejmu Ustawodawczego. Rady Ministrów i poszczególnych Ministrów, a w szczególności:

a) kontrola i ewidencja spraw zastrzeżonych do aprobaty przez Ministra;
b) ewidencja poczty adresowanej do Ministra;
e) ewidencja komisji poselskich oraz ich należytego obesłania przez delegatów Ministerstwa;
d) ewidencja okólników Prezesa Rady Ministrów;
e) referowanie prasy krajowej i zagranicznej.

Ponadto Sekretariat prowadzi kancelarię akt tajnych.

## Rozdział II.

## DEPARTAMENT POLITYCZNY

Głębokie zmiany w stosunkach społeczno-politycznych po drugiej wojnie światowej, pociągnęły za sobą również konieczność przeprowadzenia szeregu zmian w strukturze i zakresie działalności administracji państwowej.

W wyniku niszczycielskiej polityki okupanta, normalne życie gospodarcze, społeczne i polityczne narodu polskiego uległo całkowitemu rozbiciu. Ponadto w niezmiernie ważnej dziedzinie stosunków narodowościowych, hitleryzm nie tylko pogłębił istniejące dawniej różnice i antagonizmy, ale także wytworzył jeszcze nowe, nieznane dotychczas u nas problemy, jak np. problem wysiedlania ludności z całych połaci kraju, zagadnienie masowego odstępstwa od narodowości (t. zw. kwestia volksdeutscherstwa) i t. p.

Z chwilą klęski hitleryzmu, przed administracją odrodzonego Państwa Polskiego, a w szczególności przed Departamentem Politycznym Ministerstwa Administracji Publicznej, stanęło zatem trudne i odpowiedzialne zadanie ujęcia we właściwe formy i odpowiedniego pokierowania odbudowy życia społeczno-politycznego, zapewnienia przestrzegania demokratycznego ducha w interpretacji przepisów prawno-administracyjnych i niedopuszczenia do zbędnych przerostów władzy administracyjnej ze szkodą dla obywateli.

Departament Polityczny powstał z chwilą zorganizowania Resortu Administracji Publicznej przy Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego. Pierwotnie nie było w nim podziału na wydziały i referaty. W związku z coraz większym napływem różnych spraw, powstała potrzeba podziału Departamentu na właściwe wydziały i referaty. Początkowo został zorganizowany Wydział Społeczno-Polityczny, a następnie, w grudniu 1944 r., Wydział Narodowościowy, podzielony na referaty: do spraw żydowskich, niemieckich oraz innych mniejszości narodowych.

Ostateczny podział organizacyjny Departamentu Politycznego nastąpił po przeniesieniu się Ministerstwa Administracji Publicznej z Lublina do Warszawy, do obecnej siedziby przy ul. Rakowieckiej. Wówczas to w Departamencie został ustalony podział organizacyjny na Wydział Społeczno-Polityczny, Narodowościowy i Społeczno-Gospodarczy.

### Wydział Społeczno-Polityczny

W Wydziale tym referat ogólno-polityczny załatwia sprawy, dotyczące ogólnych zagadnień ustrojowych, administracyjnych i kulturalnych o znaczeniu politycznym, zagadnień migracji i mniejszości polskiej w innych państwach, oraz konkretnych spraw z punktu widzenia politycznego. Ponadto referat ten opiniuje projekty ustaw, rozporządzeń i zarządzeń o znaczeniu politycznym.

Referat informacyjno-sprawozdawczy obejmuje całokształt spraw, związanych z uzyskaniem informacji i następnego opracowania sprawozdań w zakresie życia społecznego i politycznego kraju, działalności stronnictw politycznych polskich, stowarzyszeń, zgromadzeń, związków, rejestruje deklaracje programowe, przebieg i nastroje wie-

ców, zebrań i zjazdów oraz ruchy wyznaniowe ludności polskiej. Referat opracowuje sytuacyjne sprawozdania, periodycznie nadsyłane przez urzędy podległe.

Referat prasowy referuje Ministrowi przegląd prasy krajowej i zagranicznej, prowadzi i wydaje codzienny biuletyn prasowy dla użytku wewnętrznego Ministerstwa Administracji Publicznej, prowadzi archiwum czasopism i biuro wycinków, zajmuje się umieszczaniem w prasie oficjalnych enuncjacyj i wywiadów, prostuje nieścisłe wiadomości prasowe, dotyczące działalności Ministerstwa i podległych mu urzędów oraz zamieszcza w prasie komunikaty oficjalne Ministerstwa.

Referat stowarzyszeń i związków załatwia sprawy legalizacji i rejestracji stowarzyszeń, zatwierdzania statutów i nadzoru nad działalnością stowarzyszeń, jak również sprawy rozwiązywania stowarzyszeń. Do referatu tego należą też sprawy ujednostajnienia polityki administracyjnej władz II i I instancji w powyższym zakresie.

Do referatu bezpieczeństwa publicznego należy koordynowanie działalności władz administracji publicznej z działalnością Ministerstwa Bezpieczeństwa i jego organów oraz Milicji Obywatelskiej.

Referat specjalny opracowuje sprawy zlecone przez Dyrektora Departamentu.

W polityce swej w zakresie odbudowy i rozwoju życia społeczno-organizacyjnego narodu, Departament Polityczny kierował się wyłącznie istotnymi potrzebami społecznymi, gospodarczymi i kulturalnymi, a jeżeli stosował pewne ograniczenia, to jedynie celem uniknięcia zbędnego rozdrabniania sił i energii społeczeństwa, uwzględniając jednak w każdym wypadku potrzebę zapewnienia w najszerszej mierze swobód obywatelskich.

Był to odcinek wymagający szczególnej pracy Departamentu, zważyć bowiem należy, iż wraz z odrodzeniem naszego państwa, powstało wiele społecznie żywotnych, a jednocześnie bardzo skomplikowanych zagadnień, od których szybkiego rozwiązania zależała odbudowa życia narodowego w kraju. Jako dowód prężności narodu polskiego poczęły tworzyć się nowe grupy społeczne i polityczne, zawodowe i gospodarcze, środowiska kulturalno-artystyczne i oświatowe. Wiele z nich poczęło występować o opiekę i pomoc ze strony państwa, o prawa i przywileje z racji swej użyteczności, zasług, czy doznanych w czasie okupacji cierpień i prześladowań. Wystąpił cały szereg spraw, wymagających ustawowego uregulowania, zwłaszcza spraw nowych, wynikających z powojennej rzeczywistości.

Departament Polityczny brał zarazem udział w rozpatrywaniu projektów ustaw o znaczeniu historycznym, jak: prawo małżeńskie, czy unifikacja ustawodawstwa polskiego.

Dążenie narodu do życia zrzeszonego wyraziło się w masowym podejmowaniu działalności stowarzyszeń zamkniętych w czasie okupacji. Wobec nowych warunków, Departament Polityczny musiał zwrócić uwagę na przestarzałe formy organizacyjne niektórych dawnych stowarzyszeń, opartych na zasadach stanowych, wyłączności wyznaniowej czy narodowościowej, niezgodnych z demokratycznym duchem lub nie odpowiadających względom pożytku społecznego. Dlatego dążeniem Departamentu Politycznego było kierowanie się w polityce stowarzyszeniowej potrzebą przystosowania ruchu stowarzyszeniowego do realnej sytuacji zgodnie z przepisami obowiązującego prawa na wszystkich odcinkach tego ruchu: w życiu społeczno-politycznym, gospodarczo-zawodowym, spółdzielczym itp., bacząc jednocześnie, by nie uszczuplać praw i swobód obywatelskich, stanowiących podstawę praworządnego państwa demokratycznego.

W okresie akcji wyborczej do Sejmu, Departament Polityczny czuwał nad sprawnością pracy władz administracji ogólnej i samorządowej, którym odnośne przepisy powierzały wykonanie szeregu czynności, a zarazem nad obiektywnym wykonaniem poruczonych im zadań.

Naruszone przez wojnę „morale", powodowało w pierwszym okresie niepodległości Państwa Polskiego zażalenia na bezprawne konfiskaty i rekwizycje oraz naruszenia przepisów w tej dziedzinie. Interwencje Departamentu Politycznego oraz usprawnienie aparatu administracji publicznej, a także podnoszenie się poziomu fachowego i dyscypliny w jego dolnych ogniwach spowodowało, że dziś już te kwestie zeszły z porządku dziennego i tego rodzaju wykroczenia prawie nie zachodzą.

## Wydział Narodowościowy

W Wydziale tym referat spraw ukraińskich i białoruskich obejmuje zagadnienia mniejszości narodowej ukraińskiej i białoruskiej i związane z tym zagadnienia repatriacji; referat spraw niemieckich obejmuje całość zagadnienia niemieckiego na ziemiach polskich, a w szczególności sprawy b. „volksdeutschów"; referat spraw żydowskich obejmuje całokształt zagadnień mniejszości narodowej żydowskiej, zaś referat innych mniejszości obejmuje zagadnienia mniejszości litewskiej, czeskiej i innych mniejszości narodowych.

Uregulowanie stosunków narodowościowych, którego domagały się zmienione geopolityczne warunki kraju, a także nowopowstałe warunki polityczno-państwowe, było zagadnieniem pierwszorzędnej wagi. W dziedzinie tej na porządku dziennym stanęły dwa zasadnicze problemy. Pierwszy z nich — to zagadnienie niemieckiej listy narodowej, czyli t. zw. „volksdeutschów" ze związaną z nim akcją rehabilitacyjną, ma-

jącą na celu likwidację skutków eksperymentu dokonanego na narodzie polskim przez hitleryzm, drugim — była, wynikająca z przebudowy Polski z państwa narodowościowego na jednonarodowe, repatriacja ludności niemieckiej, ukraińskiej, białoruskiej z terenu Rzeczypospolitej.

Oba te zagadnienia mamy już dziś właściwie poza sobą. Szczególnie skomplikowaną i bolesną była sprawa rehabilitacji „volksdeutschów" obywateli polskich, do której podejście naszych czynników nie od razu było należycie skrystalizowane i właściwe. Chłodny realizm polityczny i konieczności biologiczne naszego narodu przesłaniane były w pierwszym etapie względami natury emocjonalnej, zrozumiałymi zresztą, gdy zważy się cierpienia, jakich doznawał naród w okresie okupacji. Departament Polityczny od samego początku reprezentował swym stanowiskiem i swą działalnością tę drogę, która w konsekwencji okazała się słuszną, jako jedynie realna i dalekowzroczna, a która została ostatecznie obrana w przepisach ustawowych. Dziś już przed Departamentem Politycznym, na tym odcinku stoi tylko zagadnienie naprawy skutków, wynikłych z błędów popełnionych początkowo przy rozwiązywaniu tego zagadnienia, zwłaszcza w dziedzinie spraw majątkowych.

### Wydział Społeczno-Gospodarczy

Prace tego Wydziału obejmują obserwację stosunków gospodarczych i koniunktur gospodarczych oraz sprawy polityki gospodarczej i wpływu ich na życie polityczne i społeczne.

---

Działalność Departamentu Politycznego na obszarze Ziem Odzyskanych przed przejęciem odnośnego zakresu działania przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych, przejawiała się w tworzeniu grup operacyjnych, które brały udział w organizowaniu władz administracji ogólnej. Poza tym z ramienia Departamentu kilkakrotnie wyjeżdżali inspektorzy na tereny odzyskane, celem skontrolowania prac. Obecnie współpraca z Ministerstwem Ziem Odzyskanych polega na wzajemnym komunikowaniu postulatów dotyczących zagadnień ustrojowych, administracyjnych, mniejszości narodowych oraz kulturalnych o znaczeniu politycznym.

Koordynując pracę władz administracji ogólnej, Departament Polityczny opracował szereg okólników i pism okólnych w sprawach: mniejszości narodowych, legalizacji oraz rejestracji stowarzyszeń i związków, pomocy demokratycznym organizacjom młodzieżowym, sprzętu szpitalnego dla P. C. K., pomocy w zaprowiantowaniu i przewozie repatriantów, dokumentów osobistych, tymczasowego uregulowania spraw wyznaniowych, obchodu świąt narodowych, rejestracji ludności na obszarze Państwa, wyłączenia ze społeczeństwa polskiego wrogich elementów,

traktowania obcych obywateli, składania podań o zmianę obywatelstwa polskiego przez osoby narodowości obcej, stosunku urzędników do stronnictw politycznych, zwalczania maruderstwa i t. p.

Z tego:

na rok 1945 przypada pism okólnych 35, okólników 6
„ „ 1946 „ „ „ 16, „ 4

Troska nad przestrzeganiem zasad praworządności w życiu społeczno-politycznym kraju była naczelną zasadą, przyświecającą Departamentowi w okresie całej jego dotychczasowej działalności.

## Rozdział III.

## DEPARTAMENT III SAMORZĄDU

Departament Samorządu został powołany do życia w okresie tworzenia Ministerstwa Administracji Publicznej w Łublinie, obecną zaś swoją organizację otrzymał z początkiem marca 1945 r. — po przeniesieniu Ministerstwa do Warszawy.

Departament dzieli się na 5 wydziałów, a mianowicie: Wydział Organizacji Samorządu, Wydział Finansów Komunalnych, Wydział Administracyjno-Społeczny, Wydział Samorządowej Polityki Gospodarczej oraz Wydział Inspekcji.

W połowie 1946 r. w ramach Wydziału Finansów Komunalnych został utworzony Referat Komisji Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego.

Przed Departamentem Samorządu pozostaje do rozwiązania ogrom zadań i prac. Rzeczpospolita Polska bowiem opiera swój ustrój na szeroko zakrojonym samorządzie terytorialnym, który w rzeczywistości powojennej przybrał nie tylko nowe formy organizacyjne, dotychczas jeszcze nieskrystalizowane i wymagające zmian, lecz znalazł się też w zmienionych warunkach swoich podstaw finansowych. Wynikają one nie tylko z aktów ustawodawczych w zakresie finansów samorządowych, lecz również z innych aktów ustawodawczych natury gospodarczej, jak np. w związku z zainteresowaniami samorządu w dziedzinie akcji przejmowania przez Państwo podstawowych gałęzi gospodarki narodowej, majątków opuszczonych i poniemieckich, w dziedzinie planu inwestycyjnego i t. p.

W początkowej fazie prace Departamentu Samorządu sprowadzały się przede wszystkim do montowania aparatu urzędniczego własnego oraz tegoż aparatu w terenie i do nastawienia psychiki aparatu urzędniczego do nowej powojennej rzeczywistości, ponadto zaś do przestawienia aparatu wykonawczego na nowe tory, wynikające z ustawy wrześniowej o radach narodowych i dekretu listopadowego o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego.

## Wydział Organizacji Samorządu

Zdając sobie sprawę z ogromnych trudności w stosowaniu przedwojennych dzielnicowych przepisów łącznie z nowym ustawodawstwem polipcowym, które nie zawiera szczegółowych klauzul derogacyjnych i mając na uwadze brak tekstów przepisów przedwojennych, zwłaszcza dzielnicowych w związkach samorządowych niższych stopni, podjęto w Wydziale Organizacji Samorządu prace nad uporządkowaniem w drodze dekretu obowiązującego ustawodawstwa samorządowego przez usunięcie z niego balastu norm, wydanych przez władze zaborcze i dostosowanie polskich ustaw samorządowych do ustawodawstwa polipcowego. Z inicjatywy Prezydium K. R. N. sprawa powyższa znalazła się w pierwszych dniach czerwca 1946 r. na posiedzeniu Komisji Organizacyjno-Samorządowej K. R. N., na którym został wygłoszony szczegółowy referat przez przedstawiciela Departamentu Samorządu. Komisja Poselska sprzeciwiła się jednak proponowanej koodyfikacji i petryfikowaniu w ten sposób przedwojennych norm prawnych i zwróciła się do Prezydium K. R. N. o przygotowanie w ciągu paru miesięcy nowej ustawy samorządowej.

Poczesne miejsce w pracach Wydziału zajmują sprawy pracownicze, niezmiernie trudne do rozwiązania zarówno ze względu na momenty organizacyjne samorządu (znaczna ilość jednostek samorządowych, które podchodzą do spraw pracowniczych indywidualnie, dwutorowość nadzoru, gdzie organa wykonawczo-kontrolne w wielu wypadkach nie mają wpływu), jak i finansowo-gospodarcze.

Prace dotyczące uposażeń pracowników samorządowych zmierzały do dostosowania ich do uposażeń pracowników państwowych. Rezultatem tych prac było wydanie dekretu o dostosowaniu uposażeń pracowników samorządowych do uposażeń pracowników państwowych.

Dekret ten nie obejmuje dużej liczby pracowników przedsiębiorstw samorządowych. Uposażenie tej grupy pracowników jest normowane w praktyce na drodze układów zbiorowych, poddanych kontroli Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Ze względu na konieczność ujednolicenia płac w przedsiębiorstwach jednego i tego samego typu we wszystkich związkach samorządowych i dostosowania ich do systemu płac, przyjętego w niektórych działach przemysłu państwowego, Departament Samorządu nie mógł odnieść się obojętnie do inicjatywy Związku Zawodowego Pracowników Samorządu i Mieszanej Komisji Płac co do opracowania wzorowego układu zbiorowego. W wyniku wielu konferencyj na terenie Departamentu Samorządu i Komisji Mieszanej Płac, przy udziale przedstawicieli Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej oraz innych zainteresowanych resortów, został ustalony wzór układu zbiorowego.

Jednocześnie ze sprawą unormowania uposażeń podjęta została akcja zniżek kolejowych dla pracowników samorządowych. Akcja ta zo-

stała załatwiona pozytywnie i jest konsekwencją zrównania uposażeń z uposażeniami pracowników państwowych.

Równolegle z zagadnieniami uposażeniowymi podjęte zostało zagadnienie ubezpieczenia emerytalnego pracowników samorządowych, napotykające na trudności ze względu na stanowisko zajęte w swoim czasie przez Biuro Prezydialne K. R. N., które wychodziło z założenia, że tego rodzaju ubezpieczenia są wyłączone spod działania samorządu i że wszyscy pracownicy podlegają ubezpieczeniom społecznym na zasadach ogólnych. Z drugiej strony Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej godziło się na zaliczenie do okresu ubezpieczeniowego całej przedwojennej wysługi emerytalnej i na ubezpieczenia lokalne pracowników samorządowych.

Dopiero po ukazaniu się dekretu o nowelizacji ustawy o ubezpieczeniu społecznym, utrzymującego nadal prawo organizowania przez związki samorządowe własnych funduszów emerytalnych, Minister Administracji Publicznej wydał opracowany przez Departament Samorządu i uzgodniony z Biurem Prezydialnym K. R. N. okólnik, uznający prawo związków samorządowych do wznowienia funduszów emerytalnych przy wydziałach powiatowych i zarządach miast wydzielonych.

Nie mógł też Departament Samorządu pominąć sprawy emerytów samorządowych, którzy uzyskali wymiary emerytury w związkach samorządowych na przedwojennych obszarach Polski, wchodzących obecnie w skład Z. S. R. R. (repatrianci zza Bugu). Sprawa ta wymaga ustawowego uregulowania i to łącznie z całokształtem spraw emerytalnych pracowników publicznych, nad czym są prowadzone obecnie prace w Państwowym Zakładzie Emerytalnym.

Dużą wagę przywiązywał Departament Samorządu również do akcji szkolenia pracowników samorządowych, zwłaszcza ze względu na napływ sił nowych, niedostatecznie zorientowanych w zadaniach samorządu i w obowiązujących przepisach prawnych. Staraniem Departamentu Samorządu powstały we wszystkich ośrodkach wojewódzkich kursy szkoleniowe.

Otwartą jest sprawa stworzenia centralnego ośrodka szkoleniowego sił inspekcyjnych i kierowniczych w formie paromiesięcznych kursów.

Z ważniejszych aktów legislacyjnych z zakresu zagadnień ustrojowych i pracowniczych już opracowanych, bądź też będących w opracowaniu, wymienić należy:

1) dekret o likwidacji Związku Rewizyjnego Samorządu Terytorialnego oraz, będący w uzgadnianiu z zainteresowanymi resortami, projekt rozporządzenia wykonawczego do wspomnianego dekretu,

2) rozporządzenie o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko członkom organów wykonawczych samorządu terytorialnego,

3) będący w opracowaniu projekt dekretu o ustroju m. st. Warszawy i m. Łodzi,

4) dekret o dostosowaniu uposażeń pracowników samorządu terytorialnego do uposażeń pracowników państwowych.

### Wydział Finansów Komunalnych

Zagadnienie finansów komunalnych należy do czołowych prac Departamentu. Związki samorządowe po zakończeniu działań wojennych znalazły się w sytuacji wyjątkowej. W pierwszym powojennym okresie budżetowym korzystały ze znacznych dotacji ze Skarbu Państwa. W szczególności dotyczyło to związków samorządowych na Ziemiach Odzyskanych oraz na terenach wyniszczonych działaniami wojennymi. W tym stanie rzeczy sprawa uporządkowania finansów komunalnych stała się palącą tym bardziej, że nowe ustawodawstwo ustrojowe nakłada na związki samorządowe między innymi obowiązek pokrywania wydatków, związanych z rozbudowaną znacznie w stosunku do stanu przedwojennego działalnością terenowych rad narodowych, oraz wydatków wynikających z działalności samorządowych organów wykonawczych, których zakres działania doznał również rozszerzenia, zwłaszcza w miastach wydzielonych z powiatowych związków samorządowych, gdzie na prezydentów przeniesiono funkcje starostów grodzkich.

W okresie P. K. W. N. i w pierwszych miesiącach istnienia Rządu Tymczasowego finanse komunalne opierały się na przedwojennych zasadach, a głównie na ustawie z dnia 11.IV.1923 roku o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych. Podstawą ich były trzy główne grupy źródeł dochodowych, a mianowicie:

1) wpływy z majątku i przedsiębiorstw komunalnych,
2) wpływy z danin publicznych,
3) inne wpływy, jak zapomogi, subwencje, pożyczki i t. p.

Najważniejszą pozycją finansów komunalnych są zawsze wpływy z danin publicznych, które ustawą z dn. 11 sierpnia 1923 r. nie były korzystnie uregulowane dla samorządu przez powiązanie ich z wpływami państwowymi, a poza tym przedstawiały istną mozaikę form. Były to dodatki od podatków państwowych, udziały w podatkach i opłatach państwowych i wreszcie podatki t. zw. samoistne. Należało więc usunąć istniejący w dziedzinie finansów komunalnych chaos przez rozdział źródeł dochodowych Państwa od źródeł dochodowych samorządu. W tym celu został wydany dekret o reformie samorządowego systemu podatkowego, jako akt ustawodawczy tymczasowy, do czasu opracowania nowej reformy finansów komunalnych.

W marcu 1946 r. zostały wydane dwa nowe dekrety — o podatkach komunalnych oraz o finansach komunalnych

Przepisy wykonawcze do wspomnianych dekretów zostały już ostatecznie ustalone. Łącznie z wydanymi w maju 1946 r. dekretami o zobowiązaniach podatkowych i o postępowaniu podatkowym, mającymi zastosowanie zarówno w odniesieniu do danin na rzecz Państwa, jak i samorządu, opracowane przepisy wyczerpują całokształt zagadnień proceduralnych.

Oceniając krytycznie dokonaną reformę finansów komunalnych, należy stwierdzić, że nie rozwiązuje ona zagadnienia samowystarczalności finansów związków samorządowych, gdyż w związku ze zwiększonymi ciężarami samorządu, o czym była już mowa wyżej, należałoby liczyć na większe wyposażenie samorządów w środki finansowe, tymczasem zaś rzecz się ma inaczej — dochody samorządu są na ogół niższe niż przed wojną.

Dokonana reforma jest korzystna dla gmin wiejskich oraz dla (nie wszystkich) powiatowych i wojewódzkich związków samorządowych, natomiast większość gmin miejskich stawia w sytuacji bardzo ciężkiej. Ciężka jest także sytuacja finansowa tych powiatowych związków samorządowych, które ze względu na fatalny stan dróg mają poważne wydatki, oraz wojewódzkich związków samorządowych poznańskiego i pomorskiego, których zakres działania znacznie przekracza ich możliwości finansowe.

Związki samorządowe w latach 1945 i 1946 były wydatnie wspomagane z funduszów państwowych. Szczególnie dużą pomoc otrzymały miasta zniszczone podczas wojny (przede wszystkim m. st. Warszawa) oraz związki samorządowe na terenie Ziem Odzyskanych, dla których pomoc ta w pierwszym stadium organizacji była podstawą istnienia. W okresie budżetowym 1945/46 Ministerstwo Administracji Publicznej rozdzieliło między wszystkie związki samorządowe sumę 755 milionów złotych, zaś w okresie 1946 (od 1 kwietnia do 31 grudnia) sumę 300 milionów złotych (tylko między związki samorządowe ziem dawnych).

Poza tym w r. 1946 związki samorządowe subwencjonowane były przez Komunalny Fundusz Pożyczkowo - Zapomogowy, zorganizowany w drugiej połowie tegoż roku według nowych zasad. Komisja Funduszu, powołana zarządzeniem Ministra Administracji Publicznej z dnia 5 czerwca 1946 r., wydanym w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Ministrem Ziem Odzyskanych, rozdzieliła do końca r. 1946 — 603.729.964 zł. Z sumy tej miasta otrzymały 540.289.000 zł. tytułem zapomóg i 3.500.000 zł. tytułem pożyczek, powiatowe związki samorządowe 30.309.684 zł. zapomóg i 6.700.000 zł. pożyczek, wojewódzkie związki samorządowe 19.800.000 zł. zapomóg i 1.000.000 zł. pożyczek oraz różne zrzeszenia samorządowe 2.131.280 zł. zapomóg i pożyczek.

Od 1 stycznia do 5 lutego 1947 r. Komisja rozdzieliła 150.790.138 zł. W tym miasta otrzymały 116.090.138 zł. tytułem zapomóg, a powiatowe zw. sam. 33.700.000 zł. zapomóg i 1.000.000 zł. pożyczek.

Wreszcie wspomnieć należy o staraniach w kierunku niedopuszczenia do zbytniego obciążenia podatkami państwowymi przedsiębiorstw samorządowych. W wyniku wielu przedstawień i odbytych konferencji spowodowano zwolnienie wszystkich przedsiębiorstw związków samorządu terytorialnego od podatku dochodowego. Od podatku obrotowego zwolnione zostały tylko niektóre przedsiębiorstwa o charakterze użyteczności publicznej, a starania Ministerstwa Administracji Publicznej o zwolnienie od podatku pozostałych przedsiębiorstw z tej grupy nie odniosły na razie pożądanego skutku.

### Wydział Administracyjno-Społeczny

Do najważniejszych prac Departamentu Samorządu w dziedzinie administracyjno-społecznej należy zaliczyć prace nad projektem dekretu o publicznej gospodarce lokalami i kontroli najmu.

Zniszczenia wojenne, dokonane w miastach i większych osiedlach, spowodowały taki ubytek w budynkach prywatnych i publicznych, że potrzeby lokalowe władz państwowych, samorządowych i instytucji prawno-publicznych oraz ich pracowników nie mogły być zaspakajane w drodze swobodnego najmu. Okazała się konieczność uregulowania tego problemu w drodze przepisów ustawowych. Departament Samorządu opracował w drugiej połowie roku 1946 projekt dekretu o publicznej gospodarce lokalami i kontroli najmu. Opracowanie tego dekretu poprzedzone było szeregiem konferencji z zainteresowanymi resortami i innymi czynnikami. Projekt tego dekretu, przerobiony na Komisji Prawniczej Ministerstwa Sprawiedliwości i uzgodniony w ostatecznej redakcji z Ministerstwem Administracji Publicznej nie wszedł jednak na Radę Ministrów, gdyż Zarząd Miejski m. st. Warszawy wystąpił z własnym projektem, który został wzięty za podstawę dalszych prac i założenia tego projektu w większości uzyskały aprobatę Rady Ministrów. Na tym projekcie oparty został obowiązujący dekret z dnia 21 grudnia 1945 r. o publicznej gospodarce lokalami i kontroli najmu (poz. 27 Dz. Ust. z 1946 r.).

W praktycznym jednak stosowaniu przepisów tego dekretu okazały się tak wielkie braki, że stała się konieczną jego nowelizacja. Departament Samorządu opracował już zasady (tezy) nowelizacji tego dekretu, przy czym uwzględnione zostały wytyczne, zawarte w uchwale Krajowej Rady Narodowej z dnia 23 września 1946 r., powziętej przy sposobności zatwierdzania dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o Nadzwyczajnych Komisjach Mieszkaniowych.

Departament Samorządu opracował ponadto projekty rozporządzeń Rady Ministrów o wprowadzeniu publicznej gospodarki lokalami w miastach: Kielce, Częstochowa, Tarnów, Nowy Sącz, Sopot oraz we wszystkich miastach i osiedlach podmiejskich Śląskiego Zagłębia węglowego.

W związku z regulacją spraw mieszkaniowych i wykonaniem dekretu o publicznej gospodarce lokalami opracowano i wysłano 11 okólników i pism okólnych. Ponadto udzielono szeregu wyjaśnień interpretacyjnych i instrukcyjnych dla władz kwaterunkowych w poszczególnych sprawach.

W dziedzinie szkolnictwa, oświaty i kultury Departament Samorządu w porozumieniu z Ministerstwem Oświaty prowadził akcję zwalniania budynków szkolnych, które od r. 1939 zajęte były dla władz, urzędów i innych instytucji, a nawet dla osób prywatnych, nie pozostających w związku ze szkolnictwem.

Akcja ta, jakkolwiek nie dopięła w całości zamierzonego celu — to jednak dała dodatnie rezultaty i przyczyniła się do tego, że znaczna część budynków szkolnych zgodnie z ich przeznaczeniem zwróconą została władzom szkolnym.

Departament Samorządu współdziałał nadto z władzami szkolnymi w akcji uruchomienia szkół powszechnych przez ingerencję wobec związków samorządowych, mającą na celu dopełnienie ciążących na nich obowiązków utrzymania szkół.

W dziedzinie legislacyjnej Departament Samorządu występował z własnymi koncepcjami w odniesieniu do przedstawianych przez Ministerstwo Oświaty projektów ustawodawczych, a między innymi przy uzgadnianiu z Ministerstwem Administracji Publicznej projektów dekretów o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, o organizacji, zakładaniu i utrzymywaniu średnich szkół zawodowych, o obowiązku dostarczania mieszkań służbowych oraz o organizacji systemu oświaty i wychowania narodowego.

W dziedzinie zdrowia opracowano zasady (tezy), na których powinny opierać się przepisy projektowanego dekretu o publicznej służbie zdrowia, a następnie wobec nieprzyjęcia w całości tych zasad w projekcie opracowanym przez Ministerstwo Zdrowia, Departament Samorządu zajął krytyczne stanowisko co do przepisów tego projektu, uzasadniając je bliżej w piśmie skierowanym do Ministerstwa Zdrowia.

Departament Samorządu dążył również do poprawy gospodarki szpitali samorządowych przez uregulowanie kwestii pokrywania kosztów leczenia ubogich chorych. Poza wydawaniem zarządzeń instrukcyjnych Departament Samorządu ingerował w Ministerstwie Zdrowia o przyspieszenie jednolitego uregulowania tego zagadnienia na całym obszarze Państwa.

Departament Samorządu współpracował również przy przeprowadzeniu referendum ludowego, akcji ściągania zaległych świadczeń rzeczowych rolnictwa oraz realizacji daniny narodowej na zagospodarowanie Ziem Odzyskanych, wydając odpowiednie instrukcje organom wykonawczym związków samorządowych.

## Wydział Samorządowej Polityki Gospodarczej

Jednym z naczelnych zadań, wynikających z działalności samorządu terytorialnego, jest zaspakajanie potrzeb miejscowej ludności, uwypuklających się szczególnie w warunkach obecnych wobec ogromnych zniszczeń wojennych i ogólnego zubożenia szerokich warstw ludności.

Dążeniem Departamentu Samorządu jest nastawienie działalności związków samorządu terytorialnego w kierunku jak najszerszego zaspakajania potrzeb ludności w ramach ogólnych linii wytycznych i własnych możliwości gospodarczych samorządu.

Zniszczenia wojenne, które w wielu miejscowościach były nader dotkliwe i sięgały niemal 100 proc. zabudowań i dobytku ludności, nie mogły ominąć również majątku związków samorządowych. Z jednej strony wyniszczenie materialne ludności, jako czynnika świadczącego na rzecz samorządu w postaci podatków, opłat i t. p. — z drugiej zaś strony wyniszczenie urządzeń gospodarczych związków samorządowych znacznie utrudniały, o ile nie uniemożliwiały spełnienie zadań przez związki samorządowe. Tutaj, jak zaznaczono już wyżej Skarb Państwa i Fundusz Pożyczkowo-Zapomogowy przychodził samorządom ze znaczną pomocą finansową.

W nowej powojennej rzeczywistości działalność gospodarcza związków samorządowych nie ma jeszcze dostatecznie skrystalizowanych celów. W związku z przejęciem przez Państwo podstawowych gałęzi gospodarki narodowej i z wydanymi w tej dziedzinie aktami ustawodawczymi, Państwo może w mniejszym lub większym stopniu umożliwić zarówno samorządowi terytorialnemu, jak i spółdzielczości uczestniczenie w eksploatacji znacjonalizowanych przedsiębiorstw.

Zadaniem Departamentu Samorządu jest, idąc po tej linii, wzmożenie działalności gospodarczej samorządu w związku z możliwościami, jakie z powyższych aktów ustawodawczych wynikają. W grę wchodzą tu zakłady i przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, oraz przedsiębiorstwa o charakterze przemysłowym i handlowym, mogące przyczynić się do zaspakajania potrzeb samorządu, czy też potrzeb ludności.

Aczkolwiek celem prowadzenia przez związki samorządowe przedsiębiorstw nie powinien być zysk, zwłaszcza gdy chodzi o przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, to jednak nie można pomijać, że przedsiębiorstwa samorządowe w okresie przedwojennym dawały związkom samorządowym, zwłaszcza miastom, znaczne dochody. To nastawienie dochodowości winno obecnie ulec rekonstrukcji w kierunku słusznej kalkulacji cen, a co za tym idzie — ich obniżenia.

Opierając się na przepisach ustawy z dnia 3.I.1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej, Departament Samorządu dokładał starań, aby interesy samorządu były dostatecznie zabezpieczone w przepisach wykonawczych do tej ustawy.

udzielając jednocześnie za pośrednictwem wojewodów odpowiednich instrukcji związkom samorządowym.

Przepis art. 3, lit. C. ust. 2 powyższej ustawy stanowi, że, jeżeli własność związków samorządowych dotyczy tylko części przedsiębiorstwa lub tylko części udziału majątkowego w nim natenczas przejęciu na własność przez Państwo podlega tylko pozostała część. Przepis ten był przez zainteresowane resorty różnie interpretowany, m. in. w ten sposób, że przejęciu na własność Państwa podlegają (za odszkodowaniem) udziały związków samorządowych w przedsiębiorstwach, które są prowadzone w formie spółek prywatnych. Departament Samorządu zajął tutaj zdecydowane stanowisko dążąc do obrony interesów samorządu we wszystkich wypadkach, gdy samorządy mają w przedsiębiorstwach udziały, bez względu na formę organizacyjną przedsiębiorstwa.

Z grupy przedsiębiorstw użyteczności publicznej na pierwsze miejsce wysuwają się elektrownie. Nie ulega wątpliwości, że związki samorządowe są specjalnie zainteresowane w prowadzeniu własnych zakładów elektrycznych tak ze względu na potrzeby własne, jak i ze względu na potrzeby ludności. Niemniej jednak interesy Państwa oraz konieczność planowego i racjonalnego rozwiązania zagadnienia elektryfikacji kraju wymagają, aby gospodarka energetyczna pozostawała w rękach Państwa.

Sprawa upaństwowienia elektrowni samorządowych nie została jeszcze uregulowana, jakkolwiek projekt odnośnego dekretu był już międzyministerialnie rozważany.

Gospodarka energetyczna została przejęta przez Ministerstwo Przemysłu, względnie przez podległe temu Ministerstwu — Centralny Zarząd Energetyki oraz zjednoczenia energetyczne w terenie. Większość elektrowni samorządowych przeszła pod zarząd zjednoczeń energetycznych, natomiast elektrownie, które pozostały w rękach związków samorządowych, podlegają kontroli technicznej zjednoczeń. Jako tymczasowa norma, regulująca stosunek związków samorządowych, względnie ich elektrowni, do zjednoczeń energetycznych, został wydany przez Min. Administracji publicznej w porozumieniu z Ministerstwem Przemysłu i za zgodą Prezesa Rady Ministrów, okólnik z dnia 22.IX.1946 r. do wojewodów oraz prezydentów m. Warszawy i Łodzi.

Związki samorządowe, które zarządzały przed wojną zakładami elektrycznymi, względnie są obecnie właścicielami zakładów przejętych lub mających być przejętymi przez zjednoczenia energetyczne, powinny mieć, w myśl ustalonych wspomnianym wyżej okólnikiem zasad, udział w dochodach tych zakładów w wysokości 10% wpływów brutto za energię elektryczną dla gospodarstw domowych i drobnego przemysłu na terenie, objętym ich zakładami.

Do grupy ważnych przedsiębiorstw samorządowych należą również przedsiębiorstwa komunikacyjne. W wyniku zainicjowanych przez

Departament Samorządu szeregu konferencji z właściwym w tej dziedzinie Ministerstwem Komunikacji zostało ustalone, że przedsiębiorstwa komunikacyjne o znaczeniu lokalnym mają być w zasadzie prowadzone przez samorząd terytorialny. Dotyczy to głównie tramwajów miejskich i wąskotorowych kolejek dojazdowych. Natomiast przedsiębiorstwa komunikacyjne o znaczeniu ogólno-państwowym mają być prowadzone przez Państwo. Uzgodnienie tej sprawy było konieczne ze względu na zainteresowanie tą dziedziną zarówno związków samorządowych, jak i Ministerstwa Komunikacji. Ponadto szereg kolejek dojazdowych stanowi własność częściowo samorządów, częściowo spółek prywatnych. Kolejki te obecnie znajdują się pod zarządem Państwa, bądź też pod zarządem związków samorządowych. W związku z prowadzoną akcją nacjonalizacji kolei prywatnych, powstała potrzeba zdecydowania, komu koleje te mają być oddane w stały zarząd.

Do zagadnień, które wysuwają się na czoło prac Departamentu Samorządu, należy zaliczyć także sprawę majątków opuszczonych i poniemieckich. W przejmowaniu majątków opuszczonych i poniemieckich jest również zainteresowany samorząd terytorialny. Wydana w 1945 r. ustawa o majątkach opuszczonych i porzuconych została zastąpiona dekretem z dn. 8.III.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Departament Samorządu brał czynny udział w opracowaniu tego dekretu. Wobec niewydania dotychczas do tego dekretu przepisów wykonawczych, udział samorządu w akcji przejmowania mienia opuszczonego i poniemieckiego nie jest dostatecznie skrystalizowany. Niemniej jednak, na skutek wydanych w tej sprawie przez Departament Samorządu pouczających zarządzeń wojewodom — samorządy zwracają się do kompetentnego w tej sprawie Głównego Urzędu Likwidacyjnego o przekazywanie im poszczególnych obiektów, stanowiących mienie opuszczone lub poniemieckie. Szereg starań w tym kierunku zostało załatwionych przychylnie.

Przede wszystkim staraniem Departamentu Samorządu została załatwiona pozytywnie sprawa przekazania związkom samorządowym budynków mieszkalnych. Aczkolwiek i tutaj pozostaje jeszcze szereg trudności i nie jest ustalona konkretnie forma przekazywania (dzierżawa, stały zarząd, własność), jednak znaczna część budynków mieszkalnych znajduje się już pod zarządem związków samorządowych, na razie w formie dzierżawy. Przekazywane związkom samorządowym budynki wymagają jednak przeważnie większych nakładów pieniężnych na niezbędne remonty.

Długotrwałe niszczycielskie działania wojenne wywołały w majątku nieruchomym związków samorządowych znaczne spustoszenia. Uległy zniszczeniu zarówno budynki mieszkalne, jak i budynki oraz urządzenia zakładów i przedsiębiorstw samorządowych.

Przed samorządem powstaje więc do rozwiązania problem racjonalnej odbudowy, a nawet rozbudowy urządzeń, a zatem i kwestia sfinansowania odnośnych zamierzeń inwestycyjnych.

Zamierzenia te przekraczają możliwości finansowe samorządów. W obecnych warunkach powojennych trudno jest liczyć na długoterminowy kredyt na ten cel w większym zakresie. Pozostaje więc konieczność uzyskania pomocy finansowej Państwa w postaci dotacji skarbowych, niezależnie od pożyczek bankowych.

Równocześnie z zagadnieniem sfinansowania zamierzeń inwestycyjnych powstała kwestia natury organizacyjnej. Poczynając od 1946 roku, inwestycje samorządowe, zgodnie z dekretem z dnia 25 czerwca 1946 roku o państwowym planie inwestycyjnym (Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 200) — znajdują swój wyraz w państwowym planie inwestycyjnym. W tym stanie rzeczy Departament Samorządu wysunął postulat, aby projektowanie całości planu inwestycyjnego związków samorządowych skoncentrowane było w Ministerstwie Administracji Publicznej przy współudziale zainteresowanych resortów. Sprawa ta nie została jednak rozwiązana w sposób proponowany przez Ministerstwo Administracji Publicznej, natomiast została uregulowana w ten sposób, że projektowanie inwestycyj samorządowych zostało przeniesione do właściwych rzeczowo Ministerstw, które w tym zakresie mają działać w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej.

W związku z tym Departament Samorządu zainicjował szereg konferencji celem ustalenia trybu postępowania przy opracowaniu planu inwestycyjnego dla związków samorządowych. W wyniku odbytych konferencji ustalono, że projektowanie inwestycji ma odbywać się na podstawie wniosków zainteresowanych związków samorządowych w oparciu o uchwały terenowych rad narodowych, przy czym projekty inwestycyjne wojewódzkich organów poszczególnych Ministerstw mają być uzgadniane z wydziałami samorządowymi urzędów wojewódzkich, natomiast projekty inwestycyjne poszczególnych Ministerstw — z Ministerstwem Administracji Publicznej. W tym też kierunku zostało wydane właściwe zarządzenie wojewodom.

Odmiennie od ustalonych zasad na 1947 rok i lata następne co do rozprowadzania kredytów inwestycyjnych dla związków samorządowych, Ministerstwo Administracji Publicznej otrzymało w 1946 roku do rozdziału między związki samorządowe następujące kredyty:

| | |
|---|---|
| na wyposażenie szkół . . . . . . . . . . . . . . | zł 25.000.000.— |
| na wyposażenie zakładów opieki społecznej i zdrowia . | „ 13.000.000.— |
| na straże pożarne . . . . . . . . . . . . . . . . | „ 5.000.000.— |
| na cegielnie i betoniarnie . . . . . . . . . . . . | „ 8.000.000.— |
| na inwestycje różne . . . . . . . . . . . . . . . | „ 79.000.000.— |
| Razem: | zł 130.000.000.— |

w czym kredyt dotacyjny skarbowy zł 97.000.000.— oraz kredyt bankowy zł 33.000.000.— (inwestycje różne).

Do prac, które podejmował Departament Samorządu, należy też zaliczyć działalność w sprawie komunalnych kas oszczędności. Kasy te w okresie okupacji na terenie t. zw. Guberni Generalnej zachowywały ciągłość istnienia i działały nadal w oparciu o przedwojenne statuty. Na terenach Polski, które w okresie okupacji niemieckiej wcielone były do Rzeszy, komunalne kasy oszczędności zostały zlikwidowane, względnie zastąpione kasami niemieckimi.

W tym stanie rzeczy Ministerstwo Administracji Publicznej wydało do wojewodów odpowiednie zarządzenie w kierunku reaktywowania komunalnych kas oszczędności, natomiast zlikwidowania samodzielnych komunalnych kas oszczędności w miastach niewydzielonych, jako jednostek nie mających większych warunków rozwoju, które mogą być zastąpione przez powiatowe, względnie międzykomunalne kasy oszczędności.

Mówiąc o zagadnieniach, jakie przed Departamentem Samorządu pozostają do rozwiązania, nie można pominąć prac Departamentu w dziedzienie ustalenia strat poniesionych przez związki samorządowe i wynikających z tego tytułu kwestii odszkodowań.

W sprawach tych Departament Samorządu pozostawał w kontakcie z Biurem Odszkodowań przy Prezydium Rady Ministrów oraz z Głównym Urzędem Statystycznym. W początkowej fazie, stosownie do pisma Biura Odszkodowań Wojennych, Departament Samorządu przesłał do wojewodów pismo okólne z dnia 15.IX.1945 r. w sprawie sporządzenia wykazów, dotyczących zniszczeń w urządzeniach zakładów i przedsiębiorstw samorządowych. Otrzymane z terenu materiały, po opracowaniu ich przez Departament Samorządu, zostały przesłane do Biura Odszkodowań Wojennych.

Celem zebrania ogólnego materiału, dotyczącego stanu strat, poniesionych przez związki samorządowe, Główny Urząd Statystyczny w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej przesłał związkom samorządowym odpowiednie ankiety. Odpowiedzi na ankiety nie są jeszcze skompletowane, nie dają więc pełnego materiału do ustalenia strat związków samorządowych. Nadesłane odpowiedzi zostały odpowiednio wykorzystane przy opracowywaniu zestawienia strat i szkód wojennych Polski przez Biuro Odszkodowań Wojennych.

## Wydział Inspekcji.

Wydział Inspekcji został powołany do życia w połowie 1946 r.

Do ważniejszych prac Wydziału Inspekcji zaliczyć należy:

1) udział w 3-ch inspekcyjnych zespołach Biura Kontroli przy Prezydium K.R.N., wysłanych na Ziemie Odzyskane z polecenia

Prezesa Rady Ministrów i współudział w opracowaniu sprawozdań z tych inspekcyj;
2) udział w 3-ch zespołach kontroli społecznej, wysłanych na tereny przyczółkowe z ramienia K.R.N. i opracowanie sprawozdań z tej kontroli;
3) udział w zjeździe działaczy samorządowych województwa krakowskiego w marcu 1946 r.;
4) udział w zjeździe sekretarzy wydziałów powiatowych i samorządowych inspektorów województwa kieleckiego w Kielcach w lutym 1946 r.;
5) informacyjna inspekcja wydziałów samorządowych w urzędach wojewódzkich w Bydgoszczy, Poznaniu i Katowicach;
6) udział w zjeździe przedstawicieli terenowych rad narodowych województwa pomorskiego w maju 1946 r.;
7) dochodzenia w urzędzie wojewódzkim w Kielcach i Zarządzie Miejskim m. Częstochowy;
8) lustracja sprawozdawcza Zarządu Miejskiego m. Gdańska;
9) współpraca w generalnej inspekcji Zarządu m. st. Warszawy, przeprowadzanej przez Biuro Kontroli przy Prezydium K.R.N. — od lipca 1946 r.

---

Przed utworzeniem Ministerstwa Ziem Odzyskanych prace Departamentu Samorządu na Ziemiach Odzyskanych były prowadzone w zakresie zadań Departamentu. Obecnie wspópraca Departamentu Samorządu z Ministerstwem Ziem Odzyskanych wyraża się w formie bezpośrednich kontaktów obu resortów oraz wzajemnego nadsyłania do wiadomości lub uzgodnienia ważniejszych projektów zarządzeń i wytycznych, dotyczących ogólnych zagadnień. Częstokroć opracowane w Departamencie Samorządu zagadnienia samorządowe są brane przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych za podstawę do wydania własnych zarządzeń.

---

## Rozdział IV.

## DEPARTAMENT IV. ADMINISTRACYJNY.

Departament IV Administracyjny powstał w listopadzie 1944 r. w obrębie ówczesnego Resortu Administracji Publicznej P.K.W.N. Ze względu na słabą liczebnie obsadę personalną, w skład której wchodziły początkowo jedynie trzy osoby, oraz nieustalony na razie ściśle zakres działania, nie przeprowadzono w r. 1944 podziału Departamentu na Wydziały względnie referaty.

Obejmował on swym zakresem działania w zasadzie sprawy, załatwiane w okresie przedwojennym przez Departament Administracyjny dawnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z wyjątkiem spraw ewidencji i kontroli ruchu ludności, które należały do Departamentu VI (aż do jego likwidacji w lipcu 1945 r.), dalej spraw przejętych przez inne ministerstwa, oraz spraw obrony przeciwpożarowej, które należały do Głównego Inspektoratu Pożarnictwa (aż do włączenia go w marcu 1946 roku do Departamentu Administracyjnego i przekształcenia w osobny Wydział).

Po przeniesieniu siedziby Rządu Tymczasowego z Lublina do Warszawy, nastąpił z rozwojem działalności Departamentu w pierwszych miesiącach 1945 r. podział na Wydziały: Administracyjny, Porządku Publicznego, Odwoławczy i Spraw Ogólnych, jednak bez ścisłego określenia na razie zakresu czynności poszczególnych wydziałów.

W sierpniu 1945 r. został utworzony w miejsce zlikwidowanego Departamentu VI nowy Wydział Ewidencji Ludności, przekształcony w r. 1946 na Wydział Spraw Stanu Cywilnego i Ruchu Ludności. W październiku 1945 r. w związku z opracowywaniem projektu statutu organizacyjnego Ministerstwa ustalił się już ściśle podział czynności poszczególnych wydziałów, który przetrwał bez większych zmian dotychczas. W listopadzie 1945 r. zniesiono Wydział Odwoławczy i Spraw Ogólnych, wreszcie w marcu 1946 r. utworzono Wydział Ochrony przed pożarami i innymi klęskami w miejsce Głównego Inspektoratu Pożarnictwa.

Obecnie Departament IV Administracyjny dzieli się na 4 Wydziały, a mianowicie: Wydział Administracyjny, Wydział Porządku Publicznego, Wydział Spraw Stanu Cywilnego i Ruchu Ludności oraz Wydział Ochrony przed pożarami i innymi klęskami.

Ponadto w sierpniu 1945 r. utworzone zostało przy Departamencie IV Biuro Konsultantów, do którego zakresu działania należy współdziałanie przy opracowywaniu projektów ustawodawczych, wydawanie na wniosek Departamentów i Biur Ministerstwa opinii prawnych w sprawach administracyjnych oraz opracowywanie poszczególnych zagadnień z zakresu prawa administracyjnego.

Wreszcie prócz kancelarii istniał przy Departamencie Sekretariat Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego.

Do zakresu działania Departamentu należą:

W zakresie spraw załatwianych przez Wydział Administracyjny: sprawy postępowania administracyjnego, postępowania przymusowego w administracji, postępowania wywłaszczeniowego, stosowania przepisów o godłach, barwach i pieczęciach (z wyjątkiem spraw herbów, oznak i pieczęci związków komunalnych), dalej sprawy obywatelstwa, świadczeń osobistych i rzeczowych, biur pisania podań, sprawy fundacyj, zapisów i darowizn oraz sprawy cudzoziemców.

W zakresie spraw załatwianych przez Wydział Porządku Publicznego: sprawy stosowania postępowania karno-administracyjnego i wykonywania nadzoru nad orzecznictwem karnym władz administracji ogólnej, dalej sprawy publicznych przedsięwzięć rozrywkowych, zbiórek publicznych, przestrzegania godzin handlu, ochrony zwierząt, sprawy graniczne i paszportowe w granicach właściwości Ministerstwa, oraz wszystkie inne sprawy z dziedziny porządku publicznego, o ile nie należą one do zakresu działania innych urzędów wzgl. innych komórek organizacyjnych Ministerstwa.

W zakresie spraw załatwianych przez Wydział Stanu Cywilnego i Ruchu Ludności: sprawy ewidencji i kontroli ruchu ludności, dowodów osobistych, sprawy akt stanu cywilnego i organizacji Urzędów Stanu Cywilnego, sprawy międzynarodowej wymiany metryk, sprawy świadectw zdolności do zawarcia małżeństwa oraz sprawy zmiany i ustalania imion i nazwisk.

W zakresie spraw załatwianych przez Wydział Ochrony przed pożarami i innymi klęskami: sprawy wynikające z wykonania ustawy z dnia 13 marca 1934 r. (Dz. U. R. P. Nr 41, poz. 365), w szczególności zaś: sprawy personalne strażactwa, sprawy finansowe pożarnictwa (podział kwot na koszty akcji przeciwpożarowej), dalej zaopatrzenia straży w sprzęt pożarniczy, materiały pędne i umundurowanie, sprawy techniczne pożarnictwa i rewindykacji sprzętu przeciwpożarowego, wreszcie sprawy wyszkoleniowe.

---

Z ważniejszych zmian, jakie zaszły w zakresie działalności Departamentu, należy wymienić:

1) sprawy wydawania paszportów zagranicznych przejęło faktycznie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, zaś sprawy pozwoleń na posiadanie broni i handel bronią i amunicją — Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego;

2) sprawy pozwoleń na prowadzenie kinematografów oraz sprawy filmowe w przeważającej mierze przeszły do zakresu działania Ministerstwa Informacji i Propagandy, nadzór zaś nad widowiskami (nad treścią produkcji i sposobem odtwarzania widowisk) — do zakresu działania Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacyj i Widowisk, wzgl. Ministerstwa Kultury i Sztuki;

3) sprawy spisu ludności, którymi zajmował się zlikwidowany w r. 1945 Departament VI, — przejął Główny Urząd Statystyczny;

4) w związku z dekretem o aktach stanu cywilnego do zakresu działania Departamentu przybyły sprawy, wynikające z wykonywania odnośnych przepisów przez władze administracyjne.

Z ważniejszych prac Departamentu należy wymienić:

W zakresie działalności Wydziału Administracyjnego:

Departament wykonał szereg prac w związku z uchwałą Rządu w sprawie unifikacji prawa. M. in. opracowano projekty dekretów: o unifikacji prawa, o Najwyższym Trytunale Administracyjnym i o rozciągnięciu mocy obowiązującej dekretu o fundacjach, zapisach i darowiznach na cały obszar Państwa.

Wydano szereg zasadniczych zarządzeń w dziedzinie obywatelstwa, m. in. okólnik o nadawaniu i utracie obywatelstwa polskiego, okólnik o trybie postępowania w sprawach o uznanie i nadanie obywatelstwa polskiego, oraz pismo okólne o uznawaniu osób pochodzenia polskiego za obywateli polskich. W zakresie tym ilość spraw załatwianych wzrosła znacznie w r. 1946 w związku z zarządzeniem, aby władze administracji ogólnej przedstawiały Ministerstwu do wglądu projekty załatwień spraw o uznanie i nadanie obywatelstwa. Celem tej koncentracji było zapewnienie jednolitości w załatwianiu odnośnych spraw.

W okresie toczącej się wojny i następnie w czasie stosowania przepisów o powszechnym obowiązku świadczeń rzeczowych i osobistych wydano szereg zarządzeń, dotyczących obowiązków władz administracji ogólnej w tej dziedzinie. Wydano również kilka zarządzeń w sprawie środków przewozowych na potrzeby akcji o znaczeniu ogólno-państwowym, np. podczas akcji siewnej, żniwnej, w okresie głosowania ludowego, w okresie wyborów itp.

W zakresie działalności Wydziału Porządku Publicznego:

Dla ułatwienia pracy referentom karno-administracyjnym starostw wydano w r. 1945 pismo okólne, ustalające wzory najważniejszych formularzy, używanych w zakresie orzecznictwa karno-administracyjnego, następnie zaś — celem dokładnego zaznajomienia urzędników, zatrudnionych w referatach karno-administracyjnych z odnośnymi przepisami — opracowano zbiór tych przepisów. Zbiór ten wraz z koniecznymi uwagami został wydany z końcem 1945 r. jako pierwszy zeszyt wydawnictwa „Przepisy z zakresu prawa administracyjnego".

W zależności od potrzeb administracji Ministerstwo wydało szereg okólników, dotyczących zwalczania wykroczeń, szczególnie niebezpiecznych z punktu widzenia interesów społecznych, gospodarczych itp. M. in. wydano zarządzenia w sprawie zwalczania potajemnego uboju, zwalczania przestępstw łowieckich, ochrony zwierzostanu, zwalczania szkodnictwa leśnego, przestrzegania przepisów o ruchu drogowym itp.

W związku z koniecznością energicznej walki z masową dewastacją lasów, niezależnie od szeregu okólników i innych zarządzeń w tej

sprawie, opracowano projekt rozporządzenia o wprowadzeniu przyśpieszonego postępowania karno-administracyjnego w sprawach o wykroczenia dotyczące szkodnictwa leśnego. W opracowaniu znajduje się ponadto szereg zasadniczych przepisów i zarządzeń, dotyczących orzecznictwa karno-administracyjnego, m. in. projekt rozporządzenia wykonawczego do ustawy o wykonywaniu pracy na rachunek grzywny, zarządzenie w sprawie doraźnych nakazów karnych oraz szczegółowa instrukcja dla referatów karno-administracyjnych.

Niezależnie od nadzoru nad orzecznictwem karno-administracyjnym starostw, wykonywanym przeważnie w związku z podaniami i zażaleniami stron, załatwiano w tym zakresie sprawy próśb o ułaskawienie, kierując je w wypadkach zasługujących na uwzględnienie — do Biura Prezydialnego Krajowej Rady Narodowej.

Wydano też wyczerpujące zarządzenie, dotyczące kompetencji władz, powołanych do udzielania pozwoleń i nadzoru nad przedsięwzięciami rozrywkowymi. Ostatnio wobec przejęcia częściowo przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, nadzoru nad widowiskami (nadzór nad programem i treścią przedstawień) — zakres nadzoru Ministerstwa i władz administracji ogólnej w tej dziedzinie uległ zmniejszeniu.

W porozumieniu z Ministerstwem Informacji i Propagandy uregulowano w piśmie okólnym sprawę egzaminów na mechaników kinematograficznych, zarządzając ze względów bezpieczeństwa poddanie mechaników, obsługujących aparaty kinematograficzne, przewidzianemu w przepisach prawnych egzaminowi.

W r. 1946 wzrosła w poważnym stopniu ilość zbiórek publicznych. Departament rozpoczął udzielanie pozwoleń na akcje zbiórkowe, dążąc do ostatecznego zlikwidowania zwyczaju zbierania ofiar bez zezwoleń właściwych władz. Obecnie już sprawę tę należy uważać za uregulowaną.

W dziedzinie ochrony zwierząt wydano zarządzenie, zwracające uwagę władz administracji ogólnej na przepisy rozporządzenia Prezydenta R. P. z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt oraz na konieczność walki z wykroczeniami w tej dziedzinie, jak również normujące uprawnienia inspektorów stowarzyszeń ochrony zwierząt w zakresie walki ze znęcaniem się nad zwierzętami.

W związku ze zmianą granic Państwa i koniecznością dostosowania dotychczasowych przepisów w sprawach granicznych do zmienionych warunków powojennych, zebrano materiały z terenu i od zainteresowanych władz, celem opracowania noweli do rozporządzenia Prezydenta R. P. o granicach Państwa i odpowiedniego rozporządzenia wykonawczego. W dziedzinie spraw granicznych Ministerstwo załatwiało

m. in. odwołania w sprawach, dotyczących pozwoleń na nabycie nieruchomości w pasie granicznym i zażalenia, dotyczące zakazu zamieszkania oraz odmowy pozwoleń na zamieszkanie w strefie nadgranicznej.

W roku 1946 wydano okólnik, regulujący sprawę wystawiania przepustek, przewidzianych w umowie polsko-czechosłowackiej o ułatwieniach w małym ruchu granicznym oraz zabraniający władzom administracyjnym wydawania jakichkolwiek innych przepustek i paszportów.

W zakresie działalności Wydziału Stanu Cywilnego i Ruchu Ludności:

Prace w tej dziedzinie prowadził początkowo Departament VI Ewidencji Ludności W tym zakresie wykonano w 1944 r. następujące prace: opracowano dekret o spisie ludności i gospodarstw rolnych na wyzwolonych terenach R. P., przeprowadzono prace wstępne do spisu ludności na tych terenach po czym przeprowadzono spis wstępny na części wojew. lubelskiego i warszawskiego, następnie zaś w r. 1945 na terenie pozostałych województw, wreszcie przeprowadzono prace przygotowawcze do spisu powszechnego imiennego przez utworzenie okręgów, obwodów i dzielnic spisowych oraz przygotowanie odpowiedniej ilości druków.

W połowie 1945 r. prace, związane z zamierzonym spisem ludności przejął Główny Urząd Statystyczny.

Po likwidacji Departamentu VI działalność utworzonego w jego miejsce Wydziału Ewidencji Ludności w Departamencie IV ograniczyła się do zagadnień ewidencji i kontroli ruchu ludności oraz dowodów osobistych.

W dziedzinie tej przystąpiono do zbierania materiału informacyjnego o stanie ewidencji w terenie i o rozmiarach zniszczeń w urządzeniach biur ewidencji. Uzyskany materiał pozwolił ustalić wysokość zniszczeń urządzeń rejestrów mieszkańców, a nadto dał materiał do przygotowania odpowiednich zarządzeń, których celem było usunięcie tych zniszczeń i usprawnienie ewidencji ludności. Dla przeprowadzenia tych zadań wydano okólnik wskazujący sposób restytuowania rejestrów mieszkańców oraz usprawnienie akcji meldunkowej.

Ponadto wydano zarządzenie, na zasadzie którego gminy przystąpiły do wystawiania t. zw. tymczasowych zaświadczeń tożsamości, zastępujących dowody osobiste.

Poza tym opracowano projekt dekretu o dowodach osobistych, wydano okólnik o usprawnieniu ewidencji i kontroli ruchu lud-

ności oraz opracowano w porozumieniu z Głównym Urzędem Statystycznym okólnik, dotyczący sumarycznego spisu ludności. Opracowano również okólnik, wprowadzający uproszczenia w sposobie prowadzenia rejestru mieszkańców i wyznaczający ostateczny termin restytuowania tych rejestrów w gminach, w których uległy one zniszczeniu. Wreszcie opracowano okólnik, przpominający obowiązek honorowania przedwojennych dowodów osobistych.

W dziedzinie akt stanu cywilnego przystąpiono do prac uzgadniających projekty odpowiednich przepisów, opracowania wzorów ksiąg metrykalnych i t. p. Przed ukazaniem się prawa o aktach stanu cywilnego, wydano zarządzenia, polecające podjęcie prac nad zorganizowaniem na terenie całego Państwa urzędów stanu cywilnego.

Jednocześnie opracowano w porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości projekt rozporządzenia wykonawczego do prawa o aktach stanu cywilnego oraz wzory ksiąg metrykalnych.

Od chwili wejścia w życie prawa o aktach stanu cywilnego, t. j. od dnia 1 stycznia 1946 r. zakres czynności w tej dziedzinie znacznie się powiększył, obejmując odtąd wszelkie sprawy przekazane Ministerstwu do wykonania przepisów dekretu.

W zakresie tym opracowano:

a) projekt rozporządzenia o rejestracji stanu cywilnego obywateli polskich za granicą,

b) projekt rozporządzenia o sporządzaniu aktów zejścia osób poległych lub zmarłych z ran wskutek działań wojennych,

c) projekt rozporządzenia podwyższającego tabelę opłat za czynności urzędów stanu cywilnego.

Ponadto wydano szereg okólników, jak np.: okólnik dotyczący organizacji urzędów stanu cywilnego, okólnik podający wzory ksiąg metrykalnych, następnie podający sposób postępowania przy wydawaniu odpisów z akt stanu cywilnego w przypadku, gdy akta te były sporządzone w języku niepolskim, okólnik o legalizacji świadectw zdolności do zawarcia małżeństwa, okólnik w sprawie oświadczenia woli na zawarcie związku małżeńskiego, okólnik o konieczności utworzenia dla celów szkoleniowych wzorowych urzędów stanu cywilnego, oraz okólnik wyjaśniający ustalanie wysokości opłat stemplowych od podań, wnoszonych do urzędów stanu cywilnego.

Dla usprawnienia czynności urzędów stanu cywilnego spowodowano wydanie i rozesłanie im specjalnego numeru „Przepisów z zakresu prawa administracyjnego", zawierającego całość materiałów z zakresu prawa o aktach stanu cywilnego i łączących się z nim norm prawa cywilnego i międzynarodowego.

W zakresie działalności Wydziału Ochrony przed pożarami i innymi klęskami.

W myśl ustawy z dnia 13 marca 1934 r. o ochronie przed pożarami i innymi klęskami (Dz. U. R. P. Nr 41, poz. 365) — Minister Administracji Publicznej jest naczelną władzą nadzorczą w zakresie ochrony przed pożarami. Obrona przeciwpożarowa na terenie Państwa została wskutek wypadków wojennych zdezorganizowana. W ostatnich miesiącach wojny Niemcy, wobec zbliżającej się klęski, przeprowadzali celowo i konsekwentnie niszczenie polskiego pożarnictwa. W momencie odradzania się Państwa dewastacja w sprzęcie i urządzeniach przeciwpożarowych wynosiła przeciętnie od 60 do 90% stanu przedwojennego.

Przystępując w tych warunkach w końcu 1944 r. i początkach 1945 r., do odbudowy obrony przeciwpożarowej, ówczesny Główny Inspektorat Pożarnictwa w Ministerstwie Administracji Publicznej poczynił przede wszystkim kroki, zmierzające do utworzenia wojewódzkich inspektoratów pożarniczych i powiatowych komend straży pożarniczych, aby za ich pośrednictwem zorganizować sieć straży pożarnych. Dążono stopniowo do obsadzenia wyszkolonymi zawodowo pożarnikami stanowisk komendantów straży zawodowych oraz naczelników znacznej liczby straży ochotniczych.

Dalszym krokiem w zakresie organizacyjnym było wznowienie działalności rozwiązanego przez okupanta Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej. Wobec nieistnienia władz statutowych Związku zarządzeniem Ministra Administracji Publicznej z dnia 11 marca 1946 r. powołano Zarząd Przymusowy Związku, przekazując mu w zasadzie, do czasu powołania normalnych organów z wyboru, funkcje Rady Naczelnej i Zarządu Głównego, z tym, że ważniejsze uchwały, zwłaszcza natury finansowej, wymagają zatwierdzenia Ministra. Głównym zadaniem Związku stała się odbudowa sieci organizacyjnej stowarzyszeń ochotniczych straży pożarnych.

Z kolei uregulowano w czerwcu 1946 r. sprawę nadzoru nad strażami, pozostawiając nadzór fachowy i organizacyjny nad strażami zrzeszonymi z Związku jego organom. Wojewodom i starostom powierzono zarządzeniem tym nadzór fachowy i organizacyjny nad strażami niezrzeszonymi w Związku oraz nadzór ogólny nad wszystkimi strażami z punktu widzenia legalności i celowości działania.

Obecnie istnieje i działa już około 13.400 straży różnych typów, jednoczących do 200.000 strażaków. W liczbie tej mieści się około 11.200 straży ochotniczych z 160.000 członkami i 91 straży zawodowych gminnych.

Na całość strażactwa składają się dziś ochotnicze straże pożarne, straże zawodowe (przeważnie miejskie), straże przymusowe, okręgowe pogotowia pożarne, straże zakładowe fabryczne oraz utrzymywane przez fachowe ministerstwa (Min. Komunikacji, Min. Leśnictwa, Min. Aprowizacji i Handlu, Min. Żeglugi i Handlu Zagranicznego).

W miarę rozwoju organizacyjnego pożarnictwa przystąpiono do podnoszenia poziomu wyszkolenia. Wyszkolenie odbywa się na kursach w siedmiu wojewódzkich ośrodkach. Dotychczas organizowano następujące typy kursów: podstawowego wyszkolenia strażaków, obsługi motopomp, kursy podoficerskie i kursy dla naczelników straży. W ciągu ub. roku przeszkolono ok. 3000 osób. Niezależnie od tego Centralna Szkoła Pożarnicza w Warszawie uruchomiła w 1946 r. 3-miesięczny kurs dla kandydatów na oficerów pożarnictwa, który ukończyło 48 słuchaczy. Poza tym przeszkolono na kursie pewną liczbę oficerów Wojska Polskiego.

W dziedzinie zaopatrzenia straży rozprowadzono w okresie ostatnich dwóch lat samochody, uzyskane z dostaw UNRRA, motopompy produkcji krajowej, węże tłoczne i inny sprzęt oraz materiały pędne i smary dla celów gaśnicych. Ponadto pewną ilość samochodów rewindykowano z Niemiec i zwrócono gminom. Niezależnie od tego szereg straży pożarnych dokonał zakupów sprzętu pożarniczego, a przede wszystkim motopomp i węży na wolnym rynku. Na odcinku pożarnictwa, podporządkowanym wyłącznie Ministerstwu Administracji Publicznej (straże ochotnicze i zawodowe), stan zaopatrzenia w sprzęt przedstawia się obecnie następująco:

631 samochodów (w tym ok. 280 wozów gaśniczych, i 60 wozów osobowych, resztę stanowią auta ciężarowe dostosowane we własnym zakresie do celów pożarniczych), motopompy — ok. 3000 szt., w tym 10% wymagających gruntownego remontu;

Węże tłoczne — ok. 500.000 m; poza tym inny sprzęt w ilości wystarczającej do zaspokojenia 40% potrzeb. Samochody zakupują straże względnie gminy z własnych funduszów; zakup węży i motopomp jest finansowany w poważnej mierze z sum, wpłacanych na akcję przeciwpożarową przez Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.

Na skutek starań Ministerstwa uzyskano w Centralnym Urzędzie Planowania i rozporządzono na umundurowanie straży pożarnych znaczne ilości materiałów tekstylnych (ok. 500.000 m) i obuwia.

Jedną z głównych trosk Ministerstwa w dziedzinie obrony przeciwpożarowej było uzyskanie na ten cel odpowiednich funduszów. Dzięki usilnym staraniom i w miarę rozwoju ubezpieczeń otrzymywano pewne sumy od Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń

Wzajemnych. W roku ubiegłym opracowano i wydano w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu rozporządzenie, określające procentową wysokość kwot, jakie Zakłady Ubezpieczeń są obowiązane wpłacać od zebranych składek ubezpieczeń od ognia.

Ogółem z kwot uzyskanych od Zakładów Ubezpieczeń i funduszów państwowych rozdysponowano na cele pożarnictwa w r. 1945 i 1946 — kwotę 27.235.000 zł.

Finansowe podstawy obrony przeciwpożarowej tworzą w chwili obecnej:

1) sumy, powstające z procentów od składek otrzymywanych przez zakłady ubezpieczeń z tytułu ubezpieczeń od ognia (art. 39 ustawy o ochronie przed pożarami),

2) dotacje ze Skarbu Państwa,

3) fundusze samorządowe,

4) dobrowolne świadczenia społeczeństwa,

5) sumy, przeznaczone przez poszczególne Ministerstwa na obronę przeciwpożarową pozostających pod ich zarządem zakładów i obiektów.

W zakresie działalności Głównego Inspektoratu Pożarnictwa, a następnie Wydziału ochrony przed pożarami i innymi klęskami wykonano poza tym w latach 1944 — 1946 następujące ważniejsze prace:

a) opracowano „regulamin wyszkolenia bojowego dla sekcji" jako najmniejszej pełnowartościawej jednostki bojowej straży pożarnych,

b) przygotowano wytyczne do organizacji Korpusu Strażactwa Polskiego oraz podziału straży na grupy w zależności od wartości bojowej,

c) opracowano przystosowany do obecnych warunków projekt rozporządzenia o składzie i regulaminie stałej Komisji Doradczej przy Ministerstwie Administracji Publicznej do spraw ochrony przed pożarami i innymi klęskami.

Ponadto wydano szereg okólników, a m. in. w sprawie rejestracji pożarników, w sprawie organizacji obrony przeciwpożarowej na terenach wyzwolonych, w sprawie ubezpieczenia samochodów pożarnych od odpowiedzielności cywilnej, okólniki normujące przydział benzyny dla samochodów poż. oraz okólnik normujący ochronę przeciwpożarową lasów, tudzież kilkanaście rozkazów, normujących inne sprawy w dziedzinie pożarnictwa.

Z innych prac wymienić należy: zorganizowanie Komisji Kwalifikacyjno-Weryfikacyjnej dla pożarników, założenie ewidencji wszystkich pożarników zawodowych oraz większości wybitniejszych pożarników ochotniczych tudzież ścisłej ewidencji samochodów pożarniczych i motopomp oraz stałą kontrolę nad rejestracją i ruchem tego sprzętu.

Ponadto przeprowadzono szereg inspekcji i lustracji w strażach pożarnych i w Wojewódzkich Inspektoratach dla Spraw Pożarnictwa, współdziałano w zorganizowaniu Inspektoratów Pożarnictwa w Ministerstwach; Przemysłu, Leśnictwa, Żeglugi i Handlu Zagranicznego, wreszcie opracowano zasady koordynacji w terenie pracy straży zakładowych z innymi strażami.

---

Niezależnie od powyższych prac Departament zaopiniował znaczną ilość projektów przepisów, wchodzących w zakres zainteresowań Ministerstwa, uczestniczył przez swych pracowników w wielu konferencjach międzyministerjalnych, posiedzeniach Komisji Poselskich, Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, komisji prawniczej i t. d., przeprowadził szereg inspekcji podległych urzędów i t. d.

Do czasu utworzenia Ministerstwa Ziem Odzyskanych wszelkie zarządzenia, wydawane przez Departament Administracyjny, były kierowane również do pełnomocników Rządu na terenie tych ziem. Obecnie Ministerstwo Administracji Publicznej współpracuje z Ministerstwem Ziem Odzyskanych w formie wymiany okólników, pism okólnych oraz uzgadniania zarządzeń zasadniczej natury. W dziedzinie pożarnictwa współpraca obejmuje również sprawy personalne, techniczne, zaopatrzenia i rewindykacyjne.

W roku 1945 wydano ogółem 17 okólników, w r. 1946 zaś 19 okólników.

## GŁÓWY KOMITET PRZECIWPOWODZIOWY

Główny Komitet Przeciwpowodziowy powstał z Międzyministerialnej Komisji Przeciwpowodziowej, utworzonej w marcu 1946 r. podczas powodzi w województwie pomorskim. Powołanie tego Komitetu przez Ministra Administracji Publicznej — jako organu urzędowego, złożonego z delegatów zainteresowanych ministerstw i instytucyj krajowych, dla zwalczania powodzi — nastąpiło na podstawie uchwały Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 19 lipca 1946 r.

Pozostający pod naczelnym nadzorem Ministra Administracji Publicznej Główny Komitet Przeciwpowodziowy posiada regulamin z przewidzianym składem członków i Zarządem (Prezydium), na czele którego od dnia 25 lipca 1946 r. stoi podsekretarz stanu Ministerstwa Administracji Publicznej Dr Żaruk-Michalski, jako przewodniczący Komitetu.

Ogólną działalnością Komitetu kieruje Przewodniczący i dwóch jego zastępców:

I-szy, wyznaczony przez Ministra Ziem Odzyskanych — (Dyr. Edward Quirini) dla spraw powodziowych na obszarze tych ziem.

II-gi — dla spraw technicznych (Dyr. Departamentu inż. Kazimierz Matul), powołany przez Ministra Administracji Publicznej z resortów technicznych (Min. Komunikacji lub Min. Rolnictwa i Reform Rolnych) w porozumieniu z Ministrami tych resortów.

Całość działalności Komitetu koordynuje i wprowadza w życie Sekretarz Komitetu, wyznaczony przez Ministra Administracji Publicznej spośród urzędników Departamentu Administracyjnego

Do Komitetu wchodzą przedstawiciele 9-ciu ministerstw, 2-ch urzędów naczelnych (C. U. P. i Komenda Główna Milicji Obywatelskiej), oraz 5-ciu instytucyj ogólno-krajowych. Ogółem w skład Komitetu wchodzi 30-stu członków, delegowanych z powyższych władz i instytucyj.

Prace i czynności Komitetu, przeprowadzane na podstawie uchwał plenum Komitetu, obejmują:

a) profilaktykę powodziową, t. j. zapobieganie powodziom
b) zwalczanie powodzi oraz ratownictwo ludności.

przez stosowne urządzenia wodne i zarządzenia zabezpieczające,

Prace Komitetu w 1946 r. ujęto w dwu protokółach objazdowych sporządzonych podczas miesięcznej podróży służbowej w sierpniu 1946 r. statkami po Wiśle i Odrze (Komisja objazdowa „Wisły" w ilości 8-miu członków i „Odry" i ilości 13-tu członków). Protokóły komisji objazdowej „Wisły" obejmują 75 stron i 270 pozycji. „Odry" zaś — 54 strony i 147 pozycji zaprojektowanych technicznie prac dla ochrony mostów i obiektów wodnych, oraz zabezpieczenia brzegów i obwałowań.

Rezultatem tych projektów są inwestycje i roboty w zlewni Wisły i Odry, poczynione kosztem około 132.000.000 zł wydatkowanych w ostatnim kwartale 1946 r. pochodzących z kredytu dodatkowego, otwartego dla Komitetu przez Ministerstwo Skarbu w październiku i listopadzie tegoż roku. Jest to zaledwie 50% kredytu preliminowanego przez Komitet na doraźne roboty przeciwpowodziowe do końca 1946 r.

Na podstawie wyżej wymienionych protokółów objazdowych wystąpił Komitet z szeregiem wniosków na Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów, projektujących wstępne przygotowania do wielkich inwestycyj wodnych, jak zbiorniki retencyjne, zabudowa potoków, zalesienie brzegów, rozbudowa wałów, śluz i jazów. Wstępne koszty tych prac mają wynieść 2.648 milionów złotych i wejść do trzyletniego planu inwestycyjnego 1947 — 1949.

Zarazem Sekretariat Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego opracował i przygotował do druku regulaminy i instrukcje przeciwpowodziowe.

## Rozdział V

# DEPARTAMENT V. WYZNANIOWY

Utworzony w Resorcie Administracji Publicznej „w okresie lubelskim" Departament Wyznaniowy powstał w miejsce dawnego Departamentu Wyznań Religijnych, który wchodził w skład b. Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zmiana ta nastąpiła w wykonaniu ustawy z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (Dz. U. R. P. Nr 1, poz. 1) która skupiła w resorcie Administracji Publicznej wszystkie działy administracji państwowej z wyjątkiem działów należących do innych resortów. Takim właśnie działem niewyłączonym w osobny resort, w przeciwieństwie do stanu przedwojennego, była administracja wyznaniowa. Departament wyznaniowy, przejął więc kompetencje dawnego Departamentu Wyznań Religijnych, tj. zgodnie z § 7 Statutu Organizacyjnego b. Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Monitor Polski z dnia 16 września 1931 r. Nr. 213, poz 287) „załatwianie spraw, wynikających ze stosunku Państwa do wyznania katolickiego, innych wyznań chrześcijańskich i wyznań niechrześcijańskich".

Ten stan rzeczy uległ zmianie z chwilą wejścia w życie dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych (Dz. U. R. P. Nr 51, poz. 295). W myśl bowiem art. 2 ust. 2 p. d) i e) tego dekretu do kompetencji Ministerstwa Ziem Odzyskanych należy administracja Ziem Odzyskanych, a więc i administracja wyznaniowa oraz zarząd mieniem poniemieckim, obejmujący także i poniemieckie majątki kościelne.

Sprawy wyznaniowe o znaczeniu ogólno-państwowym na ziemiach odzyskanych były odtąd wprawdzie nadal załatwiane przez Departament Wyznaniowy Ministerstwa Administracji Publicznej jednakowoż w prozumieniu z Departamentem Administracyjnym Ministerstwa Ziem Odzyskanych.

Ścisłe ustalenie kompetencji i organizacji Departamentu Wyznaniowego nie zostało jeszcze formalnie unormowane.

Działalność Departamentu w okresie lubelskim miała jedynie charakter doraźny. Dopiero op utworzeniu Rządu Tymczasowego praca Departamentu weszła na właściwe tory.

Wobec rozległych zadań i trudnych obowiązków, jakie przypadły Ministerstwu Administracji Publicznej w dziedzinie administracji wyznaniowej, Departament Wyznaniowy zajął się przede wszystkim zbieraniem odpowiedniego materiału informacyjnego, statystycznego i naukowego, któryby dał możność należytego zorientowania się w powojennym stanie życia wyznaniowego w jego publiczno-prawnej strukturze. Niebawem zaczęły

nasuwać się zagadnienia wymagające ingerencji państwowej w dziedzinie stosunków wyznaniowych, które skutkiem wojny uległy wielkim przemianom. Znaczny wzrost spraw przejawił się z chwilą zakończenia wojny, gdy w ślad za reformami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi i zmianami w układzie narodowościowym ludności powstał cały szereg problemów, których rozwiązanie nastręczało państwowej administracji wyznaniowej szereg trudności. Komplikowały je jeszcze ruchy migracyjne ludności, które siłą faktu stworzyły nowe warunki dla układu i rozwoju stosunków prawno-wyznaniowych w kraju. Gwałtowny nurt życia powojennego zerwał słabe tamy starego porządku, wkraczając przede wszystkim w dziedzinę praw majątkowych związków religijnych i mącąc niejednokrotnie stosunki międzywyznaniowe.

Wspomnieć przy tym wypada, że wymienione przemiany zbiegły się w czasie z podjętą przez Rząd Jedności Narodowej akcją unifikacji prawa, która także i w dziedzinie wyznaniowej nałożyła na Ministerstwo Administracji Publicznej obowiązek inicjatywy ustawodawczej względnie udziału w odnośnych pracach legislacyjnych, co Departament Wyznaniowy stawiało przed nowymi zadaniami.

Działalność departamentu w dziedzinie ustawodawczej znalazła swój wyraz:

1) w dekrecie z dnia 16 października 1945 r. o stosunku Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P. Nr. 46, poz. 259);

2) w dekrecie z dnia 19 września 1946 r. (Dz. U. R. P. Nr. 54, poz. 304), który, rozciągając moc obowiązującą dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 25 listopada 1936 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w R. P. na polskie gminy ewangelickie: luterskie i staroluterskie na Ziemiach Zachodnich, uchylił ustawodawstwo zaborcze, na którym opierały swój byt prawny 4 kościoły ewangelickie, istniejące przed wojną w Polsce, opanowane przez element niemiecki, a mianowicie: a) Ewangelicki Kościół Unijny w Polsce, b) Ewangelicki Kościół Unijny na Polskim Górnym Śląsku, c) Kościół Ewangelicko-Luterski (Staroluterski) w Polsce Zachodniej i d) Kościół Ewangelicki Augsburskiego i Helweckiego Wyznania;

3) w złożonym do Komisji Prawniczej przy Ministerstwie Sprawiedliwości projekcie dekretu o stosunku Państwa do Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego;

4) w opracowanym przez Departament Wyznaniowy projekcie dekretu, mającego na celu uchylenia obowiązujących jeszcze postanowień zaborczego ustawodawstwa wyznaniowego, z za-

chowaniem indywidualnej wolności religijnej i praw społeczności religijnych z których one dotychczas korzystały;

5) w opracowaniu projektu dekretu o stosunku Państwa do Związku Religijnego Żydowskiego;

6) w opiniach prawno-wyznaniowych o projektach dekretów i rozporządzeń, związanych z dziedziną wyznaniową, jak np. w sprawie akt stanu cywilnego, w sprawie nadania mocy obowiązującej księgom metrykalnym, które prowadziły Polski Narodowy Kościół Katolicki i Polski Kościół Starokatolicki, w sprawie zniesienia rubryki wyznaniowej w dokumentach osobistych i in.;

7) w udziale w obradach Komisji Wyznaniowej Krajowej Rady Narodowej.

Działalność departamentu w kierunku administracyjnym zaznaczyła się przede wszystkim w przeprowadzeniu prawnego uznania czterech kościołów, które działały w Polsce już od dłuższego czasu, a mianowicie:

a) Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (akt uznania z dn. 5 września 1945 r.);
b) Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego (akt uznania z dn. 1 lutego 1946 r.);
c) Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce (akt uznania z dn. 26 kwietnia 1946 r.);
d) Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcjan Baptystów (akt uznania z dn. 4 maja 1946 r.).

Departament wydał w dziedzinie spraw wyznaniowych szereg okólników i pism okólnych, a m, in. okólnik Nr. 3 z dnia 6 lutego 1945 r. w sprawie tymczasowego uregulowania spraw wyznaniowych ludności żydowskiej, okólnik z dnia 6 lutego 1945 r. L. dz. 913/45 w sprawie aktów stanu cywilnego Polskiego Kościoła Narodowego, okólnik Nr 6 z dnia 9 marca 1945 r. w sprawie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w R. P., okólnik Nr. 55 z dnia 18 października 1945 r. w sprawie przekazywania majątków kościelnych.

Poza tym Departament pozostawał w stałym kontakcie z przedstawicielami istniejących w kraju kościołów i innych związków religijnych oraz tworzących się organizacji i instytucji pokrewnych, jak np. Chrześcijańska Rada Ekumeniczna w Polsce, Rada Protestanckich Kościołów w R. P., Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne w Warszawie i t. p. W związku z tym Departament przedkładał Ministrowi Administracji Publicznej wnioski w sprawie zatwierdzania wyborów władz poszczególnych związków religijnych, dokonanych przez statutowo powołane do tego organa oraz w sprawach zatwierdzania statutów wewnętrznych związków religijnych.

Ponadto Departament ustalał wytyczne do działalności organów administracji ogólnej w ramach przysługującego im nadzoru w dziedzinie wyznaniowej oraz wydawał na żądanie organów i instytucji państwowych opinie w sprawach wyznaniowych.

Departament informował również opinię publiczną, za pośrednictwem referatu prasowego Ministerstwa Administracji Publicznej o ważniejszych wydarzeniach w dziedzinie stosunków Państwa do związków religijnych, oraz udzielał subwencji na cele religijne.

Wreszcie Departament załatwiał sprawy związane z przekazywaniem poniemieckich majątków kościelnych i majątków tych związków religijnych, których działalność uległa likwidacji. Ten ostatni dział, ilościowo najobszerniejszy, przysparzał wiele trudności, ze względu na skomplikowaną sytuację prawną i faktyczną, jaka się w tej dziedzinie po wojnie wytworzyła.

## Rozdział VI

## BIURO INSPEKCJI

Biuro Inspekcji powstało w Lublinie w pierwszych dniach listopada 1944 r. Poprzednio Resort nie posiadał specjalnego aparatu inspekcyjnego.

Za podstawę organizacji Biura Inspekcji przyjęto w zasadzie normy organizacyjne, określające organizację inspekcji ministerialnej w b. Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, a zawarte w:

a) okólniku Ministra Spraw Wewnętrznych Nr 11 z 18. II. 1935 r .o organizacji inspekcji ministerialnej (Dz. Urz. MSWewn. Nr 6, poz 33),

b) okólniku Ministra Spraw Wewnętrznych Nr 24 z 24. IV. 1935 r. o organizacji inspekcji ministerialnej wraz z załączoną do niego instrukcją dla Biura Inspekcji WSWewn. (Dz. Urz MSWewn. Nr 14, poz. 73),

c) piśmie okólnym z 7. VIII. 1935 r. o współdziałaniu organów inspekcji bezpośredniej i pośredniej w Ministerstwie (Dz. Urz. MSWewn. Nr 26, poz. 152).

Organizacja ta jednak została zastosowana tylko formalnie i połowicznie. W szczególności organizacja inspekcji z r. 1935 przewidywała skoncentrowanie w jednym dla całego Ministerstwa Biurze Inspekcji, podległym bezpośrednio Ministrowi, całokształtu kontroli (nadzoru bezpośredniego) Ministerstwa nad podległymi Ministrowi i nadzorowanymi przezeń władzami, urzędami i organami administracji rządowej i samorządowej. W związku z tym przewidywała ona połączenie w Biurze Inspekcji wszystkich organów inspekcji ministerialnej. Natomiast w Ministerstwie

Administracji Publicznej, niezależnie od Biura Inspekcji, utworzono również w poszczególnych departamentach (biurach) szereg stanowisk inspektorskich, w Departamencie Samorządu zaś nawet osobną komórkę organizacyjną, typu wydziałowego, o zadaniach inspekcyjnych. W ten sposób inspekcja ministerialna w resorcie Ministerstwa Administracji Publicznej została faktycznie zdecentralizowana. Wynikiem tej decentralizacji było ograniczenie zazakresu działania Biura Inspekcji do spraw ogólno organizacyjnych z dziedziny administracji rządowej, z wyłączeniem samorządu, oraz spraw specjalnie zleconych przez Ministra.

W dążeniu do zapewnienia inspekcji ministerialnej pełnej planowości, koordynacji i skuteczości, oraz dla rozwinięcia jej prac w sposób, najlepiej odpowiadający zarówno potrzebom terenu, jak i Centrali, Biuro Inspekcji opracowało w r. 1946 projekty reorganizacji inspekcji. Idą one zasadniczo po linii przywrócenia inspekcji ministerialnej struktury opartej na zasadzie koncentracji, z niezbędnymi modyfikacjami, będącymi wynikiem zmienionych warunków powojennych i poczynionych doświadczeń.

Pomimo ograniczonego zakresu działania i szczupłego zespołu inspektorskiego, działalność Biura Inspekcji była rozległa i ruchliwa.

W szczególności praca Biura Inspekcji rozwijała się w następujących kierunkach:

a) badań i prac specjalnych,

b) opiniowania projektów zarządzeń normatywnych,

c) przeprowadzania dochodzeń,

d) inspekcji terenowych,

e) udziału w zjazdach wojewodów, starostów itp.,

f) udziału w komisjach międzyministerialnych w terenie,

g) nadzoru pośredniego nad inspekcją wojewódzką.

W maju 1945 r. Biuro Inspekcji, po dokonaniu lustracji Departamentu VI. M. A. P. „Ewidencji i kontroli ruchu ludności", przeprowadziło z polecenia Ministra Administracji Publicznej likwidację tego Departamentu oraz jego ekspozytur.

W okresie od marca do czerwca 1946 r. Biuro Inspekcji przeprowadzało kontrolę wydawnictw Departamentu Samorządu oraz kontrolę Referatu Samochodowego Ministerstwa.

W grudniu 1945 r. Biuro Inspekcji powołało Komisję do zbadania celowości organizacji i etatów osobowych Ministerstwa.

Biuro Inspekcji opiniowało szereg projektów zarządzeń normatywnych oraz występowało z inicjatywą wydawania tego rodzaju zarządzeń.

Ponadto Biuro przeprowadzało na każdorazowe zlecenie Ministra dochodzenia przeciwko urzędnikom I-ej i II-ej instancji oraz zlecone dochodzenia na terenie Ministerstwa.

W r. 1945 przeprowadzono dorywcze inspekcje urzędów wojewódzkich w Kielcach, Krakowie, Katowicach, Łodzi, Wrocławiu, Koszalinie, Gdańsku i Lublinie. W r. 1946 zaś dokonano parutygodniowych inspekcji urzędów wojewódzkich w Białymstoku, Pruszkowie, Lublinie, Poznaniu, Bydgoszczy, Rzeszowie i Gdańsku, a poza tym około 30 kilkudniowych inspekcji w poszczególnych urzędach wojewódzkich oraz starostwach i gminach.

Poza tym Biuro brało udział w zjeździe Wojewodów, w zjazdach Starostów i Kierowników władz i urzędów I-ej instancji.

Biuro Inspekcji uczestniczyło również przez swoich delegatów w wyjazdach w teren komisji poselskiej K. R. N. oraz oddelegowało 2-ch inspektorów na okres kilku miesięcy do Biura Kontroli przy K. R. N. w pracy komisji międzyministerialnej przy inspekcji Zarządu Miejskiego m. st. Warszawy.

Wreszcie Biuro Inspekcji przeprowadzało stałą kontrolę sprawozdań i zarządzeń polustracyjnych z wojewódzkiej inspekcji starostw.

Jeżeli chodzi o rodzaje załatwianych spraw, to poza inspekcjami zajmowano się również opiniowaniem projektowanych przez poszczególne departamenty i biura zarządzeń i okólników.

W związku z częstymi inspekcjami urzędów wojewódzkich, które w końcu 1946 r. przybrały już charakter planowy, pogłębiła się wydatnie praca Biura w kierunku usprawnienia organizacji wewnętrznej i metod urzędowania podległych urzędów administracji ogólnej.

Przed utworzeniem Ministerstwa Ziem Odzyskanych Biuro Inspekcji Ministerstwa Administracji Publicznej przeprowadziło dorywcze inspekcje urzędów wojewódzkich we Wrocławiu, Koszalinie i Katowicach.

Z ważniejszych okólników Biuro Inspekcji opracowało:

1) okólnik o współdziałaniu organów kontroli wewnętrznej Ministerstwa Administracji Publicznej i władz podległych z Biurem Kontroli przy K. R. N.,

2) o przyjmowaniu delegatów władz centralnych przez Wojewodów,

3) w sprawie organizacji etatów osobowych,

4) w sprawie powołania komisji do zbadania celowości organizacji i stanów etatów osobowych,

5) w sprawie zebrania materiałów, dotyczących działalności inspekcji wojewódzkiej.

## Rozdział VII

## BIURO PERSONALNE

W sierpniu 1944 r. w Resorcie Administracji Publicznej w Lublinie został utworzony Wydział Personalny, przekształcony w dniu 1 listopada 1944 r. na Biuro Personalne. Biuro to nie miało podówczas ani odpowiedniego personelu, ani lokalu, terenowy zaś zasięg jego działalności ograniczał się tylko do województwa lubelskiego i części województwa warszawskiego, rzeszowskiego, białostockiego i kieleckiego. Wzrost czynności Biura Personalnego nastąpił dopiero w r. 1945, kiedy to po oswobodzeniu całego kraju przystąpiono do odbudowy aparatu administracyjnego wszystkich stopni na ziemiach dawnych oraz do tworzenia administracji polskiej na terenach Ziem Odzyskanych. Z początkiem 1945 r. nastąpił podział Biura Personalnego na 2 Wydziały (Ogólno-Personalny i Ruchu Służbowego), zaś z dniem 1 sierpnia 1945 r. został w Biurze utworzony ponadto Samodzielny Referat Szkolenia. W miarę oswobodzania kraju, Biuro Personalne organizowało t. zw. grupy operacyjne, których zadaniem było z chwilą wkroczenia wojska natychmiastowe organizowanie administracji cywilnej na terenach oswobodzonych. Grupy takie wysłano do Kielc, Krakowa, Katowic, Poznania, Torunia i Gdańska.

Zakres działania Biura Personalnego, ograniczony początkowo niemal wyłącznie do obsadzania stanowisk w centrali i kierowniczych stanowisk w urzędach wojewódzkich i starostwach, powiększał się stale, w miarę przechodzenia polityki i gospodarki personalnej ze stanu improwizacji do prac planowych, w ramach obowiązujących przepisów prawnych i rzeczywistych potrzeb administracji.

Jak to już wyżej zaznaczono, Biuro Personalne w okresie swej początkowej działalności obejmowało tylko sprawy obsady personalnej tworzących się komórek organizacyjnych centrali Resortu i władz terenowych. Po oswobodzeniu całego kraju i objęciu administracji Ziem Odzyskanych agendy Biura Personalnego wzrosły znacznie nie tylko pod względem ilości załatwianych spraw, lecz także pod względem różnorodności zagadnień, wynikających z potrzeby ujęcia spraw personalnych w oparciu o obowiązujące przepisy prawne.

Wewnętrzna organizacja Biura Personalnego przedstawia się obecnie następująco:

W y d z i a ł O g ó l n o-P e r s o n a l n y załatwia sprawy osobowe o charakterze ogólnym, a więc sprawy jednolitego stosowania przepisów z zakresu spraw osobowych, opracowania i opiniowania

projektów ustaw, dekretów, rozporządzeń, instrukcyj i okólników w tej dziedzinie, sprawy wynikające z naruszenia obowiązków służbowych przez funkcjonariuszów, odwołania, zażalenia i skargi w sprawach osobowych, sprawy organizacyjne w związku z polityką personalną, tworzeniem i kasowaniem stanowisk służbowych, wreszcie wiążące się z opracowywaniem projektów wydatków osobowych do preliminarza budżetowego.

Wydział Ruchu Służbowego załatwia sprawy zmian osobowych i ewidencji personalnej, zawiązywania stosunku służbowego i dopuszczania do służby przygotowawczej, awansów, przeniesień i rozwiązywania stosunku służbowego funkcjonariuszów, sprawy dotyczące składu komisyj i delegacyj służbowych oraz sprawy urlopów, zaopatrzeń, odznaczeń, legitymacyj i zaświadczeń, wreszcie statystykę personalną centrali i władz podległych.

Samodzielny Referat Szkolenia opracowuje zasady szkolenia personelu centrali i władz podległych, sprawuje nadzór nad kursami szkoleniowymi w Ministerstwie i we władzach podległych, załatwia sprawy, związane z przygotowaniem oraz rozprowadzaniem kredytów na cele szkoleniowe i przygotowaniem odpowiedniego materiału naukowego dla celów szkoleniowych, ponadto współdziała w akcji wydawniczej mającej znaczenie dla akcji szkolenia i praktyki administracyjnej. Ponadto referat powyższy ustala skład komisyj egzaminacyjnych, załatwia sprawy dyspens od poziomu wykształcenia i egzaminów, wreszcie sprawuje nadzór nad Państwowym Studium Administracyjnym w Rzeszowie (2 letnia uczelnia wyższa, nieakademicka). Akcję szkoleniową zainicjowało Biuro Personalne jeszcze w grudniu 1944 r. W tym czasie opracowano zasady szkolenia personelu i ramowy program. Warunki lokalowe uniemożliwiły jednak natychmiastową realizację programu. Do utworzenia pierwszego kursu szkoleniowego na terenie Ministerstwa przystąpiono dopiero w kwietniu 1945 r. Kurs ten potraktowano jeko przygotowawczy. Objął on 30 godzin wykładów. Program był następujący:

1. Dwie konstytucje i ustrój Państwa Polskiego (4 godziny) — wykładowca: — Dyr. Sznek Zygfryd,

2. Sytuacja międzynarodowa i stanowisko Polski w Europie (2 godziny) — wykładowca: Dyr. Demiańczuk Jarosław,

3. Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej (2 godziny) — wykładowca: Dyr. Iserzon Emanuel,

4. Ustrój i finanse samorządu terytorialnego (2 godziny) — wykładowca: Nacz. Hebrowski Antoni,

5. Zadania samorządu terytorialnego (4 godziny) — wykładowca: Dyr. Załęski Antoni

6. Postępowanie administracyjne (8 godzin) — wykładowca: Nacz. Bogomilski Benedykt,

7. Postępowanie karno-administracyjne (4 godziny) wykładowca: Nacz. Rubiński Marian,

8. Prawa i obowiązki urzędników (4 godziny) — wykładowca Dyr. Śledziński Leopold.

Kurs ten odbyło 80 urzędników. Jednocześnie zarządzono prowadzenie kursów szkoleniowych dla urzędników urzędów wojewódzkich i dorywczych dla pracowników starostw. Trudności w owym czasie nastręczał brak wykładowców w terenie jak i brak zupełny materiału naukowego. Mimo tych przeszkód, zorganizowane zostały wykłady w województwie krakowskim, łódzkim, śląskim, poznańskim i rzeszowskim.

Referat Szkolenia rozpoczął systematyczną akcję szkolenia personelu w Ministerstwie Administracji Publicznej dnia 15. X. 1945 r., organizując 2 kursy — jeden dla urzędników referujących, drugi dla urzędników kancelaryjnych. Do dnia 31. V. 1946 r. odbyto 102 godzin wykładów dla urzędników referujących oraz 47 godzin wykładów dla urzędników kancelaryjnych przy 88 słuchaczach spośród urzędników referujących i 34 słuchaczach spośród urzędników kancelaryjnych.

Na kursach tych wykładali:

1. Oczkowski Mieczysław — Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej i Rady Narodowe

2. Pałys Józef — Manifest lipcowy i konstytucja,

3. Ulejczyk Hipolit — Przepisy kancelaryjne i organizacja pracy biurowej,

4. Dr Bogomilski Benedykt — Postępowanie administracyjne,

5. Pokrzywnicki Jerzy — Akta stanu cywilnego,

6. Dr Banaś Aleksander — Prawo urzędnicze (dla słuchaczy I i II kategorii),

7. Gotman Rena — Prawo urzędnicze (dla urzędników kancelaryjnych),

8. Dr Żymirski Juliusz — Obywatelstwo i cudzoziemcy,

9. Lubodziecki Jerzy — Przepisy wojskowe,

10. Dr Reaubourg Henryk — Przepisy karno-administracyjne,

11. Stoliński Feliks — od P. K. W. N. do Rządu Jedności Narodowej — Trzy demokracje. Przepisy o wyłączeniu zdrajców Narodu ze społeczeństwa polskiego,

12. Trzebski Bolesław — Administracja samorządowa,

13. Hebrowski Antoni — Finanse komunalne.

14. Szaynowski Marian — Komunalne Kasy Oszczędności, Związki Międzykomunalne,

15. Mazurek Stanisław — Komunalna polityka gospodarcza.

W dniu 4 listopada 1946 r. rozpoczęto 2-gi turnus kursów z udziałem 62 słuchaczy spośród urzędników referujących i 45 spośród urzędników kancelaryjnych.

Referat Szkolenia zaopatruje słuchaczy kursów w zeszyty „Przepisów z zakresu prawa administracyjnego" w miarę ich wydawania, poza tym spowodował on opracowanie przez wykładowców skryptów z zakresu prawa urzędniczego, postępowania administracyjnego i przepisów kancelaryjnych, które to skrypty otrzymali słuchacze kursu w Ministerstwie Administracji Publicznej oraz we władzach podległych.

W sprawie zorganizowania akcji szkolenia personalu władz podległych Ministerstwu Administracji Publicznej wydany został okólnik Nr 77 z dnia 15. XII. 1945 r., ponadto przesłano urzędom wojewódzkim i starostwom wykazy aktualnych przepisów prawnych, stanowiących materiał dla kursów szkoleniowych.

Stan etatów w urzędach wojewódzkich i starostwach w r. 1945 i 1946 przedstawiał się następująco:

Ogólna ilość przyznanych etatów osobowych w urzędach wojewódzkich i starostwach (urzędnicy i niżsi funkcjonariusze) wynosiła:

W 1945 r. urzędy wojewódzkie 2292 etatów, starostwa 6969. W 1946 r: urzędy wojewódzkie 2730 etatów, starostwa 5318. Ilość etatów obsadzonych w r. 1946 wynosiła w urzędach wojewódzkich 2728 w starostwach 3962.

Biuro Personalne organizowało administrację personalną Ziem Odzyskanych na równi z terenami dawnymi. Po przekazaniu akt osobowych funkcjonariuszów, przechodzących z etatu Ministerstwa Administracji Publicznej na etat Ministerstwa Ziem Odzyskanych, Biuro Personalne nie utrzymywało ściślejszego kontaktu z Ministerstwem Ziem Odzyskanych, poza sporadycznymi wypadkami — o ile chodziło o konieczną wymianę personelu.

Z inicjatywy Biura Personalnego powstał Komitet Redakcyjny Wydawnictwa „Przepisów z zakresu prawa administracyjnego", które jest wykorzystywane przede wszystkim do celów szkoleniowych.

Biuro Personalne rozprowadza zeszyty tego wydawnictwa tak w Ministerstwie, jak również we władzach podległych. Do dnia 30 listopada 1946 r. Biuro Personalne rozesłało 9.000 egzemplarzy tego wydawnictwa, a to 6 kolejnych zeszytów po 1.500 egzemplarzy. Dalsze 2 kolejne zeszyty (Nr 7 i 8) zostały rozesłane w styczniu 1947 r.

## Rozdział VIII

## BIURO WOJSKOWE

Organem pracy Ministra Administracji Publicznej w sprawach wojskowych i dotyczących obrony Państwa jest Biuro Wojskowe.

W początkowym okresie istnienia Biura Wojskowego, t. j w 1944 r., stanowisko Dyrektora Biura Wojskowego oraz wszystkie stanowiska kierownicze w tym Biurze zastrzeżone były dla oficerów służby czynnej. Znalazło to wyraz w etacie zaprojektowanym przez Ministra Administracji Publicznej i zatwierdzonym 2. XII. 1944 r. przez Naczelnego Dowódcę W. P.

W strukturze organizacyjnej Biura Wojskowego przewidziane było według powyższego etatu istnienie 7 referatów, a mianowicie referaty: mobilizacyjno-poborowy, kwaterunku i świadczeń wojennych, administracji środków lokomocji i koni, przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego, obrony przeciwlotniczej i gazowej, organizacyjno-prawny z zakresu spraw wojskowych i zasiłków dla rodzin zmobilizowanych.

Powyższa struktura dostosowana była do istniejących wówczas potrzeb i warunków wojennych. Przewidywana zaś obsada stanowisk przez wojskowych miała swoje uzasadnienie w ówczesnym braku fachowych sił urzędniczych oraz w doraźnych potrzebach organizacyjnych.

Zarazem dla potrzeb władz administracyjnych przydzielono po trzech oficerów do urzędów wojewódzkich i po dwóch młodszych oficerów do organizujących się starostw. W etatach bowiem ustalonych dla wydziałów wojskowych w urzędach wojewódzkich, zatwierdzonych przez Naczelnego Dowódcę W. P., stanowiska kierownicze, a w referatach wojskowych starostw — stanowiska referendarskie zastrzeżone były również dla oficerów.

Wskutek ściągnięcia do wojska przydzielonych oficerów, etaty ustalone w 1944 r. straciły na aktualności, nowe zaś nie zostały wydane, w następstwie czego organizacja i obsada komórek wojskowych we władzach odministracyjnych kształtowała się niejednolicie. Niejednolitość tę w starostwach usunęło zarządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 3. X. 1945 ., stanowiące że dla spraw wojskowych w starostwach mają istnieć referaty wojskowe.

Zakończenie działań wojennych wyłoniło konieczność przejścia z wojennej na pokojową organizację oraz zastąpienie oficerów pracownikami cywilnymi. Zadaniem więc Biura Wojskowego było zorganizowanie kadr urzędników cywilnych. Obecnie obsada wojskowa przewidziana jest tylko dla stanowiska Dyrektora

Biura Wojskowego. W myśl porozumienia się Ministrów Obrony Narodowej i Administracji Publicznej, osiągniętego w 1946 r., ustalono tryb obsadzania tego stanowiska.

W Biurze Wojskowym istnieją obecnie 4 referaty, a mianowicie:

Referat I Ogólny, który załatwia sprawy wynikające z przepisów ustawy o powszechnym obowiązku wojskowym, sprawy świadczeń i kwaterunku wojskowego, sprawy wynikające z rozporządzenia Prezydenta Rzplitej o obowiązku odstępowania zwierząt pociągowych, wozów, pojazdów mechanicznych i rowerów dla celów obrony Państwa, sprawy ewidencji personelu urzędniczego Biura Wojskowego oraz wydziałów i referatów wojskowych władz administracji ogólnej; sprawy organizacyjne i inspekcyjne oraz sprawy należące do zakresu działania Biura Wojskowego, a nie przydzielone innym referatom.

Referat II Przygotowań Obrony Państwa, który załatwia sprawy, wynikające ze współpracy władz administracji ogólnej w przygotowaniach obrony Państwa.

Referat III Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, oraz

Referat IV Pomocy i Zasiłków, który załatwia sprawy pomocy i zasiłków dla rodzin żołnierzy W. P. oraz sprawy pomocy i zasiłków dla zdemobilizowanych żołnierzy W. P.

Poza załatwianiem odnośnych spraw Biuro Wojskowe współpracowało czynnie w pracach legislacyjnych. związanych ze sprawami wojskowymi, a w szczególności przy redagowaniu i opiniowaniu dekretu o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, dekretu o utworzeniu urzędów i rad w. f. i p. w. oraz rozporządzeń wykonawczych.

Z inicjatywy Biura Wojskowego na wiosnę 1945 r. utworzone zostały Koła Opieki nad rodzinami osób powołanych do wojska, początkowo w miastach wojewódzkich, a następnie na terenie powiatów. Koła Opieki względnie Komitety Opieki nad rodzinami osób powołanych do wojska z biegiem czasu powstawały we wszystkich ośrodkach miejskich oraz gminach, jako stowarzyszenia o charakterze charytatywnym. Praca tych Kół i Komitetów polegała na dostarczaniu rodzinom żołnierzy powołanych do służby wojskowej posiłków, zapomóg pieniężnych, produktów żywnościowych, opału oraz na udzielaniu pomocy lekarskiej i porad prawnych.

Niezależnie od tego w połowie 1945 r. zaczęły powstawać z inicjatywy Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza oddziały i koła Towarzystwa, mające na celu organizowanie opieki i pomocy dla żołnierzy W. P. oraz ich rodzin.

Celem uniknięcia powstałej w ten sposób dwutorowości akcji organizowania pomocy rodzinom żołnierzy W. P., i zdemobilizowanym żołnierzom, zmniejszenia ilości organów wykonawczych i zredukowania ponoszonych w związku z tym wydatków administracyjnych — wyłoniła się konieczność zespolenia działających w terenie kół i komitetów opieki w jedną, koordynującą instytucję przez wcielenie istniejących kół i komitetów opieki do okręgów i kół T. P. Ż., mających w przyszłości, jako jedyne zadanie, roztaczanie opieki nad rodzinami osób, powołanych do służby wojskowej oraz nad zdemobilizowanymi żołnierzami.

W związku z tym pismem okólnym Ministerstwa Administracji Publicznej z dnia 21. I. 1946 r. L. dz. 168/Wojsk. zalecono przeprowadzenie powyższej reorganizacji.

Obecnie Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza liczy 16 okręgów, odpowiadających liczbie 16 województw, które dzielą się na oddziały, koła powiatowe i inne. Praca ich polega na dostarczaniu zdemobilizowanym żołnierzom, ich rodzinom oraz rodzinom żołnierzy W. P., posiłków, zapomóg pieniężnych, noclegów, mieszkań, pracy zarobkowej, produktów spożywczych, opału, odzieży, obuwia, paczek żywnościowych, inwentarza żywego, na udzielaniu porad prawnych oraz na pośredniczeniu w uzyskaniu obiektów majątkowych.

Z uwagi na to, że dekret z dnia 18. VII. 1945 r. o pomocy i zasiłkach dla rodzin żołnierzy W. P. oraz zdemobilizowanych żołnierzy (Dz. U. R. P. Nr 34, poz. 202), normujący warunki przyznawania pomocy i zasiłków członkom rodzin żołnierzy W. P. oraz zdemobilizowanym żołnierzom, okazał się w praktyce zbyt rygorystyczny i nie odpowiada potrzebom życiowym, Biuro Wojskowe opracowało projekt nowelizacji powyższego dekretu, który został przesłany celem uzgodnienia zainteresowanym Ministerstwom.

Biuro Wojskowe wydało 85 pism okólnych w 1945 r. oraz 88 w roku 1946.

Działalność Biura Wojskowego przed przejęciem administracji obszaru Ziem Odzyskanych przez Ministetrstwo Ziem Odzyskanych rozwijała się jednolicie na całym obszarze Państwa. W listopadzie 1945 r. z chwilą ukazania się dekretu o zarządzie Ziem Odzyskanych tak wydziały wojskowe w urzędach wojewódzkich, jak i referaty wojskowe w starostwach, były już zorganizowane i współpracowały z władzami wojskowymi, otrzymując wszelkie dyrektywy w sprawach wojskowych z Ministerstwa Administracji Publicznej.

Ten stan rzeczy i w takim samym podporządkowaniu zachowany został dotychczas. Urzędy wojewódzkie Ziem Odzyskanych w dalszym ciągu otrzymują wszelkie zarządzenia w sprawach

wojskowych bezpośrednio z Ministerstwa Administracji Publicznej, a kontrole wydziałów wojskowych i referatów wojskowych we władzach administracji ogólnej i zarządach gmin przeprowadzane są przez Biuro Wojskowe Ministerstwa Administracji Publicznej. Nawet wydatki ze Skarbu Państwa na zasiłki wojskowe dla ludności Ziem Odzyskanych obciążają budżet Ministerstwa Administracji Publicznej, nie zaś Ministerstwa Ziem Odzyskanych.

Natomiast sprawy personalne, dotyczące urzędników wydziałów i referatów wojskowych na terenie swej działalności załatwia Ministerstwo Ziem Odzyskanych w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej (Biuro Wojskowe).

Powyższy tryb odbiega zatem od postanowień zawartych w art. 2, e) dekretu z dnia 13. XI. 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych, w myśl którego do zakresu działania Ministerstwa Ziem Odzyskanych należy między innymi także administracja Ziem Odzyskanych we wszystkich sprawach, które poza tym obszarem należą do właściwości Ministerstwa Administracji Publicznej. Tryb ten wprowadzony został doraźnie na zasadzie porozumienia obu Ministerstw i trwa dotychczas. Wszelkie więc zarządzenia w sprawach wojskowych otrzymują urzędy wojewódzkie Ziem Odzyskanych nadal bezpośrednio z Ministerstwa Administracji Publicznej, które przesyła je do wiadomości Ministerstwu Ziem Odzyskanych.

## Rozdział IX

## WYDAWNICTWA

### „Gazeta Administracji".

Prócz „Dziennika Urzędowego Ministerstwa Administracji Publicznej", ukazuje się staraniem Ministerstwa „Gazeta Administracji", miesięcznik poświęcony prawu publicznemu oraz zagadnieniom administracji publicznej. Wydawanie „Gazety Administracji", pisma mającego już swoje tradycje (założonego w 1919 r). zostało wznowione na zarządzenie Ministra Dra Wł. Kiernika w październiku 1945 r.

Walcząc początkowo z wielkimi trudnościami tak przy doborze odpowiedniego zespołu współpracowników, jak i w dziedzinie technicznej (trudności w zaopatrzeniu się w papier oraz w zapewnieniu terminowej pracy drukarni), „Gazeta Administracji" w niedługim stosunkowo czasie pozyskała współpracownictwo szeregu wybitnych autorów, profesorów uniwersytetu, sędziów Najwyższego Trybunału Administracyjnego i praktyków administracyjnych, a stale wzrastający nakład pisma i powiększająca się liczba jego abonentów świadczy, że pismo to odpowiada istnie-

jącym potrzebom. W ostatnich numerach „Gazeta Administracji" poświęca coraz więcej miejsca zagadnieniom samorządowym, a rozbudowujący się dział opinii i porad prawnych, udzielanych na zapytania czytelników, dowodzi żywego kontaktu z czytelnikami i podnosi aktualność każdego zeszytu.

Pierwszy od wznowienia rocznik „Gazety Administracji" świadczy o szerokiej skali tematów uwzględnianych w piśmie, jak wynika bowiem z dołączonego do numeru grudniowego za 1946 r. spisu treści rocznika, niemal wszystkie dziedziny administracji publicznej były w ciągu roku przez „Gazetę Administracji" uwzględniane.

„Gazeta Administracji" zaznajamia też swoich czytelników z ważniejszymi zmianami w zagranicznym ustawodawstwie z zakresu prawa publicznego i administracji.

„Przepisy z zakresu prawa administracyjnego".

W okresie wojennym uległy prawie całkowicie zniszczeniu Dzienniki Ustaw i inne zbiory przepisów prawnych, będących w posiadaniu urzędów państwowych i samorządu. Celem dostarczenia podległym urzędom tekstów obowiązujących ustaw i dla celów wyszkolenia personelu, Minister Administracji Publicznej powołał w dniu 4 września 1945 r. specjalny Komitet Redakcyjny, powierzając mu opracowanie i wydanie w zeszytach zbioru przepisów z zakresu polskiego prawa administracyjnego wraz z koniecznymi uwagami, orzecznictwem N. T. A. i okólnikami b. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa Administracji Publicznej. Każdy zeszyt wydawnictwa, ukazującego się p. n. „Przepisy z zakresu prawa administracyjnego", stanowi zamkniętą całość, obejmującą pewien dział prawa administracyjnego. Do dnia 31 grudnia 1946 r. wydano następujące zeszyty:

*zeszyt 1*, obejmuje przepisy ogólne z zakresu prawa karno-administracyjnego formalnego i materialnego,

*zeszyt 2* — Ewidencja i kontrola ruchu ludności,

*zeszyt 3* — Organizacja władz administracji ogólnej,

*zeszyt 4* — Postępowanie administracyjne i przymusowe w administracji,

*zeszyt 5* — Stowarzyszenia, zgromadzenia i zbiórki publiczne,

*zeszyt 6* — Ochrona przed pożarami i innymi klęskami,

*zeszyt 7* — Obywatelstwo polskie oraz pobyt cudzoziemców.

W tym okresie były ponadto oddane już względnie przygotowane do druku:

*zeszyt 8* — Powszechny obowiązek wojskowy i zasiłki wojskowe,

*zeszyt 9* — Prawo o aktach stanu cywilnego i przepisy związkowe,

*zeszyt 10* — Bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Komitet zamierza wydać w miarę opracowywania materiału całość prawa administracyjnego w zakresie zainteresowań władz administracji ogólnej i samorządu terytorialnego.

### Inne wydawnictwa

Prócz powyższych wydawnictw periodycznych zostały staraniem Departamentu Samorządu Ministerstwa Administracji Publicznej wydane następujące prace:

1) „Daniny Komunalne" — zbiór ustaw i rozporządzeń w zakresie podatków i opłat samorządowych w opracowaniu A. Hebrowskiego, A. Kołakowskiego i W. Wierzchowskiego (wydane w 1945 r.);

2) „Przepisy o kasowości i rachunkowości związków samorządowych" w oprac. Franciszka Greli (rok 1945);

3) „Przepisy budżetowe dla związków samorządu terytorialnego" w opracowaniu Zygmunta Strzemżalskiego (1946 r).

## Rozdział X

## ORGANIZACJE PRACOWNIKÓW MINISTERSTWA

### Związek Zawodowy Pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej

Koło Związku Zawodowego Pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej zostało powołane do życia uchwałą ogólnego zebrania pracowników z dnia 10 stycznia 1945 r.

Stanowisko przewodniczącego Koła zajmowali:

Stefan Syga — od stycznia do kwietnia 1945 r.

Stanisław Mazur — od kwietnia do maja 1945 r.

Leopold Śledziński — od czerwca 1945 r. — Ilość członków Koła Z. Z. wynosiła w dniu 31. XII. 1946 r. — 455 osób.

Zarząd Koła wyłonił 3 komisje: gospodarczą, odzieżową i kulturalno-oświatową. Wprowadzono też instytucję „mężów zaufania", reprezentujących wobec Zarządu Koła poszczególne komórki organizacyjne Ministerstwa.

Zaadniem komisji gospodarczej jest dopilnowanie prawidłowości rozdziału deputatów żywnościowych dla pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej, rozdział t. zw. „resztówek",

pozostałych przy podziale deputatów, oraz rozdział innych przedmiotów, jak łóżek, piecyków żelaznych, naczyń kuchennych i t. p. zakupionych przez Koło Związku.

Zadaniem komisji odzieżowej jest rozdział przyznawanych pracownikom Ministerstwa Administracji Publicznej przydziałów odzieżowych, zadaniem zaś komisji kulturalno-oświatowej jest organizowanie dla członków odczytów, przedstawień filmowych, wycieczek, zabaw, zaopatrywanie członków w ulgowe bilety do teatrów, kin i t. p.

Komisja kulturalno-oświatowa zorganizowała bibliotekę, liczącą obecnie 212 tomów, organizowała wycieczki letnie oraz odczyty i zakupiła do świetlicy aparat radiowy.

Korzystając z przyznanej przez Ministra Dr Kiernika subwencji w kwocie 250.000 zł., powołano do życia Fundusz Pożyczkowy, który udziela członkom Koła krótkoterminowych bezprocentowych pożyczek.

O ile chodzi o sprawy ogólno-państwowe, to Zarząd Koła zwoływał szereg zebrań poświęconych omówieniu najbardziej aktualnych wydarzeń politycznych. Ponadto zorganizował zbiorową pracę członków nad usuwaniem gruzów w Stolicy. Przedstawiciele Koła brali udział w ogólnopolskim zjeździe Zw. Zawod. Pracowników Państwowych i w Walnym Zebraniu Delegatów Zw. Zawod. Okręgu Warszawskiego.

## Spółdzielnia Pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej „ODRODZENIE"

*Powstanie Spółdzielni.*

Powstanie swoje zawdzięcza Spółdzielnia inicjatywie Związku Zawodowego Pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej.

Zebranie założycielskie odbyło się w dniu 18. VII. 1945 r., na którym to zebraniu uchwalono statut i wybrano władze Spółdzielni.

Prezesem Rady Nadzorczej Spółdzielni, której nadano statutem nazwę: „Spółdzielnia Pracowników Ministerstwa Administracji Publicznej „Odrodzenie", wybrany został dyr. Kazimierz Janczewski.

Funkcję Prezesa Zarządu powierzono nacz. Hipolitowi Ulejczykowi.

W lutym 1946 r., zgodnie z zapowiedzią tymczasowych władz spółdzielni, zwołane zostało pierwsze walne zgromadzenie członków. W wyniku wyborów, jakie odbyły się w czasie tego zebra,

nia wyłoniony został zarząd, na czele którego stanął Tadeusz Eytner, jednakże z uwagi na jego rezygnację, obowiązki Prezesa pełnił Tadeusz Kosmala, Wiceprezes Zarządu.

Zarazem rozpoczęto starania o przyjęcie Spółdzielni w poczet członków Związku Rewizyjnego Spółdzielni R. P.

Ponieważ przyjęcie to uzależniono od dokonania pewnych zmian statutowych, zwołano we wrześniu 1946 r. nadzwyczajne zebranie członków w celu ewentualnego uchwalenia tych zmian. Zgodnie z uchwałami tego zebrania, Spółdzielnia została przemianowana na Spółdzielnię powszechną, zamkniętą, oraz zwiększony został zakres uprawnień Rady Nadzorczej, której przyznano prawo zwalniania i mianowania członków zarządu.

Korzystając z tych uprawnień, po przyjęciu Spółdzielni w poczet członków Zw. Rewizyjnego, Rada Nadzorcza wybrała nowy Zarząd, na czele którego stanął Tadeusz Kosmala.

Zarząd powołany przez Radę Nadzorczą pełni swoje obowiązki do chwili obecnej.

*Fundusze Spółdzielni.*

Na kapitał obrotowy złożyły się początkowo udziały i wpisowe od członków, które wynosiły po 100.— zł.

Kapitał ten, oczywiście niewystarczający, został następnie, dzięki przychylnemu stanowisku Ministerstwa, powiększony przez udzielenie zaliczki w wysokości 50.000 zł, a następnie subwencji bezzwrotnej w kwocie 185.000 zł, którą to kwotę pobierano stopniowo, w miarę zachodzących potrzeb.

Dalszymi sumami obrotowymi stały się zyski, uzyskane ze sprzedaży artykułów.

*Działalność Spółdzielni.*

Działalność Spółdzielni, której głównym celem było zaspokajanie potrzeb gospodarczych członków w możliwie najkorzystniejszy dla nich sposób, ująć można w następujących punktach:

a) prowadzenie na terenie Ministerstwa sklepu rozdzielczego artykułów kontyngentowych oraz sprzedaży innych artykułów, zakupywanych poza przydziałem jak np.: pasta, ocet, cukier, papierosy, świece, kawa i t. p.,
b) prowadzenie bufetu,
c) zaopatrywanie pracowników w ziemniaki, warzywa i t. p. artykuły,
d) zorganizowanie pracowni szewskiej, w której zatrudniono 2-ch szewców, przy czym cena wykonania nowego obuwia wynosi tylko 500 zł, a reparacja — 55 zł. Ogółem wykonano

300 reparacji i 40 par nowego obuwia. W okresie letnim zatrudniono dodatkowo szewca do robót letniego obuwia damskiego. Wykonano ogółem 30 par letniego obuwia;

e) organizowanie rozwózki przydziałowego węgla (czynność wykonywana w zastępstwie pracodawcy);
f) rozdział artykułów przydziałowych na kartki odzieżowe (również czynność pracodawcy);
g) zaopatrywanie (zwłaszcza w okresie przedzimowym) stołówki Ministerstwa w potrzebne artykuły spożywcze;
h) rozdawnictwo t. zw. suchego prowiantu w zastępstwie Ministerstwa;
i) rozdawnictwo przekazanych przez Związek Zawodowy artykułów codziennego użytku.

Obroty gotówkowe przy wykonywaniu tych zadań wyniosły od chwili powstania Spółdzielni do 31. XII. 46 r. przeszło 5 milionów złotych.

Ceny sprzedawanych artykułów były niższe niż rynkowe.

Należy przy tym zaznaczyć, że obowiązki swoje Spółdzielnia spełnia przy stosunkowo małym personelu (7 osób). Również należy podkreślić wydatną pomoc Ministerstwa, jakiej udziela ono Spółdzielni, dostarczając np. samochodów do przewozu artykułów, pomocy do znoszenia towarów, pomieszczeń i t. p.

Wszyscy członkowie Rady nadzorczej i Zarządu, będąc pracownikami Ministerstwa, spełniają obowiązki swoje bezpłatnie, poza godzinami służbowymi.

# DODATEK

### Kierownicy Resortu Administracji Publicznej i Ministrowie Administracji Publicznej w okresie od 21 lipca 1944 r. do 5 lutego 1947 r.

1. Stanisław Kotek-Agroszewski — od 21. VII. 44 r. do 31. XII. 44 r.
2. Józef Maślanka — od 31. XII. 44 r. do 11. IV. 45 r.
3. Edward Ochab — od 11. IV. 45 r. do 28. VI. 45 r.
4. Dr Władysław Kiernik — od 28. VI. 45 r. do 5. II. 47 r.

### Zastępcy Kierowników w Resorcie Administracji Publicznej i Podsekretarze Stanu w Ministerstwie Administracji Publicznej w okresie od 21 lipca 1944 r. do 5 lutego 1947 r.

1. ppłk. Edward Ochab — od 21. VII. 44 r. do 11. IV. 45 r.
2. Adam Ostrowski — od 23. IX. 44 r. do 15. I. 45 r.
3. inż. Stanisław Tołwiński — od 15. I. 45 r. do 16. V. 45 r.
4. Aleksander Kaczocha-Józewski — od 12. IV. 45 r. do 25. X. 45 r.
5. Władysław Wolski — od 12. IV. 1945 r.
6. Dr Aleksander Żaruk Michalski — od 16. V. 1945 r.

### Dyrektorowie Departamentów i Biur oraz Naczelnicy Wydziałów w Ministerstwie Administracji Publicznej według stanu z dnia 5 lutego 1947 r.

*SEKRETARIAT MINISTRA* — Naczelnik: Skrzyński Jerzy

DEPARTAMENT I ORGANIZACYJNY

Dyrektor: Oczkowski Mieczysław

| | | | |
|---|---|---|---|
| „ Ogólny | — | Nacz. Wydz.: | Graboń Władysław |
| Wydz. Org.-Prawny | — | „ „ | Ulejczyk Hipolit |
| „ Budżetowy | — | „ „ | Dworski Józef |
| „ Gospodarczy | — | „ „ | Teliga Tadeusz |
| Sam. Ref. Podz. Teryt. | — | Kier. Referatu: | Ostrowski Bron. |

## DEPARTAMENT II POLITYCZNY

Dyrektor: Sznek Zygfryd

| | | |
|---|---|---|
| Wydz. Społ.-polityczny | — Urz. do zlec. | Stoliński Feliks |
| Wydz. Narodowościowy | — p. o. Nacz. W. | Kryspin Rudolf |
| Wydz. Społ.-Gosp. | — Nacz. Wydz.: | Pietruszewski Edm. |

## DEPARTAMENT III SAMORZĄDU

Dyrektor: Załęski Antoni

| | | |
|---|---|---|
| Wydz. Org. Sam. | — Nacz. Wydz:. | Trzebski Bolesław |
| „ Adm. Społ | — „ „ | Szaynowski Marian |
| „ Finansów Kom. | — „ „ | Hebrowski Antoni |
| „ Sam. Pol. Gosp. | — „ „ | Mazurek Stanisław |
| „ Inspekcji | — „ „ | Urbanowicz Henryk |

## DEPARTAMENT IV ADMINISTRACYJNY

p. o. Dyrektor: Pokrzywnicki Jerzy

| | | |
|---|---|---|
| Wydz. Admin. | — Nacz. Wydz.: | Czapiński Wład. |
| „ Porz. Publ. | — „ „ | Krüger Zygmunt |
| „ Stanu. Cyw. i Ruchu Ludności | — „ „ | Pokrzywnicki Jerzy |
| „ Ochr. przed poż. i inn. klęskami | — Nacz. Wydz.: | inż. Doering Eugeniusz |

## DEPARTAMENT V WYZNANIOWY

Dyrektor: Demiańczuk Jarosław

## BIURO INSPEKCJI

Dyrektor: Janczewski Kazimierz

## BIURO PERSONALNE

Dyrektor: Śledziński Leopold

| | | |
|---|---|---|
| Wydz. Ogólny | — Naczelnik Wydz.: | Gotmanowa Rena |
| „ Ruchu Służb. | — p. o. Nacz. Wydz.: | Kozdęba Antoni |

## BIURO WOJSKOWE

Dyrektor: mjr Moskalik Piotr

# E R R A T A

Na str. 83 wiersze 4 i 5 licząc od dołu zostały przestawione. Wiersze te powinny brzmieć:

Wydz. Org. Prawny — Nacz. Wydz.: Graboń Władysław
„ Ogólny — „ „ Ulejczyk Hipolit.